Vademecum Aktywności Obywatelskiej

Publikacja jest udostępniona na zasadach Creative Commons (CC BY-NC)

Ilustracja pochodzi z: pl.freepik.com/wektory/ludzie'>Ludzie plik wektorowy utworzone przez svstudioart

Iceland Liechtenstein Norway

Active citizens fund

Projekt realizowany z dotacji programu Aktywni Obywatele - Fundusz Krajowy finansowanego z Funduszy EOG.

Opracował
Grair Magakian

Zestaw Dydaktyczno-Treningowy

Vademecum Aktywności Obywatelskiej

Iceland Liechtenstein Norway **Active citizens** fund

Projekt realizowany z dotacji programu Aktywni Obywatele - Fundusz Krajowy finansowanego z Funduszy EOG.

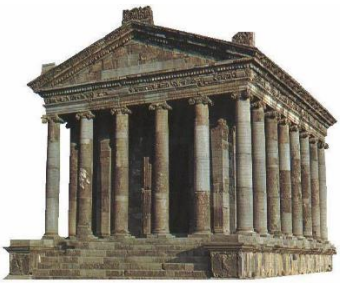

Stowarzyszenie na Rzecz Postępu Demokracji ERWIN

Grafika i korekta: Monika Magakian

Stowarzyszenie na Rzecz Postępu Demokracji ERWIN
Ostrowiec Świętokrzyski
2021 r.

Spis treści

Jak pojąć ludowładztwo, czyli demokrację?	**5**
Czy warto być aktywnym obywatelem	**16**
Rodzaje prawa	**37**
Prawa człowieka	**47**
Od projektu do ustawy	**78**
Dostęp do informacji publicznej	**89**
Wybory	**102**
O polityce i politykach	**115**
Zagrożenia dla demokracji	**126**
NGO, jak to się robi	**134**
Testy i ćwiczenia	**148**
Dokumenty prawne	**177**
Zakończenie	**214**
Bibliografia	**216**

Jak pojąć ludowładztwo, czyli demokrację?

Ludowładztwo, czyli demokracja (ze starożytnego greckiego ***rządy, władza ludu***), jest światopoglądem, który jest fundamentem dla całego ustroju politycznego, w którym źródło władzy zasadniczej stanowi wola większości obywateli, którzy pośrednio (z pomocą swoich wybrańców) lub bezpośrednio (czyli sami) sprawują rządy. Jak wynika m.in. z literatury przedmiotu[1], w ten sposób rozpoznajemy występującą dość często we współczesnym świecie demokrację ***bezpośrednią*** i ***pośrednią***.

Jeśli mówimy o ***demokracji bezpośredniej***, to mamy na myśli ten system polityczny, w którym pryncypialne decyzje podejmują się przez głosowanie ogólnopaństwowe (***plebiscyt*** lub też ***referendum***). W nich, rzecz jasna, mogą uczestniczyć wszyscy obywatele uprawnieni do głosowania i w tych okolicznościach mają dosłownie bezpośredni wpływ na podejmowane decyzje w kraju.

Demokracja pośrednia zaś, którą nazywamy również ***demokracją przedstawicielską***, jest taką formą demokracji, gdzie decyzje podejmują przedstawiciele społeczeństwa, którzy zostali wybrani w wolnych (w żaden sposób nie uzurpowanych przez jakąkolwiek np. siłę polityczną, wojsko itd.) wyborach. Właśnie ten model jest obecnie zastosowany w państwach demokratycznych (włącznie z Polską). W zasadzie jest to koncepcja ***demokracji parlamentarnej***, ponieważ chodzi po prostu o ustrój polityczny, w którym obywatele (np. w Polsce) wybierają posłów i senatorów jako swoich przedstawicieli. Otóż ***demokracja parlamentarna*** we współczesnym świecie jest raczej najbardziej powszednią formą ww. ***demokracji pośredniej***[2].

---

[1] Szerzej zob.: A. Duda, *Demokracja bezpośrednia*, w *Prologos*, za adamduda.pl/2012/03/10/demokracja-bezposrednia (08.06.2012); J. Sapeta, *Demokracja parlamentarna*, za wosna5.pl/demokracja_parlamentarna (odczyt 12.06.2012); *Demokracja parlamentarna*, za pl.wikipedia.org/wiki/Demokracja_parlamentarna (odczyt 05.04.2012); *Główne zasady demokracji*, za bryk.pl/teksty/studia/pozosta%C5%82e/filozofia/15074-g%C5%82%C3%B3wne_zasady_demokracji.html (odczyt 22.03.2012); *Demokracja bezpośrednia*, za politologia.wyklady.org/wyklad/806_demokracja-bezposrednia.html (08.06.2012); Urząd ds. Promowania Demokracji Parlamentarnej, za europarl.europa.eu/aboutparliament/pl/0094641612/Office-for-Promotion-of-Parliamentary-Democracy.html (odczyt 13.06.2012), P. Uziębło, *Demokracja bezpośrednia i semibezpośrednia*, za pedrou.w.interia.pl/demokracja.htm (odczyt 01.06.2012), *Czym jest demokracja parlamentarna?*, z dnia 31.01.2012, za edukateria.pl/praca/czym-jest-demokracja-parlamentarna (odczyt 15.05.2012) itd.

[2] Por.: *Demokracja parlamentarna…* op. cit.

[3]

Jakie są nowożytne przesłanki uznania ustroju za demokratyczny? Czyli co powinniśmy zrobić, aby demokracja istniała, jakie warunki muszą w tym celu zostać spełnione lub jakie są uwarunkowania jej istnienia?

Za państwa demokratyczne, wedle definicji niemalże encyklopedycznych[4], uznawane są te, w których funkcjonowanie ustroju (zarówno *de jure*, jak i *de facto*) opiera się na co najmniej następujących założeniach:

- dostępność sfery polityki dla wszystkich bez ograniczeń ze względów klasowych, rasowych, majątkowych, religijnych itd.;
- możliwość wybierania kandydatów na stanowiska publiczne i swobodny dostęp do tych stanowisk, czy jakichkolwiek innych (poza przypadkami, gdy osoba ta wyrokiem sądowym pozbawiona jest praw publicznych);
- samostanowienie narodu (ludu), co oznacza, że władza zwierzchnia, niezbywalna i niepodzielna, należy do zbiorowości społecznej żyjącej w granicach państwa;

[3] Arnaud Jaegers, https://unsplash.com/photos/IBWJsMObnnU

[4] *Demokracja*, za pl.wikipedia.org/wiki/Demokracja (odczyt 22.05.2012); R. Szkopowski, *Demokracja??*, z dnia 20.01.2012, za wirtualnapolonia.com/2012/01/20/ryszard-szkopowski-demokracja (odczyt 30.04.2012); *Zagrożenia i bolączki demokracji. Systemy niedemokratyczne*, za wszechnica.org.pl/repository/0190/zagrozenia_demokracji.pdf (odczyt 30.04.2012); B. Grubich, *Demokracja bez fikcji*, w *Magazyn Obywatel*, nr 3/50/2010, za myobywatele.org/baza-wiedzy/demokracja-bez-fikcji (odczyt 30.04.2012); J. Świeca, *Współczesne demokracje. Analiza instytucjonalna*, za sbc.org.pl/Content/10184/swieca.pdf (odczyt 21.05.2012) itd.

- zasada reprezentacji – utożsamionej z delegowaniem uprawnień władczych na przedstawicieli wybieralnych przez naród w wyborach powszechnych i działających pod jego kontrolą;
- uznanie wyborów za główne źródło prawomocności władzy i konieczności cyklicznego potwierdzania legitymacji władzy w wyborach powszechnych;
- możność zrzeszania się w partie polityczne i wyboru między alternatywnymi ofertami piastunów władzy państwowej;
- odpowiedzialność rządzących przed rządzonymi – tworzenie wyspecjalizowanych instytucji kontroli władzy mających w założeniu zapobiegać jej nadużyciom;
- podział władz – wyrażający ideę ograniczania rządu poprzez wzajemne kontrolowanie się ośrodków władzy oraz przez działalność zorganizowanej opozycji politycznej;
- wolność przekonań i wypowiedzi;
- instytucjonalna ochrona praw obywatelskich – wyrażającej się w stwarzaniu formalnych zabezpieczeń obywateli przed nadmierną i nieuzasadnioną ingerencją władzy w ich sprawy[5].

Mimo wnikliwej analizy m.in. powyższych zasad, w kręgach zarówno politycznych, jak i naukowych wciąż trwają dyskusje w kwestii ***wad*** i ***zalet*** demokracji. Literatura przedmiotu[6] czasem prowadzi nawet dość drobiazgową fragmentację, którą można generalnie identyfikować następująco[7]:

Wady	Zalety
- *częste konflikty pomiędzy władzami (ustawodawcza – wykonawcza, władza centralna – lokalna itd.)* - *korupcja (łapówki, przekupstwa)* - *brak stabilności rządu*	- *wpływ obywateli na funkcjonowanie państwa* - *możliwość usunięcia złej władzy* - *każdy obywatel ma prawo wyboru oraz do odwołania się od*

[5] Por.: R. Szkopowski: *Demokracja??* … op. cit.

[6] Szerzej zob.: *Zalety i wady demokracji*, 16.11.2011, za edukateria.pl/praca/zalety-i-wady-demokracji (odczyt 30.05.2012); Ł. Polinceusz, Idea demokracji: wady i zalety, za ibap.pl/publikacje/idea-demokracji-wady-i-zalety.html (odczyt 30.05.2012); J. Hartman, *O wadach demokracji*, za iphils.uj.edu.pl/~j.hartman/pu.php?c=filozofia_polityczna,_etyka&p=o_wadach_demokracji (odczyt 30.05.2012); *Wady i Zalety Demokracji*, za sciaga.pl/tekst/56349-57-wady_i_zalety_demokracji (odczyt 30.05.2012) itd.

[7] Wymieniane wady są typowe nie tylko dla ustroju demokratycznego.

× *konflikty między siłami politycznymi oraz ich zwolennikami* × *zachwianie pierwotnych założeń demokracji np Wolności* × *władza niestabilna wynikająca z wielości partii* × *bardzo duża nierówność materialna* × *bezrobocie* × *znieczulica* × *mniejszość musi się podporządkować* × *nie zawsze na stanowiskach są odpowiedni ludzie* × *powolność działania władzy.*	*niezadawalającej decyzji organów państwa* × *równość szans / równość wobec prawa* × *państwo (przynajmniej deklaratywnie) powinno zapewnić każdemu obywatelowi odpowiednie warunki do życia (podstawowe wykształcenie, dostęp do źródeł informacji)* × *swobody obywatelskie i prawa człowieka* × *wolność prasy / szeroki dostęp do informacji* × *łatwy dostęp do dóbr materialnych* × *porządek, ustalenie odpowiednich praw, które przyczyniają się do sprawnego funkcjonowania społeczeństwa* × *współdecydowanie i wpływ na politykę, z zachowaniem praw mniejszości* × *dobro większości* × *wolny rynek* × *wzrost aktywności społecznej* × *tolerancja* × *poszanowanie własności prywatnej.*

Choć zdaniem aż 73% Polaków demokracja ma bezapelacyjną przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów (i tylko 11% nie zgadza się z tym stwierdzeniem)[8], to i tak krytykę trafności tych wad i zalet zostawiamy czytelnikom.

[8] Por.: *Polacy o demokracji*, w: *Komunikat z badań*, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 95/2020, s. 1

Głosuj!

A może … Sami dopiszecie jakie wady i zalety widzi?

Wady	**Zalety**

Obecny świat byłby ułomny, a dla młodzieży nawet niezrozumiały, gdyby walory demokratyczne nie przeniosły się do świata cyfrowego. Właśnie tak, chodzi o tzw. cyberdemokrację, która … nie jest bytem cybernetycznym, czyli wirtualnym, lecz rzeczywistą formą ustroju politycznego, wyprowadzoną z demokracji, w której, jak to definiuje literatura przedmiotu[10], dzięki współczesnej wysoko zaawansowanej technice w zakresie form komunikacji, zwiększa się stopień i częstotliwość partycypacji politycznej społeczeństwa. Innymi słowy, jak informuje popularna właśnie wirtualna encyklopedia, *„[c]yberdemokracja jest formą ustroju politycznego, wyprowadzoną z demokracji, w której dzięki nowym, opartym na zaawansowanej technice formom komunikowania zwiększony jest stopień i częstotliwość partycypacji politycznej społeczeństwa, które ma możliwość zabierania głosu i podejmowania decyzji w bieżących sprawach, poprzez głosowanie bezpośrednie, wybór przedstawicieli, wybór członków grup eksperckich; przedstawiciele i eksperci na każdym etapie prac podlegają kontroli społeczeństwa, które ma ostateczny wpływ na podjęcie decyzji; cyberdemokracja charakteryzuje się także zwiększeniem ilości niezależnych organizacji i instytucji działających w określonej sferze, mających prawo współdecydowania w*

[9] Cottonbro, https://www.pexels.com/photo/woman-holding-a-sign-4669104/

[10] P. Aptacy, *Meandry Cyberdemokracji*, za fil.us.edu.pl/film-i-media/aptacy/cyberdemo.htm (odczyt 30.05.2012); *Cyberdemokracja*, za https://pl.wikipedia.org/wiki/Cyberdemokracja (odczyt 30.12.202o); P. Rutkowski, *Cyberdemokracja*, z dnia 01.04.2008, za computerworld.pl/artykuly/323580/Cyberdemokracja.html (odczyt 30.05.2012); J. Neuhoff, *Jaka demokracja?*, za racjonalista.pl/kk.php/s,7485 (odczyt 03.05.2012)

sprawach tych sfer […] omawianych na szczeblu państwowym; proces decyzyjny w cyberdemokracji opiera się na zorganizowanym systemie czystej informacji, znajdującym wyraz w postaci niezależnych instytucji działających zgodnie ze skonsultowanymi ze społeczeństwem regułami”[11].

Otóż ta forma demokracji pozwala, aby obywatel zabierał głos i podejmował decyzje w bieżących sprawach, poprzez:

- głosowanie bezpośrednie,
- wybór przedstawicieli,
- wybór członków grup eksperckich itd.

Co więcej, praca przedstawicieli (także politycznych) i ekspertów (dosłownie z każdej branży) praktycznie na każdym etapie jest kontrolowana przez niemal całe społeczeństwo, które w gruncie rzeczy podejmuje rozstrzygające decyzje w określonej sprawie[12].

Jak już zostało podkreślone, cyberdemokracja ma kolejną, bardzo istotną cechę. Pamiętacie? Ona jednoznacznie sprzyja rozszerzeniu niezależnych, organizacji pozarządowych, które funkcjonują w przeróżnych sferach, aczkolwiek w sumie współdecydują w kwestiach tychże sfer praktycznie na wszystkich szczeblach państwa. Podobny proces decyzyjny w cyberdemokracji, jak już wymieniliśmy, „opiera się na zorganizowanym systemie czystej informacji, znajdującym wyraz w postaci niezależnych instytucji działających zgodnie ze skonsultowanymi ze społeczeństwem regułami”[13]. Właśnie te cechy charakterystyczne cyberdemokracji sprzyjają – w określony sposób nawet wymuszają, wprowadzenie tzw. ***e-głosowania*** w wyborach czy referendach, w obywatelskich inicjatywach itd.

W powyższym zakresie warto dodać kilka przemyśleń, które są bólem głowy nie jednego polityka czy też obywatela. Cyberdemokracja ma zarówno zalety, jak i wady,

---

[11] *Cyberdemokracja*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Cyberdemokracja#cite_note-1 (dostęp: 29.12.2020)

[12] Musimy na marginesie zaznaczyć, iż to „właśnie społeczeństwo wybierając swych mandatariuszy (osoby posiadające mandat) powierza im przez to wykonywanie władzy. Oczywiście takie powierzenie władzy jest ograniczone czasowo, trwa bowiem przez okres mandatu lub kadencji. Osoba sprawująca mandat może jednak być odwołana, jeśli źle wykonuje nałożone na nią obowiązki, bowiem mimo dokonanych formalnych wyborów, społeczeństwo nadal pozostaje źródłem władzy. Takie powierzenie przez suwerena (w tym przypadku społeczeństwo) wykonywania władzy organom państwowym, jest tak naprawdę „umową społeczną” między społeczeństwem a państwem” (*Społeczeństwo demokratyczne. Zarys historyczny idei demokracji*, za https://www.bryk.pl/wypracowania/historia/prace-przekrojowe/11249-spoleczenstwo-demokratyczne-zarys-historyczny-idei-demokracji.html, dostęp: 22.12.2020)

[13] *Cyberdemokracja*, za pl.wikipedia… op. cit.

choć te ostatnie są dość niepokojące. Przede wszystkim kilka słów o zaletach e-głosowania[14]: „Głosowanie prowadzone przy pomocy komputerów wyborczych – np. wyposażonych w ekrany dotykowe – umożliwia rezygnację z papierowych kart wyborczych, a co za tym idzie, niemalże natychmiastowe zliczanie głosów w pamięci operacyjnej komputera i przekazywanie ich do systemu centralnego.

[15]

Głosowanie prowadzone przez Internet umożliwia oddanie głosu każdemu z każdej lokalizacji, poza natychmiastowym (w teorii) zliczaniem głosów zwiększa także dostępność procedury wyborczej i uniezależnia ją od lokalnych obwodów i lokali wyborczych. Elektroniczne wybory rozwiązują też szereg problemów, które w zasadzie nigdy nie zostały rozwiązane dla wyborów przeprowadzanych drogą tradycyjną np. możliwość dorzucania głosów do urn. Za zastąpieniem tradycyjnych wyborów ich elektroniczną wersją przemawiają także bardzo wysokie koszty funkcjonowania komisji wyborczych, czy konieczność osobistego udania się do wyznaczonego miejsca

[14] Por.: *Głosowanie elektroniczne*, za https://pl.wikipedia.org/wiki/G%C5%82osowanie_elektroniczne#cite_note-1 (dostęp: 28.12.2020); *Czy można przeprowadzić demokratyczne wybory online?*, 10.06.2020, za https://mlodziglosuja.ceo.org.pl/relacje/1308-czy-mozna-przeprowadzic-demokratyczne-wybory-online (dostęp: 28.12.2020); szerzej zob.: M. Kowalski, Głosowanie przez internet - dlaczego jeszcze nie w Polsce? Korzyści i zagrożenia związane z wyborami elektronicznymi, 25.10.2015, za https://softonet.pl/publikacje/poradniki/Glosowanie.przez.internet-dlaczego.jeszcze.nie.w.Polsce.Korzysci.i.zagrozenia.zwiazane.z.wyborami.elektronicznymi,1383 (dostęp:: 22.12.2020); M. Czakowski, *E-voting* na przykładzie Estonii i Brazylii, w: Studia BAS Nr 3(27) 2011, s. 121–136; M. Kutyłowski, E-voting: głosowanie elektroniczne, w: BAS, nr 10(57), 21 maja 2009

[15] Makieta zdjęcie utworzone przez rawpixel.com - pl.freepik.com

głosowania. A to może przełożyć się na zwiększenie – niepokojąco niskiej w wielu krajach – frekwencji wyborczej”[16]. Nie możemy wszak powiedzieć, że zalety przewyższają wady. Gwoli sprawiedliwości, trzeba zaznaczyć, że nie brakuje też …, niestety, wad. Oto, wedle literatury przedmiotu, niektóre z nich. Mimo wysoko rozwiniętych technologii ITC, wciąż pojawiają się problemy związane:

- z niezdefiniowanym poziomem bezpieczeństwa komputerów wyborczych i niecertyfikowanymi oprogramowaniami dostępnymi na rynku, co nie daje gwarancji uczciwości głosowania;
- ze stabilnością czy uruchamianiem komputerów wyborczych, co przy ściśle określonym czasie prowadzenia wyborów może uniemożliwić oddanie głosu znacznej liczbie wyborców;
- z wysokimi kosztami komputerów wyborczych w porównaniu z tradycyjnymi środkami (karty i urna), zwłaszcza przy konieczności zakupu kilku komputerów na każdą komisję i przy niskiej amortyzacji (używane co kilka lat, plus koszty składowania w tym czasie)[17].

Głosowanie przez Internet jest obarczone też następującymi komplikacjami:

- „konieczność silnego i jednoznacznego potwierdzenia tożsamości, np. za pomocą podpisu kwalifikowanego, co jednak ogranicza dostępność takiej procedury wyborczej ze względu na jego wysoki koszt i małe rozpowszechnienie,
- brak gwarancji anonimowości, która stoi w sprzeczności z wymaganiem silnego uwierzytelnienia – anonimizację głosów prowadzi jedynie system centralny, pozostający – w przeciwieństwie do niepodpisanej karty wyborczej – poza kontrolą wyborcy”[18].

W świetle powyższych faktów, warto zapamiętać, iż demokracja nie jest pełną swobodą do robienia wszystkiego, na co mamy ochotę, ani mówienia wszystkiego, co (kolokwialnie mówiąc) ślina nam na język przyniesie. W nowoczesnym demokratycznym państwie jedną z podstawowych norm odnoszących się do wolności jest ta, która mówi, iż ***nasza wolność kończy się tam, gdzie zaczyna się cudza wolność***. Zaś nadużycie demokracji może doprowadzić … właśnie do upadku demokracji.

---

[16] *Głosowanie elektroniczne*, za https://pl.wikipedia.org/wiki/G%C5%82osowanie_elektroniczne#cite_note-1 (dostęp: 28.12.2020)

[17] Por.: *Głosowanie elektroniczne*, za https://pl.wikipedia.org/wiki/G%C5%82osowanie_elektroniczne#cite_note-1 (dostęp: 28.12.2020)

[18] Por.: *Głosowanie elektroniczne*, za https://pl.wikipedia.org/wiki/G%C5%82osowanie_elektroniczne#cite_note-1 (dostęp: 28.12.2020)

MOJE NOTATKI

Czy warto być aktywnym obywatelem

Aktywność obywatelska nie jest zjawiskiem ani sztywnym, ani jednoznacznym. Czasem wystarczy nawet być aktywnym w wyborach (na różnych szczeblach – samorządowych, parlamentarnych itd.) i po prostu głosować. Innymi słowy spełniamy nasz tzw. obowiązek obywatelski, i to tylko co kilka lat, i … no i już. Albo coś bardziej prozaicznego – pracujemy (u kogoś lub na własny rachunek), płacimy podatki, czyli na swój sposób utrzymujemy cały aparat rządowy, samorządowy, wojskowy, policyjny itp., i już jesteśmy praworządnymi obywatelami.

Jednak … przeanalizujmy kilka, innych form aktywności, które … są bardziej aktywne, niż wyżej wymienione. I właśnie taka … ***aktywna aktywność*** jest nam niezbędna aby się bronić przed różnymi formami łamania naszych praw, przed nieprawością urzędniczą itd.

Zacznijmy od ***petycji***. Obecnie w Polsce wiele osób korzysta z możliwości, które daje Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach. „Żeby skutecznie złożyć petycję, należy najpierw zapoznać się z regulującymi ją zasadami. W innym przypadku możemy narazić się nawet na to, że zostanie ona pozostawiona bez rozpoznania. Na początek warto przypomnieć, że prawo do występowania z petycjami do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych zagwarantowane zostało w art. 63 Konstytucji. Ustawa o petycjach reguluje jedynie szczegółowe zasady jej wnoszenia i rozpatrywania […].

Przedmiotem petycji może być dowolna sprawa, w której żądamy od organu lub instytucji społecznej, w związku z wykonywanymi przez nią zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej, podjęcia działań. […] Petycja może być złożona w interesie publicznym, a także w interesie podmiotu wnoszącego petycję lub podmiotu trzeciego za jego zgodą. […]

Uprawnioną do wniesienia petycji jest każda osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną lub grupa tychże podmiotów. Petycję wnosimy bezpośrednio do organu (instytucji społecznej), którego działalności dotyczy przedmiot petycji. Petycję składamy w formie pisemnej lub za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej takich jak e-mail. […]

W każdym wypadku petycja powinna zawierać:

- Oznaczenie podmiotu wnoszącego petycję, poprzez wskazanie jego imienia i nazwiska lub nazwy organizacji czy firmy. Należy pamiętać, iż w przypadku, gdy petycję wnosi grupa podmiotów, trzeba w niej wskazać oznaczenie każdego z tych podmiotów oraz osobę reprezentującą podmiot wnoszący petycję;

- Wskazanie miejsca zamieszkania albo siedziby podmiotu wnoszącego petycję oraz adresu do korespondencji. Również w tym wypadku gdy petycję wnosi grupa podmiotów, należy w niej wskazać miejsce zamieszkania lub siedzibę każdego z tych podmiotów;
- Oznaczenie podmiotu do którego kierujemy petycję.
- Wskazanie przedmiotu petycji.

Warto pamiętać, iż w przypadku braku wskazania w petycji danych, o których mowa w punktach 1 i 2, adresat petycji pozostawi ją bez rozpoznania, bez wzywania nas do usunięcia tych braków formalnych. […].

Wobec szczególnych warunków formalnych jakie powinna wypełniać petycja wnoszona przez grupę podmiotów, tj. wskazanie ich wszystkich w treści petycji oraz wyznaczenie reprezentanta, rozwiązaniem może być lista osób udzielających poparcia petycji z ich podpisami. W takim wypadku wskazujemy jedną osobę wnoszącą petycję, a do treści petycji dołączamy wspomnianą listę z poparciem.

[…] Gdy petycję składamy w formie elektronicznej, powinna ona bezwzględnie zawierać adres poczty elektronicznej podmiotu wnoszącego petycję […].

[19]

Jeżeli petycja składana jest w interesie podmiotu trzeciego, powinna zawierać imię i nazwisko albo nazwę, miejsce zamieszkania albo siedzibę oraz adres do korespondencji lub adres poczty elektronicznej tego podmiotu. Ponadto do petycji powinna zostać dołączona zgoda podmiotu trzeciego, w którego interesie jest ona

[19] Biznes zdjęcie utworzone przez mindandi - pl.freepik.com

składana. Zgoda może być wyrażona w formie pisemnej albo za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

Petycja może zawierać zgodę na ujawnienie na stronie internetowej podmiotu rozpatrującego petycję lub urzędu go obsługującego danych osobowych podmiotu wnoszącego petycję lub podmiotu trzeciego, w którego interesie jest wnoszona. Pomimo, iż przepisy nie przewidują uzasadnienia jako warunku formalnego petycji, warto jednak je zawrzeć w treści pisma, aby opisać jej adresatowi sprawę oraz wyjaśnić nasze stanowisko. […].

Petycja winna zostać rozpoznana w terminie 3 miesięcy od dnia jej wniesienia. Podmiot ją rozpatrujący zawiadamia składającego petycję o sposobie jej załatwienia. Na zawiadomienie to nie przysługuje żaden środek zaskarżenia”[20].

Tutaj warto wyszczególnić możliwości obywatela w zakresie składania petycji (czy też wniosków i skarg) np. odnośnie działalności urzędu. Skargę te z zasady należy skierować do właściwego organu, ponieważ przepisy w sumie określają, który organ powinien być adresatem określonej skargi. Nie można jednak wykluczyć, iż mogą zaistnieć sytuacje, kiedy przepisy szczególne nie określają innych organów właściwych do rozpatrywania skarg. W tych okolicznościach, zgodnie z art. 229 Kodeksu Postępowania Administracyjnego, organem właściwym do rozpatrzenia skargi dotyczącej zadań lub działalności może być:

w przypadku:		
1. rady gminy, rady powiatu i sejmiku województwa	→	wojewoda, a w zakresie spraw finansowych - regionalna izba obrachunkowa
2. organu wykonawczego jednostek samorządu terytorialnego w sprawach należących do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej	→	wojewoda
3. wójta (burmistrza lub prezydenta miasta) i kierowników gminnych jednostek organizacyjnych, z wyjątkiem spraw określonych w poprzednim punkcie	→	rada gminy

[20] Autor: G. Wójkowski, Stowarzyszenie Aktywności Obywatelskiej Bona Fides, Koordynator akcji Masz głos

4. zarządu powiatu oraz starosty, a także kierowników powiatowych służb, inspekcji, straży i innych jednostek organizacyjnych, z wyjątkiem spraw określonych w pkt 2.	→	rada powiatu
5. zarządu i marszałka województwa, z wyjątkiem spraw określonych w pkt 2	→	sejmik województwa
6. wojewody w sprawach podlegających rozpatrzeniu według kodeksu	→	właściwy minister (a w innych sprawach Prezes Rady Ministrów)
7. innych organów administracji rządowej, organu przedsiębiorstwa państwowego lub innej państwowej jednostki organizacyjnej	→	organ wyższego stopnia lub sprawujący bezpośredni nadzór
8. ministra	→	Prezes Rady Ministrów
9. organu centralnego i jego kierownika	→	organ, któremu podlega

Art. 231 tegoż kodeksu zaś, dodaje, iż jeśli organ, który otrzymał skargę, nie jest właściwy do jej rozpatrzenia, zobowiązany jest niezwłocznie (nie później niż w terminie siedmiu dni) przekazać ją odpowiedniemu organowi, informując jednocześnie o tym stronę skarżącą, albo wskazać jej właściwy organ.

Ważne jest też zapamiętać, iż urząd właściwy do załatwienia skargi powinien ją rozpatrzyć bez tzw. zbędnej zwłoki, nie później jednak niż w ciągu jednego miesiąca, a następnie koniecznie zawiadomić skarżącego o sposobie załatwienia jego skargi.

Trzeba również zaznaczyć, iż art. 246 powyższego kodeksu gwarantuje, że wnioskodawca ma prawo wnieść skargę, jeżeli jest niezadowolony zarówno ze sposobu załatwienia wniosku, jak i z powodu niedotrzymania przez urząd terminów.

[21]

Jak widzimy, sięgamy po petycję, gdy, przynajmniej w naszym odczuciu, nasze prawa są łamane. Zerknijmy zatem na ogólny zarys *praw i wolności obywatelskich*, które „[z]ostały […] wymienione w art. 38-56 Konstytucji RP. Większość z nich przysługuje każdemu, kto znajdzie się pod władzą państwa polskiego. Mamy więc tutaj do czynienia nie tyle z prawami obywatelskimi, ile z prawami człowieka. Oto niektóre z nich:

Prawa i wolności	**Regulacje konstytucyjne** […]
prawo do życia	Art. 38 – Rzeczypospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia.
nietykalność osobista	Art. 40 – Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych. Art. 41 ust. 1 – Każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą. Art. 50 – Zapewnia się nienaruszalność mieszkania. Przeszukanie mieszkania. pomieszczenia lub pojazdu może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.
prawo do rzetelnej procedury sądowej	Art. 45 ust. 1 – Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

[21] Biuro zdjęcie utworzone przez master1305 - pl.freepik.com

prawo do ochrony prywatności	Art. 47 – Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym. Art. 49 – Zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się. Art. 48 ust. 1 – Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.
wolność przemieszczania się	Art. 52 ust. 1 – Każdemu zapewnia się wolność poruszania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu. Art. 52 ust. 2 – Każdy może swobodnie opuścić terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.
wolność sumienia i religii	Art. 53 ust. 1 – Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii.
wolność wyrażania opinii i poglądów	Art. 54 ust. 1 – Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji”[22].

Innymi słowy, powyższe jest kompleksem praw przysługujących osobie, które upoważniają ją do żądania od instytucji (państwowej lub prywatnej) czy państwa podjęcia lub powstrzymania się od określonych działań. Podobne „upoważnienie” obowiązuje od chwili nabywania obywatelstwa konkretnego państwa.

W powstałych okolicznościach łatwo się domyśleć, iż prawa i wolności obywatelskie w fundamentalnym stopniu wiążą konkretną osobę z określoną budową polityczną i czynią z niej członka społeczności politycznej. Doskonałą normą obecnej demokracji jest zasada zagwarantowania osobie określonych możliwości osiągnięcia swoich interesów poprzez stworzenie całokształtu praw obywatelskich.

Wśród wielu teoretycznych podstaw praw i wolności obywatelskich, jedynie dwa z nich mają fundamentalne i charakterystyczne znaczenie. Są to:

prawa natury,

prawa drugiej generacji.

[22] *Prawa i obowiązki obywatelskie*, za https://epodreczniki.pl/a/prawa-i-obowiazki-obywatelskie/DjWH4NWa1 (dostęp: 30.4.2020)

Wedle koncepcji praw natury (czyli tzw. **absolutnej koncepcji praw człowieka**) każdemu z nas przysługują niezbywalne prawa, które wywodzą się z godności człowieka i są:

- **niezbywalne** (nie można się ich zrzec),
- **nienaruszalne** (istnieją poza władzą i nie mogą być w żaden sposób przez nią regulowane).

A Państwo, jako instytucja, ma za zadanie bezwzględną ochronę tych praw. Za fundament sprawiedliwości i pokoju na świecie uznawane jest założenie przestrzegania Praw Człowieka i godności ludzkiej. Pierwszym państwem, które zrealizowało ten postulat, była Republika Francuska w 1789 roku. Szczególnie **Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela**, zawierała, między innymi, następujące prawa:

- wolność słowa i wyznania
- równość wobec prawa
- nienaruszalność praw własności
- suwerenność narodu francuskiego

Czy rzeczywiście wszystko na świecie wyglądało lub wygląda tak, jak ta wymarzona zasada **wolność, równość i sprawiedliwość** … Komentarz zostawiamy Wam, czytelnikom.

Aby utrwalić wyżej powiedziane, dodajmy, że w doktrynie praw i wolności obywatelskich wyodrębnia się poniższy podział praw człowieka:

wolności osobiste, czyli prawo do:

- życia,
- wolności osobistej,
- własności,
- wolności sumienia i wyznania,
- wolności wypowiedzi,
- wyboru miejsca pobytu i poruszania się itp.

prawa i wolności polityczne, czyli prawo do:

- obywatelstwa,
- możliwości uczestniczenia w życiu publicznym,

- czynne prawo wyborcze,
- bierne prawo wyborcze,
- wolność zrzeszania się,
- prawo do uczestniczenia i organizowania pokojowych manifestacji,
- prawo do składania wniosków, petycji, skarg,
- dostęp do informacji o działaniach władz i osób publicznych,
- równy dostęp do służby publicznej.

wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne, czyli prawo do:

- ochrony zdrowia,
- nauki,
- pracy,
- odpowiedniego i zadowalającego wynagrodzenia, zapewniającego jednostce i jej rodzinie egzystencję odpowiadającą godności ludzkiej,
- pomocy socjalnej (ogólnie),
- prawo do własności,
- prawo dziedziczenia,
- wolność twórczości artystycznej,
- badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników,
- wolność korzystania z dóbr kultury i ich wytwarzania.

Nadmienić należy, że prawa człowieka zawierają też określone obowiązki. **Obowiązki obywatela** RP dzielą się na dwie grupy.

Grupa pierwsza

- obowiązki przestrzegania prawa polskiego,
- płacenia podatków,
- dbałość o stan środowiska naturalnego.

Grupa druga

- obowiązek wierności Rzeczypospolitej Polskiej,
- troska o dobro wspólne oraz
- obowiązek obrony ojczyzny, obejmujący służbę wojskową.

Ponadto, wedle art. 30. Konstytucji RP Rzeczypospolitej Polskiej Konstytucja RP ujmuje stosunki Państwo – Osoba z perspektywy liberalnej teorii praw człowieka, bowiem: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i

praw człowieka oraz obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”.

SPRAWDZIAN: PRZYGOTOWANIE PETYCJI

Ustal cel: przemyśl dokładnie, o co walczysz. Pomocne może być zapisanie pierwszych myśli…

- **Co chciałbym / chciałabym osiągnąć? Czy to jest wykonalne?** *To jest właśnie Twoja petycja.*
- **Co chciałbym / chciałabym osiągnąć? Czy to jest wykonalne?** *To jest właśnie Twoja petycja.*
- **Co chciałbym / chciałabym osiągnąć? Czy to jest wykonalne?** *To jest właśnie Twoja petycja.*
- **Kto może zmienić to, co jest podstawą Twojej petycji?** *Ta osoba jest adresatem Twojej petycji.*
- **Kogo to obchodzi?** *Opowiedz interesującą historię… Jest przecież oczywiste, że to, co zachęciło Cię do napisania petycji, jest ważne dla Ciebie, ale czy jednakowo ważne dla innych? Ile osób od razu poprze petycję?*
- **Napisz tekst:** *Mów całemu światu o Twojej petycji i dlaczego jest ona tak ważna.*

A teraz …

- Zbierz i przygotuj informację. *Zanim zainicjujesz (utworzysz) petycję, musisz przygotować kilka informacji. Jeśli je spiszesz (albo dokładnie ułożysz w myślach), będzie Ci prościej napisać treść petycji.*
- **Zaadresowanie**. *Czy posiadam adres mailowy adresata mojej petycji? To ważna część Twojej petycji.*
- **Dane.** *Czy posiadam wystarczająco dużo danych i informacji na temat przedmiotu petycji oraz jej adresata? To doda spójności i dokładności Twojej petycji. Bądź świadomy tego, że Ty wiesz już o problemie, ale innych musisz o nim dopiero poinformować.*
- **Wiadomość do adresata**. *Wiesz, jakiego działania od niego oczekujesz… czy wiesz też o tym, jak go o tym poinformujesz?*

Napisz. *Ma to być krótki tekst adresowany do potencjalnie zainteresowanych osób na temat Twojej petycji. Wyjaśnij w tym liście przedmiot Twojej petycji i czego dokładnie od nich oczekujesz. Zwięźle opisz problem.*

PRZYKŁAD PETYCJI

DANE PODMIOTU WNOSZĄCEGO* :

Nazwisko i Imię / Nazwa: .....

Adres zamieszkania/Adres siedziby: .....

Adres do korespondencji**:.....

Adres e-mail***.: .....

Nazwisko i Imię osoby reprezentującej podmiot*: .....

DANE PODMIOTU TRZECIEGO* :***

Nazwisko i Imię / Nazwa: .....

Adres zamieszkania/Adres siedziby: .....

Adres do korespondencji**:.....

Adres e-mail***.: .....

RADA POWIATU .....

ul. Kamienna 102

25-200 Kalambury

PETYCJA

Na podstawie ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach (Dz. U. z 2014r., poz. 1195.) żądam:

.....

.....

.....

Wyrażam zgodę / Nie wyrażam zgody***** na ujawnienie na stronie internetowej podmiotu rozpatrującego petycję lub urzędu go obsługującego danych osobowych

podmiotu wnoszącego petycję lub podmiotu, o którym mowa w art. 5 ust. 1 Ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach (Dz. U. z 2014 r., poz. 1195).

.....

data i podpis wnoszącego petycję

Uwagi:

** w przypadku grupy podmiotów należy wskazać oznaczenie każdego z podmiotów oraz osobę reprezentującą*

*** wypełnić gdy adres do korespondencji jest inny niż adres zamieszkania albo siedziby*

**** wypełnić w przypadku składania petycji za pomocą środków komunikacji elektronicznej*

***** wypełnić w przypadku składania petycji w interesie podmiotu trzeciego*

****** niepotrzebne skreślić*

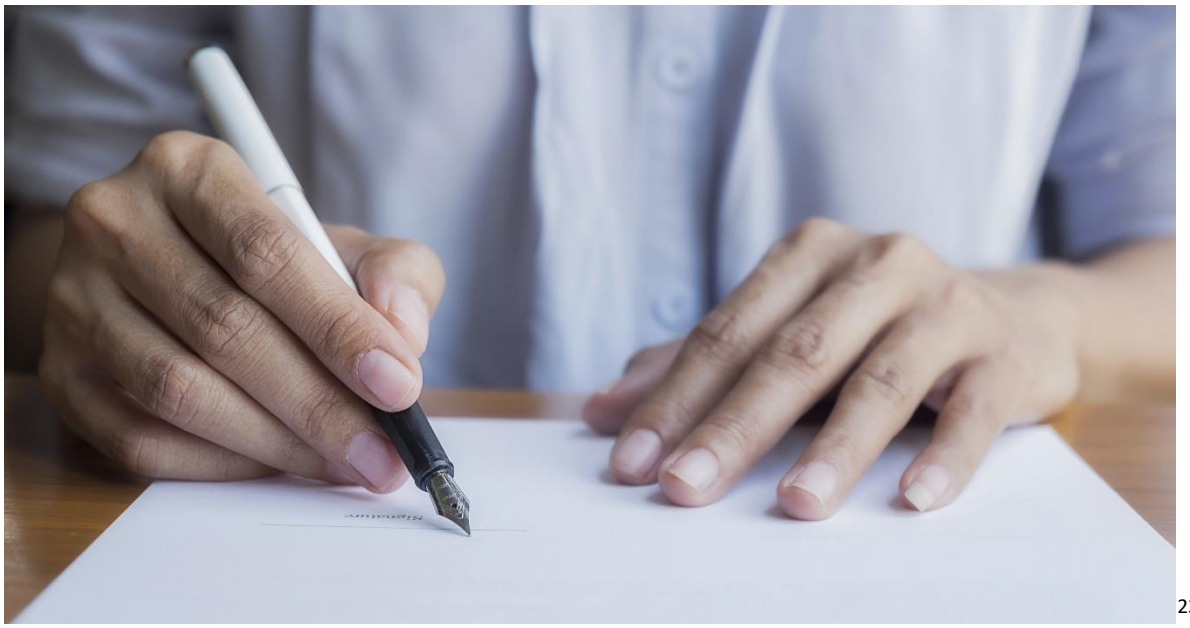

[23]

Przykład (prawdziwej) petycji przesłanej za pośrednictwem e-maila.

[23] Biznes zdjęcie utworzone przez mindandi - pl.freepik.com

urzad@cmielow.pl

Od: P[redacted] S[redacted]
Wysłano: poniedziałek, 14 grudnia 2020 16:01
Do: urzad@cmielow.pl
Temat: Złożenie petycji w interesie publicznym do rozpatrzenia przez Radę

URZĄD MIASTA I GMINY
27-440 Ćmielów
WPŁYNEŁO
DNIA 16. 12. 2020
L. dz. 9114/2020
Załącz. .....
Podpis .....

P[redacted] S[redacted]

Warszawa, dnia 14 grudnia 2020 roku

Przewodniczący Rady Miasta i Gminy w Ćmielowie

PETYCJA

Działając zgodnie z artykułem 63 Konstytucji RP oraz ustawą z dnia 11 lipca 2014 r. o petycjach dających mi prawo do składania petycji w interesie publicznym, a także artykułem 18b ustawy o samorządzie gminnym wzywam Radę Miasta i Gminy w Ćmielowie do rozpatrzenia niniejszej petycji i pilnego przyjęcia uchwały o treści poniższej.

UCHWAŁA

Zgodnie z artykułem 32 Konstytucji RP wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny. W związku z powyższym za niedopuszczalne uważamy jakiekolwiek działania władz międzynarodowych, krajowych czy lokalnych wykluczające społecznie mieszkańców miasta i gminy **Ćmielów** z powodów rasowych, religijnych, medycznych czy sanitarnych. Przez działania rozumiemy regulacje prawne, a także wywieranie medialnej czy społecznej presji na urzędników czy funkcjonariuszy, przedsiębiorców, lokalne społeczności czy wspólnoty wyznaniowe, zachęcające do jakiejkolwiek formy segregacji mieszkańców miasta i gminy **Ćmielów**.

Jednocześnie przed rozpoczęciem zapowiadanych przez Rząd RP masowych szczepień na chorobę COVID-19 wywoływaną przez wirus *SARS-CoV-2*, planowanych od 2021 r., których eksperymentalnymi biorcami mają być także mieszkańcy miasta i gminy **Ćmielów**, uznajemy za zasadne i nieodzowne, by Rząd RP uzyskał pisemne gwarancje ze strony producentów szczepionek, że w przypadku jakichkolwiek powikłań są oni gotowi przyjąć i ponieść wszelkie koszta prawne i finansowe wystąpienia niepożądanych odczynów poszczepiennych. Stanowisko to uzasadniamy artykułem 39 Konstytucji RP zabraniającej poddawania obywateli eksperymentom naukowym, w tym medycznym, bez dobrowolnie wyrażonej zgody.

Z poważaniem,

P[redacted] S[redacted]

Wyrażam zgodę na ujawnianie na stronie internetowej moich danych osobowych oraz administrowanie moimi danymi zgodnie z przepisami RODO.

[24]

Następna instancja ochrony naszych praw obywatelskich, to ***Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich***, który, wedle informacji z portalu europa.eu bada **skargi** dotyczące przypadków **niewłaściwego administrowania** w instytucjach i

[24] Pochodzi z: Biuletyn Informacji Publicznej, za http://bip.cmielow.pl/?a=10549 [dostęp 01.02.2021]

organach UE[25]. Skargi mogą składać **obywatele UE** lub **osoby zamieszkałe na terytorium UE** oraz przedsiębiorstwa i instytucje **mające siedzibę w UE**.

„Czym zajmuje się Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich?

Rzecznik rozpatruje skargi dotyczące różnych przypadków niewłaściwego administrowania, m.in.:

- nieuczciwe postępowanie
- dyskryminacja
- nadużywanie uprawnień
- brak lub odmowa udzielenia informacji
- nieuzasadniona zwłoka
- nieprawidłowe procedury.

Sposób powoływania

Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich wybierany jest przez Parlament Europejski na odnawialną **pięcioletnią kadencję**. Jest to jedno z pierwszych zadań nowo wybranych posłów do PE.

A w jaki sposób pracuje Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich?

Rzecznik **wszczyna dochodzenia** na podstawie skarg lub z własnej inicjatywy. Jest całkowicie **niezależny** i nie przyjmuje poleceń od żadnego rządu ani żadnej organizacji. Co roku przedstawia Parlamentowi Europejskiemu sprawozdanie z działalności.

Często wystarczy, że Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich **poinformuje daną instytucję** o złożonej skardze, by problem został rozwiązany. W przypadku gdy to nie wystarczy, Rzecznik będzie starał się znaleźć **rozwiązanie polubowne**, które naprawi zaistniałą sytuację. Jeżeli działania te nie przyniosą oczekiwanych rezultatów, Rzecznik może wystosować **zalecenia** do instytucji, której dotyczy skarga. Jeżeli instytucja ta nie przyjmie jego zaleceń, Rzecznik może przedłożyć Parlamentowi Europejskiemu **specjalne sprawozdanie**, w wyniku którego Parlament będzie musiał podjąć niezbędne działania.

[25] *Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich*, https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-ombudsman_pl (dostęp: 26.02.2021)

To warto wiedzieć

Każda osoba **niezadowolona** z działania instytucji, organu, urzędu lub agencji UE powinna najpierw zwrócić się do nich o naprawienie sytuacji. Jeżeli to nie poskutkuje, można złożyć skargę do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich.

Skargę należy wnieść **w ciągu dwóch lat** od momentu, gdy skarżący dowie się o wystąpieniu danego problemu. Skarżący musi ujawnić swoją **tożsamość** oraz jednoznacznie wskazać, **której instytucji lub którego organu skarga dotyczy** i **na czym polega problem**. Można zażądać zachowania **poufności** skargi.

Jeżeli rozpatrzenie skargi nie leży w kompetencjach Rzecznika, skarżący otrzyma **informacje o właściwych organach**, które mogą mu pomóc”[26].

A tak wygląda formularz skargi dotyczącej np. niewłaściwego administrowania.

Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich[27]

Skarga dotycząca niewłaściwego administrowania

1.

Imię: _____

Nazwisko: _____

W imieniu: _____

Adres linia 1: _____

Adres linia 2: _____

Miejscowość: _____

Kod pocztowy: _____

Państwo: _____

Obywatelstwo: _____

Tel.: _____

E-mail: _____

2.

Przeciwko jakiej instytucji lub organowi UE składana jest skarga?

- ☐ Parlament Europejski
- ☐ Rada Unii Europejskiej
- ☐ Europejski Bank Inwestycyjny
- ☐ Europejski Bank Centralny

[26] Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich, za https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-ombudsman_pl (dostęp: 06.01.2021)

[27] *Złóż skargę w formie pisma*, za https://www.ombudsman.europa.eu/pl/make-a-complaint (dostęp: 06.01.2021)

- ☐ Komisja Europejska
- ☐ Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej[28]
- ☐ Europejski Trybunał Obrachunkowy
- ☐ Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny
- ☐ Komitet Regionów Unii Europejskiej
- ☐ Europejski Urząd Doboru Kadr (EPSO)
- ☐ Europejski Urząd ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych (OLAF)
- ☐ Europejskie Biuro Policji (Europol)
- ☐ Inne organy Unii (proszę określić jaki) _____

3.

Przeciwko jakiej decyzji lub ze względu na jaką sprawę składana jest skarga? Kiedy dowiedział(a) się Pan / Pani o tej sprawie?

4.

Na czym Pani / Pana zdaniem polegało nieodpowiednie działanie instytucji?

5.

Co Pana / Pani zdaniem powinna uczynić instytucja lub organ w celu naprawienia zaistniałej sytuacji?

6.

Czy skontaktował(a) się już Pani / Pan z instytucją lub organem UE, których skarga dotyczy, aby uzyskać zmianę decyzji?[29]

- ☐ Tak (proszę podać szczegóły)
- ☐ Nie

7.

Jeżeli skarga dotyczy stosunku pracy z instytucjami i organami UE: czy wyczerpał(a) Pani / Pan wszystkie wewnętrzne możliwości składania odwołań i skarg przewidziane w Regulaminie Pracowniczym? Jeżeli tak, to czy upłynął już termin udzielenia odpowiedzi przez organ lub instytucję?

- ☐ Tak (proszę podać szczegóły)
- ☐ Nie

[28] Z wyłączeniem jego funkcji sądowniczych.

[29] Jest to obowiązkowy warunek dopuszczalności skargi. Dowód potwierdzający, że zwrócili się Państwo do właściwej instytucji lub organu w celu dochodzenia roszczeń, musi zostać załączony do formularza skargi. W przeciwnym razie zostaną Państwo poinformowani, że nie możemy zająć się Państwa skargą.

8.

Czy przedmiotowa sprawa była już rozpatrywana lub też jest aktualnie rozpatrywana przez sąd?

- ☐ Tak (proszę podać szczegóły)
- ☐ Nie

9.

Czy zgadza się Pani / Pan na przekazanie skargi do innej instytucji (europejskiej lub krajowej), jeżeli Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich zdecyduje, iż nie jest uprawniony do rozpatrzenia tej skargi?

- ☐ Tak
- ☐ Nie

Data:

Nota informacyjna na temat przetwarzania danych i poufności

PRZETWARZANIE DANYCH

Skargi składane do Rzecznika oraz powiązana korespondencja często zawierają dane osobowe, takie jak imiona i nazwiska, dane kontaktowe oraz inne informacje dotyczące możliwych do zidentyfikowania osób.

Prawo europejskie (rozporządzenie 2018/1725) przewiduje dla instytucji UE, w tym Rzecznika, określone prawa i obowiązki dotyczące sposobu postępowania z danymi osobowymi. Obejmują one prawa każdej osoby fizycznej do uzyskania dostępu do swoich informacji będących w posiadaniu tego Biura. W celu skorzystania z przysługujących praw lub uzyskania dodatkowych informacji proszę skontaktować się z naszym Biurem bądź inspektorem danych osobowych.

Jeżeli określona osoba uważa, że Rzecznik nie postępował odpowiednio z jej danymi osobowymi, może skontaktować się z Europejskim Inspektorem Ochrony Danych.

POUFNOŚĆ PRZEKAZANEJ SKARGI I INFORMACJI

Skarżący proszeni są o wyraźne wskazanie wszelkich dokumentów lub informacji, które uważają za poufne, niezwłocznie po przekazaniu ich Rzecznikowi.

Zasada zachowania poufności może mieć zastosowanie wyłącznie w sytuacji, gdy ujawnienie takich informacji miałoby określone negatywne skutki. Może to dotyczyć na przykład informacji finansowych, szczególnie chronionych informacji handlowych lub danych osobowych o osobie prywatnej. Nie zawsze można zagwarantować zachowanie poufności. W szczególności w przypadku przekazania Rzecznikowi dokumentów, które zawierają dane osobowe innej osoby, taka osoba najprawdopodobniej będzie mogła uzyskać te dane od Rzecznika, korzystając z przysługujących jej praw ochrony danych. W każdym przypadku należy oczekiwać, że złożona skarga oraz wszelkie dokumenty uzupełniające zostaną w pełni udostępnione instytucji lub organowi, których ta skarga dotyczy, aby mogły one odpowiednio ją zrozumieć i udzielić odpowiedzi Rzecznikowi.

Przypomnijmy tutaj czytelnikom także o ***inicjatywie obywatelskiej***, jako narzędziu aktywności obywatelskiej. Każdy podmiot ma prawo propagować czy też wspierać inicjatywy, ale robiąc to musi przestrzegać zasady transparentności i uczciwości[30].

Otóż, ***europejska inicjatywa obywatelska***[31] w dość przejrzysty sposób przedstawia całokształt realizacji inicjatywy obywatelskiej.

„**Procedura**

Wystarczy zebrać milion podpisów i skierować do UE wniosek o przyjęcie nowego aktu prawnego – może to zrobić każdy obywatel UE. Wydaje się trudne? Wcale takie nie jest. Złożenie własnej inicjatywy jest naprawdę proste, wystarczy wykonać siedem kroków przedstawionych poniżej. Pamiętajcie, że taka inicjatywa musi dotyczyć dziedzin związanych z UE wchodzących w zakres kompetencji Komisji Europejskiej. Nie może to być np. zmiana w Traktatach UE. Inicjatywa nie może również zawierać treści obelżywych, niepoważnych ani przykrych.

Brak pewności, czy dana kwestia wchodzi w zakres kompetencji Komisji, nie powinna być powodem do zmartwień.

Krok 1- Utwórz komitet obywatelski!

W jego skład musi wchodzić co najmniej siedem osób zamieszkałych w siedmiu różnych państwach.

Pamiętaj, że w skład komitetu mogą wchodzić wyłącznie obywatele UE w wieku co najmniej 18 lat (16 lat w Austrii). Ta minimalna liczba członków komitetu nie może obejmować posłów do Parlamentu Europejskiego. Organizacje nie mogą tworzyć komitetów, lecz mogą wesprzeć Twoją inicjatywę.

Krok 2 - Zarejestruj swoją inicjatywę!

Następnie czekaj na zielone światło od Komisji Europejskiej. Inicjatywę można zarejestrować w jednym z 24 języków urzędowych UE. Wcześniej

[30] Szerzej zob.: B. Kaufmann, *Podręcznik europejskiej inicjatywy obywatelskiej. Przewodnik po zasadach pierwszego ponadnarodowego narzędzia demokracji bezpośredniej na świecie*, wyd. Green European Foundation, Bruksela 2010; *Europejska inicjatywa obywatelska. Przewodnik*, wyd. Komisja Europejska, Luksemburg 2011; M. Góra, W. Burek, P. Filipek, *Europejska inicjatywa obywatelska*, wyd. MSZ, Warszawa 2011 itd.

[31] *Europejska inicjatywa obywatelska*, za https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/pl/be-heard/citizen-s-initiative (dostęp: 06.01.2021)

należy jednak zebrać niektóre podstawowe informacje: tytuł inicjatywy, krótkie streszczenie jej przedmiotu, odniesienie do Traktatów UE i dane kontaktowe członków komitetu obywatelskiego. W ciągu dwóch miesięcy Komisja Europejska prześle pismo, w którym poinformuje, czy inicjatywa spełnia podstawowe wymogi. Inicjatywa zostanie opublikowana w rejestrze internetowym.

Krok 3 - Zacznij zbierać podpisy

Na papierze lub drogą elektroniczną. Komisja Europejska udostępni bezpłatne, otwarte oprogramowanie na potrzeby zbierania podpisów przez internet.

Należy pamiętać, że dane, które należy zebrać wraz z podpisami (tj. imię i nazwisko, adres, obywatelstwo), mogą być różne w poszczególnych państwach UE.

Koniecznie sprawdź, jakie są wymogi krajowe! Nie wystarczy jednak zebrać podpisy w jednym państwie. Sygnatariusze muszą pochodzić z co najmniej jednej czwartej państw UE. Ponieważ obecnie jest 27 państw członkowskich, należy zebrać podpisy w co najmniej siedmiu z nich. Trzeba zebrać minimalną liczbę podpisów w każdym z tych państw UE. I tu wkrada się nieco matematyki, a mianowicie obowiązuje następujący wzór: należy pomnożyć liczbę posłów do PE wybranych w danym państwie przez 750 […].

Krok 4 - Udało się zebrać milion podpisów! Gratulacje!

Teraz należy je wysłać do każdego z zainteresowanych państw UE. Do nich należy weryfikacja ich ważności. Każde z tych państw członkowskich prześle certyfikat potwierdzający ten fakt.

Krok 5 - Dokonano weryfikacji podpisów? Wszystko w porządku? Dostarcz podpisy do Komisji Europejskiej.

Trzeba też przekazać informacje dotyczące wszelkiego wsparcia lub środków finansowych otrzymanych na cele związane z inicjatywą. Komisja Europejska opublikuje wszystkie te informacje na swojej stronie internetowej.

Krok 6 - Prosimy o zabranie głosu!

Czas, byś przedstawił swoją inicjatywę w Komisji Europejskiej i podczas wysłuchania publicznego w Parlamencie Europejskim.

Krok 7 - Zadanie wykonane!

Komisja Europejska przekaże informacje o kolejnych krokach. Poinformuje również o działaniach, jakie zamierza podjąć. Komisja Europejska zapewnia

przejrzystość tego procesu. Wszystkie informacje dotyczące zgłoszonej inicjatywy zostaną podane do wiadomości publicznej. Komisja Europejska może zaproponować przyjęcie nowego aktu prawnego i przesłać go do Parlamentu Europejskiego i Rady w celu zatwierdzenia”[32].

Ale musimy się liczyć z tym, że często to może być karkołomnym zadaniem, bowiem … Zerknijmy na **liczbę podpisów wymaganych w poszczególnych krajach.**

Kraj	Ilość podpisów	Kraj	Ilość podpisów
Austria	13.395	Włochy	53.580
Belgia	14.805	Łotwa	5.640
Bułgaria	11.985	Litwa	7.755
Chorwacja	8.460	Luksemburg	4.230
Cypr	4.230	Malta	4.230
Czechy	14.805	Holandia	20.445
Dania	9.870	Polska	36.660
Estonia	4.935	Portugalia	14.805
Finlandia	9.870	Rumunia	23.265
Francja	55.695	Słowacja	9.870
Niemcy	67.680	Słowenia	5.640
Grecja	14.805	Hiszpania	41.595
Węgry	14.805	Szwecja	14.805
Litwa	9.165		

Europejska inicjatywa obywatelska, za https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/pl/be-heard/citizen-s-initiative (dostęp: 06.01.2021)

Europejską Inicjatywę Obywatelską można krok po kroku przeanalizować na następującym schemacie:

[32] *Europejska inicjatywa obywatelska*, za https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/pl/be-heard/citizen-s-initiative (dostęp: 06.01.2021)

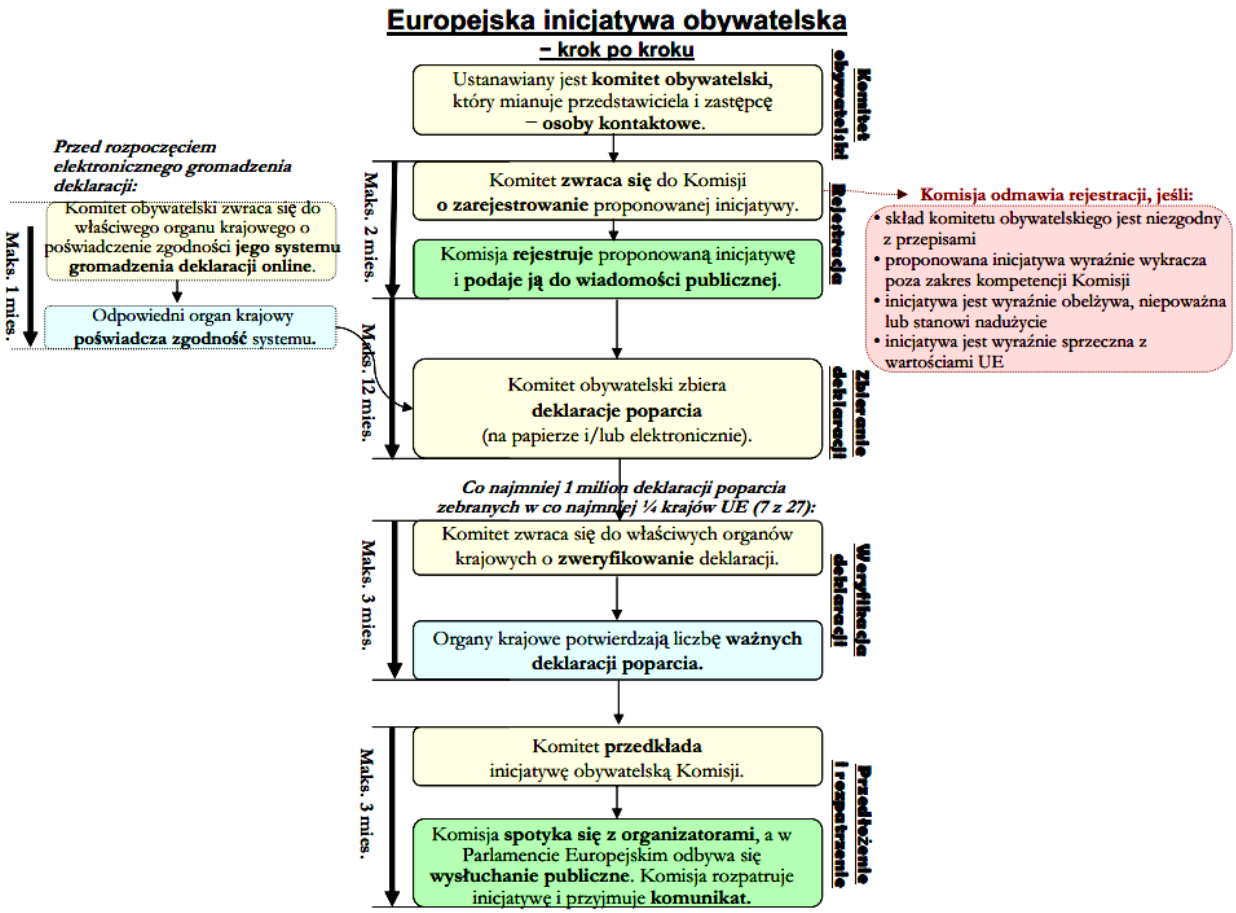

Europejska Inicjatywa Obywatelska, za ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/citizens_initiative/docs/eci_flowchart_pl.pdf (odczyt 20.05.2012)

Rodzaje prawa

Rodzaje prawa

„Ubi societas, ibi ius" czyli *gdzie społeczeństwo, tam prawo*[33]. Ta krótka łacińska, ale jakże ważka, maksyma odzwierciedla jak ważna jest znajomość chociaż podstaw prawa, która umożliwia sprawne funkcjonowanie w państwie i ochronę własnych praw w społeczeństwie … Nie, nie w każdym, lecz demokratycznym. Rzecz w tym, iż „dziś każda dziedzina naszego życia jest w mniejszym lub większym stopniu regulowana przez przepisy prawa rodzimego, unijnego czy międzynarodowego"[34]. Zobaczmy poniżej jak wygląda najbardziej skrócona wersja podstawowych pojęć prawnych[35].

Prawo

Jest to zorganizowany system norm ustanowionych lub uprawomocnionych przez państwo i zapewnionych przymusem państwowym. Możemy go podzielić na naturalne (istniejące niezależnie od woli ludzi i ich świadomości, powszechnie obowiązujące, np. nauka Kościoła katolickiego wywodzi te prawa z natury człowieka, który obdarzony został rozumem przez Boga) i stanowione (zapisane i odpowiednio ustanowione, obowiązujące wszystkich przebywających na terytorium danego państwa). *Szerzej zob.: Prawo, Encyklopedia zarządzania, za https://mfiles.pl/pl/index.php/Prawo (dostęp: 29.12.2020); Istota prawa, 03.10.2017, za http://demerara.pl/istota-prawa (dostęp: 22.12.2020) itd.*

[36]

[33] *Łacińskie terminy i zwroty prawnicze*, Kancelaria Adwokacka Adwokat Natalia Lechman, za http://www.adwokat-lechman.pl/informacje/publikacje/terminy.html (dostęp: 28.12.2020)
[34] P. Lach, *Prawo w Energetyce*, 29.09.2014, za https://energiaimy.pl/2014/09/opis-dzialu-prawo-w-energetyce (dostęp: 11.12.2020)
[35] *Akt prawny*, za pl.wikipedia.org/wiki/Akt_prawny (odczyt 11.03.2012)
[36] Szkoła zdjęcie utworzone przez jcomp - pl.freepik.com

Norma prawna

To najmniejszy stanowiący strukturalną całość składnik prawa, czy też reguła postępowania lub zachowania opatrzona sankcją państwową. Dotyczy ona czynów oraz działań dostrzegalnych zmysłami oraz ma charakter dwustronny: dla jednej ze stron rodzi obowiązek, równolegle druga osoba ma prawo domagać się takiego, a nie innego zachowania. Norma reguluje zachowanie jednostki w sposób dokładny oraz określa jakie dolegliwości mogą ją spotkać jeśli nie stosuje się do wskazań zawartych w normie prawnej. Na uwagę zasługuje także pojęcie **normy moralnej**, którą jest ukształtowany w procesie długotrwałego rozwoju społecznego zespół postępowania, według którego ocenia się zachowanie ludzi wobec siebie, wobec społeczeństwa, państwa, przyrody jako dobre lub złe. Norma moralna wkracza w psychikę, w myśli, nakazuje obowiązek działania. Nie musi stać za nią sankcja (więzienie itd.) ze strony aparatu państwa, a mimo to może być bolesne dla łamiącego daną normę z uwagi na potępienie społeczne. *Szerzej zob.: Prawo, Encyklopedia zarządzania, za https://mfiles.pl/pl/index.php/Prawo (dostęp: 29.12.2020); Istota prawa, 03.10.2017, za http://demerara.pl/istota-prawa (dostęp: 22.12.2020); A. Bator i inni, Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2012; Norma prawa a przepis prawny, Stowarzyszenia Podatników w Polsce, za http://podatnicy.org/norma-prawna-a-przepis-prawny (dostęp: 30.12.2020); Z. Ziembiński, Przepis prawny a norma prawna, w: Ruch Prawniczy i Ekonomiczny 22, 1960, z. 1, s. 105-122 itd.*

[37]

[37] Tło zdjęcie utworzone przez jcomp - pl.freepik.com

PRZEPIS PRAWNY

Jest to najmniejsza redakcyjna jednostka Aktu normatywnego, oznaczona przez ustawodawcę określonymi numerami: artykuł, paragraf, punkt, ustęp. Czyli jest to pewien wyodrębniony fragment, ściśle określony przez ustawodawcę stanowiący całość gramatyczną. Jest on formą wyrażania treści normy prawnej. *Szerzej zob.: Przepis prawny, Encyklopedia PWN, za https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/przepis-prawny;3963547.html (dostęp: 30.12.2020); Z. Ziembiński, Przepis prawny a norma prawna, w: Ruch Prawniczy i Ekonomiczny 22, 1960, z. 1, s. 105-122Repetytorium. Norma prawa a przepis prawny, Stowarzyszenia Podatników w Polsce, za http://podatnicy.org/norma-prawna-a-przepis-prawny (dostęp: 30.12.2020) itd.*

[38]

AKT NORMATYWNY

Jest to dokument wydany we właściwym trybie przez upoważniony do tego organ państwowy, zawierający normy prawne wyrażone za pomocą przepisów prawnych i regulujący stosunki prawne (ustawa, rozporządzenie). *Szerzej zob.: Akt normatywny - co powinien wiedzieć przedsiębiorca?, 02.11.2020, za https://poradnikprzedsiebiorcy.pl/-akt-normatywny-co-powinien-wiedziec-przedsiebiorca (dostęp: 30.12.2020); Akt normatywny, INFOR.PL, za https://www.infor.pl/prawo/encyklopedia-prawa/a/271975,Akt-normatywny.html (dostęp: 30.12.2020); W. Płowiec, Sposoby pojmowania "aktu normatywnego", w: Prawo wobec wyzwań współczesności, pod red. P. Wilińskiego, Poznań 2004, s. 47-54 itd.*

[38] Książka zdjęcie utworzone przez jcomp - pl.freepik.com

AKT PRAWNY

To rezultat tworzenia prawa przez właściwy organ państwowy lub do tego upoważniony. To również działanie organu państwa lub podmiotu prawnego, zgodne z obowiązującymi przepisami w celu wywołania skutków prawnych w konkretnym stosunku prawnym (**wyroki sądowe, orzeczenie, postępowanie**). Obowiązuje on od momentu jego wejścia w życie lub momentu ogłoszenia do momentu jego uchylenia. *Szerzej zob.: Akt prawny, Encyklopedia PWN, za https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/akt-prawny;4007526.html (dostęp: 30.12.2020).*

Literatura przedmiotu podkreśla, iż **źródłami prawa** można nazwać wszystkie (legalne) drogi prawne tworzenia tegoż prawa. Infor.pl zaznacza, iż są to sposoby w jaki prawo się tworzy, zmienia, utrzymuje. Otóż, w naukach prawnych, generalnie rzecz biorąc, podaje się dwa zasadnicze ujęcia źródeł prawa: **formalne** oraz **materialne.**

„W Rzeczypospolitej źródłami prawa w znaczeniu formalnym są:

- konstytucja,
- ustawa,
- rozporządzenie,
- akty prawa miejscowego,
- oraz inne akty normatywne.

[…] Źródła prawa w znaczeniu materialnym to wszelkie czynniki wpływające na treść norm prawnych lub też źródła określające pochodzenie norm”[39]. Ta sama literatura wyróżnia także źródła poznania prawa[40], czyli wszelkie tzw. organy publikacyjne – miejsca, w których umieszczona jest treść norm prawnych:

- Dziennik Ustaw,
- Monitor Polski,
- Dzienniki Urzędowe.

[39] *Źródła prawa*, Infor prawo, za https://www.infor.pl/prawo/konstytucja/slownik/76885,Zrodla-prawa.html (dostęp: 30.12.2020)

[40] *Źródła prawa krajowego*, Obserwatorium Żywej Kultury, za http://ozkultura.pl/node/528 (dostęp: 20.12.2020); *Źródła prawa*, Encyklopedia zarządzania, za https://mfiles.pl/pl/index.php/%C5%B9r%C3%B3d%C5%82a_prawa (dostęp: 30.12.2020); *Źródła prawa*, Infor prawo, za https://www.infor.pl/prawo/konstytucja/slownik/76885,Zrodla-prawa.html (dostęp: 30.12.2020)

„Źródła prawa można również podzielić na źródła prawa powszechnie obowiązującego oraz źródła prawa wewnętrznie obowiązującego. Powszechne źródła prawa skierowane są do szerokiej grupy społeczeństwa, a niekiedy ogółu obywateli. Natomiast źródła praw wewnętrznego dotyczą organizacji i funkcjonowania organów administracji publicznej”[41]

Poniższy, raczej uproszczony, schemat, który opracowaliśmy kilka lat temu, wciąż jest aktualny i pomocny w uświadamianiu jakie są źródła pochodzenia oraz obwiązywania prawa:

G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego Obywatela*, wyd. Stowarzyszenie ERWIN, Ostrowiec Św. 2012, s. 11-12

Musimy tutaj brać pod uwagę także ***system prawa***. Jest to suma obowiązujących w danym państwie przepisów, jednak z uwzględnieniem ich podziału

[41] *Źródła prawa*, Infor prawo, za https://www.infor.pl/prawo/konstytucja/slownik/76885,Zrodla-prawa.html (dostęp: 30.12.2020); por.: *Źródła prawa krajowego*, Obserwatorium Żywej Kultury, za http://ozkultura.pl/node/528 (dostęp: 20.12.2020); *Źródła prawa*, Encyklopedia zarządzania, za https://mfiles.pl/pl/index.php/%C5%B9r%C3%B3d%C5%82a_prawa (dostęp: 30.12.2020);

na gałęzie oraz zespół zasadniczych idei przewodnich, na których opiera się ustrój państwowy. Zobaczymy co w tej kwestii mówi literatura przedmiotu[42].

Fragmentacja prawa na ***gałęzie*** dotyczy przede wszystkim podziału na:

- ***prawo prywatne*** (ochrona interesów osobistych)
- ***prawo publiczne*** (ochrona interesów państwa czy też społeczeństwa).

Zgodnie z ww. literaturą, fundamentalne gałęzie prawa eksperci charakteryzują m.in. następująco:

- ***Prawo Administracyjne*** (nazywane też prawem publicznym) „reguluje kontakty obywateli z państwem. Charakterystycznym elementem tych stosunków jest dysproporcja sił i środków między obywatelem a państwem. W takiej konfrontacji obywatel stoi na straconej pozycji. Jedną z funkcji prawa administracyjnego jest stworzenie warunków, aby obywatel i państwo mogli prowadzić spór na równych zasadach."[43] Akty prawa administracyjnego tworzą: Prezydent, Rada Ministrów, Prezes Rady Ministrów, Minister, organy centralne administracji państwowej (np. Agencja Rynku Rolnego, Komisja Nadzoru Bankowego itd.), Wojewoda, Sejmik województwa, Rada powiatu, Rada gminy.
- „***Prawo konstytucyjne*** […], nazywane również prawem ustrojowym, jest podobne do prawa administracyjnego, dlatego niektórzy prawnicy uważają je nawet za dział prawa administracyjnego. Ze względu na istotne różnice i szczególną funkcję dla funkcjonowania państwa należy je jednak uznać za osobną gałąź prawa. Prawo konstytucyjne opiera się na metodzie administratywistycznej i należy do prawa publicznego. Najważniejszym aktem prawnym w tej gałęzi prawa jest Konstytucja RP, tym niemniej do gałęzi tej należą również ustawy dotyczące funkcjonowania poszczególnych instytucji państwowych (np. ustawa „Kodeks wyborczy", ustawa o partiach politycznych, ustawa o wykonywania mandatu posła i senatora itp.). Ważną sprawą regulowaną przez prawo konstytucyjne jest status osoby ludzkiej, w szczególności przysługujące jej wolności, prawa i obowiązki. Konstytucja RP

[42] Szerzej zob.: *Gałęzie prawa*, Encyklopedia PWN, za https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/galezie-prawa;3903831.html (dostęp: 13.12.2020); *Gałęzie prawa w Rzeczypospolitej Polskiej*, za https://p.zamelski.po.opole.pl/images/materialy/galezie.pdf (dostęp: 30.12.2020); *Gałąź prawa*, za https://pl.wikipedia.org/wiki/Ga%C5%82%C4%85%C5%BA_prawa (dostęp: 30.12.2020); *Gałęzie prawa*. https://zst.com.pl/pliki/WOS/T%2010%20-%20Zrodla%20i%20galezie%20prawa.pdf (dostęp: 12.12.2020).

[43] *Prawo administracyjne*, Kancelaria prawna Pakulski, Kilarsk i wspólnicy, za https://pakulskikancelaria.pl/prawo-administracyjne (dostęp: 30.12.2020).

w rozdziale II uznaje znaczenie godności człowieka i zobowiązuje organy władzy do poszanowania wynikających z niej wolności, praw i obowiązków przy stanowieniu i stosowaniu prawa. Należy podkreślić, że dla poszanowania godności człowieka i jego prawidłowego rozwoju jednakowo ważne są prawa i obowiązki”[44].

- ***Prawo finansowe*** „reguluje kwestie związane z finansami publicznymi, czyli środkami finansowymi gromadzonymi i wydawanymi przez państwo. Obejmuje swoim zasięgiem prawo finansów publicznych (dochody i wydatki administracji rządowej i samorządowej), prawo podatkowe (związane z obowiązkiem płacenia podatków i sankcjami za nieprzestrzeganie tego obowiązku) oraz prawo bankowe”[45].
- ***Prawo cywilne*** „[…] to gałąź prawa obejmująca zespół przepisów regulujących stosunki majątkowe oraz niemajątkowe między osobami fizycznymi i osobami prawnymi oraz innymi podmiotami na zasadzie równorzędności podmiotów. Artykuł 1 KC przewiduje, że Kodeks cywilny reguluje stosunki cywilnoprawne między osobami fizycznymi i osobami prawnymi. Wprawdzie brzmienie tego przepisu sugeruje, że podmiotami stosunków cywilnoprawnych są wyłącznie osoby fizyczne i osoby prawne, jednak treść art. 331 KC wskazuje, że katalog podmiotów prawa cywilnego należy uzupełnić także o jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, ale wyposażone w osobowość prawną”[46].

---

[44] *Gałęzie prawa w Rzeczypospolitej Polskiej*, za https://p.zamelski.po.opole.pl/images/materialy/galezie.pdf (dostęp: 30.12.2020)

[45] *Gałęzie prawa w Rzeczpospolitej Polskiej*, za https://sciaga.pl/tekst/131156-132-galezie-prawa (dostęp: 30.12.2020)

[46] *Prawo cywilne*, za https://www.ksiegarnia.beck.pl/media/product_custom_files/9/8/9893-prawo-cywilne-czesc-ogolna-prawo-rzeczowe-zobowiazania-i-prawo-spadkowe-katarzyna-czajkowska-matosiuk-darmowy-fragment.pdf (dostęp: 12.12.2020)

[47]

- ***Prawo pracy***: „przepisy dotyczące prawa pracy wywodzą się z prawa cywilnego, które jednak okazało się nieskuteczne dla zagwarantowania praw pracowników. Pomiędzy pracodawcą i pracownikiem istnieje wszakże stosunek podległości, o równości i dobrowolności można mówić jedynie w odniesieniu do możliwości zawarcia i wypowiedzenia umowy o pracę. Ponadto pracodawca posiada ekonomiczną przewagę nad pracownikiem, z związku z czym umowy cywilnoprawne oparte na pełnej równości stron często okazują się krzywdzące dla osób zatrudnionych, co najboleśniej ukazało się w okresie industrializacji w XIX w. i na początku XX w. Z tego powodu celem prawa pracy jest przede wszystkim zagwarantowanie poszanowania praw pracowników przez pracodawców. Ze względu na istniejące odrębności prawo pracy należy zatem uznać za osobną gałąź prawa, odrębną od prawa cywilnego”[48].
- ***Prawo karne*** „reguluje kwestie odpowiedzialności karnej człowieka za czyny zabronione pod groźbą kary kryminalnej. Ten rodzaj prawa gwarantuje obywatelom zachowanie ładu społecznego, ponieważ poczucie bezkarności mogłoby doprowadzić do wzrostu negatywnych zachowań. Kara ma oddać

[47] Ludzie zdjęcie utworzone przez freepik - pl.freepik.com

[48] *Gałęzie prawa w Rzeczypospolitej Polskiej*, za https://p.zamelski.po.opole.pl/images/materialy/galezie.pdf (dostęp: 30.12.2020);

stopień potępienia dla sprawy i czynu przestępcy, mimo że nie naprawi wyrządzonego zła”[49].

- ***Prawo handlowe*** w zasadzie normuje stosunki prawne pomiędzy podmiotami gospodarczymi w ramach prowadzonej przez nie działalności gospodarczej. Podstawowy dokument regulujący te kwestie to Kodeks handlowy[50].
- ***Prawo gospodarcze*** reguluje zasady prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby fizyczne[51].
- ***Prawo rodzinne i opiekuńcze*** „wywodzi się z prawa cywilnego i opiera się na metodzie cywilistycznej. Reguluje sprawy pomiędzy małżonkami, pomiędzy rodzicami i dziećmi oraz pomiędzy osobą ubezwłasnowolnią a jej kuratorem lub opiekunem. Przepisy prawne dotyczą przede wszystkim spraw majątkowych, większość spraw dotyczących rodziny nie daje się bowiem skutecznie uregulować w akcie prawnym, jak np. miłość, odpowiedzialność, uczciwość i wzajemny szacunek. Rodzina jest wszakże instytucją naturalną, pierwotną i znacznie trwalszą od władzy państwowej”[52] itd.

MOJE NOTATKI

[49] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego Obywatela*, wyd. Stowarzyszenie ERWIN, Ostrowiec Św. 2012, s. 13

[50] Por.: *Gałęzie prawa w Rzeczpospolitej Polskiej*, za https://sciaga.pl/tekst/131156-132-galezie-prawa (dostęp: 30.12.2020); G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego Obywatela*, wyd. Stowarzyszenie ERWIN, Ostrowiec Św. 2012, s. 13 itd.

[51] Por.: *Gałęzie prawa w Rzeczpospolitej Polskiej*, za https://sciaga.pl/tekst/131156-132-galezie-prawa (dostęp: 30.12.2020); G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego Obywatela*, wyd. Stowarzyszenie ERWIN, Ostrowiec Św. 2012, s. 13 itd.

[52] *Gałęzie prawa w Rzeczypospolitej Polskiej*, za https://p.zamelski.po.opole.pl/images/materialy/galezie.pdf (dostęp: 30.12.2020);

Prawa człowieka

„Człowiek mądry więcej potrafi niż mocny, a mąż światły więcej niż silny”.

Przyp. 24, 5 Job 34, 11

Śmiało można stwierdzić, iż historia praw człowieka sięga swoimi korzeniami świętych ksiąg wielkich religii, które w sumie nie wymieniają określenia ***prawa człowieka***, „ale wiele fragmentów mówi właśnie o prawach jednostki. Samo pojęcie godności osobowej wywodzi się z judeochrześcijańskiej wizji człowieka „stworzonego na obraz i podobieństwo Boga””[53].

Pomnik Hammurabiego w Iraku, pl.wikipedia.org/wiki/Hammurabi

Kiedy sięgamy czasów władcy starożytnej Babilonii – Hammurabiego, to widzimy, że „[w] swoim słynnym *Kodeksie* przypisał on władzy królewskiej rolę strażnika sprawiedliwości, chroniącego „słabych przed złymi uczynkami silnych”. Wraz z rozwojem myśli demokratycznej, w starożytnych Atenach pojawiły się pierwsze ustawy wprowadzające prawną ochronę podstawowych swobód obywatelskich: wolności czynu i słowa w granicach prawa oraz równości praw obywateli. W demokracji ateńskiej prawa obywatelskie przysługiwały jednak tylko wolnourodzonym mężczyznom mieszkającym w obrębie miasta”[54].

Jak już wymieniliśmy, praktycznie każda religia zgłębiona jest ideałami wręcz pierwotnej godności człowieka, równości, sprawiedliwości i pokoju w stosunkach międzyludzkich. T. Śmietana pisze, że „[n]ajwybitniejszy chrześcijański teolog To-

[53] *Historia praw człowieka*, za https://amnesty.org.pl/co-robimy/prawa-czlowieka (dostęp: 04.01.2021)

[54] T. Śmietana, *Historia praw człowieka*, za https://www.tolerancja.pl/?historia-praw-czlowieka,257 (dostęp: 03.01.2021)

masz z Akwinu rozbudował koncepcje wrodzonych, naturalnych praw człowieka. Uznając je za nieodłączne samej ludzkiej naturze, stawia je wyżej niż prawa stanowione przez władców. Prawo stanowione musi pozostawać w zgodzie z prawem naturalnym, pochodzącym od Boga, w przeciwnym razie traci swoją moc. W tym duchu w Anglii przyjęta została Wielka Karta Swobód (1215 r.), przywilej dla szlachty gwarantujący jej swobody obywatelskie i ograniczający władzę królewską”[55].

Św. Tomasz z Akwinu, pl.wikipedia.org

Można zauważyć, iż „[p]rawa człowieka to – najogólniej mówiąc – uprawnienia osoby ludzkiej w aspekcie jednostkowym i społecznym, duchowym i materialnym, mające podstawę w jej przyrodzonej godności i przysługujące jej od poczęcia […] aż do naturalnej śmierci. Można je sklasyfikować jako prawa do: życia, wolności myśli, sumienia i wyznania, prawo każdego człowieka do uznawania wszędzie jego podmiotowości prawnej, zakaz stosowania tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania, zakaz trzymania człowieka w niewolnictwie lub poddaństwie, zakaz skazywania człowieka za czyn, który nie stanowił przestępstwa w chwili jego popełnienia”[56].

Przed nami jest zatem określona sprzeczność, którą kilka lat temu w naszej książce *Poradnik Młodego Obywatela* ujęliśmy jako następujące pytanie: *co winna jest jednostka społeczeństwu, a co społeczeństwo jednostce?* Dylemat ten wydaje się być hamletowskim pytaniem „Być, albo nie być”, ale w rzeczywistości ma znacznie szerszy zasięg, ponieważ „albo człowiek jest wolny i z natury dobry, chociaż jest skrępowany i zniewolony istniejącą rzeczywistością, albo ta wolność jest częściowa, znajduje się w pewnych granicach i jednostka jest dobra tylko i wyłącznie w jakimś stopniu (a więc w pewnym stopniu niedobry)”[57].

[55] T. Śmietana, *Historia …* op. cit.
[56] ks. Roman Krawczyk, Prawa człowieka w Biblii, w: Historia i Świat, nr 1/2012, s. 150
[57] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego Obywatela*, wyd. Stowarzyszenie ERWIN, Ostrowiec Św. 2012, s. 21

T. Śmietana wyprzedza pochopne wnioski i zaznacza, że reprezentanci szkoły prawa natury – Grocjusz, Locke, Hobbes itd., jeszcze w XVII wieku „sformułowali *teorię praw naturalnych*, przypominając, że ludzie żyjący w stanie natury, tzn. przed uformowaniem swoich zbiorowości w społeczeństwo, korzystali bez przeszkód z nieodłącznych ich człowieczeństwu praw: do życia, do wolności, własności i równości. Zgodnie z *teorią umowy społecznej*, społeczeństwo przekazało państwu uprawnienia władcze, ale w zamian uzyskało ochronę praw obywateli. […] Na to samo prawo wywodzące się jeszcze z myśli filozoficznej Sofoklesa, potwierdzone m.in. przez Tomasza z Akwinu, powoływali się w XX wieku Mahatma Gandhi oraz Martin Luther King, jedni z największych orędowników walki o prawa człowieka”[58].

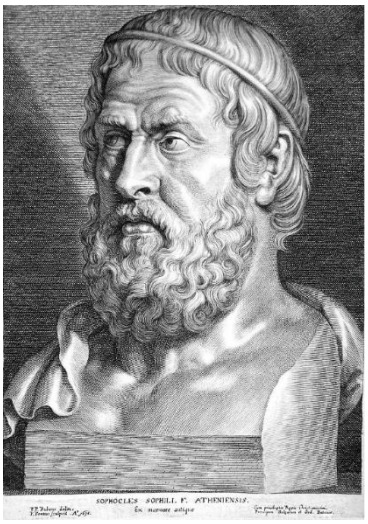

Peter Paul Rubens, Sofokles, 1638, pl.wikipedia.org

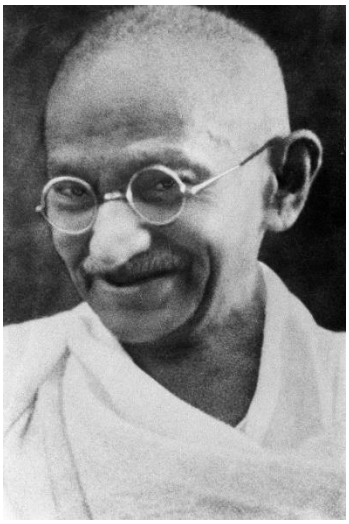

Mahatma Gandhi, pl.wikipedia.org

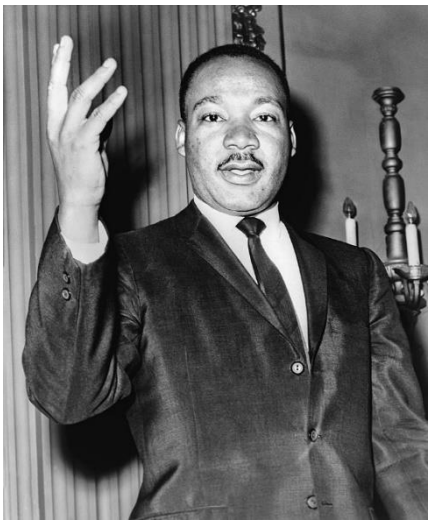

Martin Luther King Jr., pl.wikipedia.org

Wydaje się niewątpliwym także fakt, że „równość może na przykład zapanować w życiu społecznym, nie obejmując rzeczywistości politycznej. Ludzie mogą mieć prawo oddawania się tym samym rozrywkom, obierania tych samych zawodów, spotykania się w tych samych miejscach - jednym słowem życia i dorabiania się w ten sam sposób, nie biorąc jednocześnie takiego samego udziału w rządzeniu. Pewnego rodzaju równość może nawet zaistnieć w życiu politycznym.[…] Upodobania, jakie ludzie mają dla równości, oraz to jakie żywią dla wolności, to przecież dwie różne sprawy. Co więcej, stwierdzam, że w społeczeństwach demokratycznych są to sprawy niewspółmierne”[59].

U M. Chmaja i M. Żmigrodzkiego można też zauważyć, iż od początku istnienia instytucji władzy państwowej zarówno cele działalności politycznej jak i środki, którymi

[58] T. Śmietana, *Historia …* op. cit.
[59] A. de Tocqueville, *O Demokracji w Ameryce*, str. 335-337.

się posługiwano, miały niewiele wspólnego ze współcześnie rozumianą moralnością. Od czasów pierwszych państw plemiennych do dnia dzisiejszego obowiązuje w polityce w istocie prawo silniejszego. Normalnym zjawiskiem jest w polityce zrywanie zawartych wcześniej sojuszy, poświęcanie słabszych w imię własnych celów, brutalne niszczenie wewnętrznej opozycji, przekupstwo, szantaż i prowokacje itd.[60]

W okolicznościach panowania konceptu całkowitej wolności i tzw. dobroci natury ludzkiej (w czym chyba każdy z nas co najmniej w określonym stopniu wątpi), jesteśmy wolni o tyle o ile na to pozwala … nasze sumienie. Chcielibyśmy jednak (jako przestroga?) przypomnieć tutaj słowa F. Dostojewskiego ze *Zbrodni i kary*: „Kto sumienie posiada niech cierpi, skoro zdał sobie sprawę z pomyłki. Będzie mu to karą obok katorgi". Zdajemy sobie wszak sprawę z tego, iż nasza wolność nie może być kosztem wolności innej jednostki społecznej.

[61]

W każdym razie, wymienione sprzeczności pozwalają rozumieć, jak jeszcze w XIX wieku pisał francuski myśliciel polityczny, socjolog, polityk A. de Tocqueville, że „społeczeństwo, które przez całe wieki żyło w systemie kastowym i klasowym, może osiągnąć demokratyczny układ społeczny jedynie za cenę długotrwałych i niełatwych przeobrażeń, gwałtownych wysiłków i zmiennych kolei losu, podczas których majątki,

[60] Szerzej zob.: M. Chmaj i M. Żmigrodzki , *Wprowadzanie do teorii polityki*, wyd. UMCS, Lublin 2001, s. 95-97

[61] Pochodzi z: Tło zdjęcie utworzone przez freepic.diller - pl.freepik.com

idee i władza będą krążyły bezustannie. Nawet po zakończeniu tego wielkiego przewrotu długo jeszcze przetrwają stworzone przezeń rewolucyjne obyczaje, a jego następstwem będzie głębokie poruszenie społeczeństwa”[62].

W powyższej materii wszystkie zagadnienia teoretyczne są bardzo ważne, wszak krwawa **historia ludzkości – konflikty zbrojne, mordy, hekatomby itd., wskazała na** skrajną konieczność stworzenia ogólnoludzkiego systemu ochrony praw człowieka, który opiera się na co najmniej 75 umowach międzypaństwowych, podzielonych na kilka, wedle T. Śmietany, głównych kategorii:

- ***umowy ogólne***

  np.: *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 r., Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r.* itd.;

- ***umowy dotyczące konkretnych kwestii***

  np.: *ludobójstwo, zbrodnie wojenne, praca przymusowa, zapobieganie dyskryminacji, polityka azylowa, wolność informacji, np. Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 1966 r., Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r.* itd.;

- ***umowy poświęcone ochronie poszczególnych grup***

  np.: *cudzoziemców, bezpaństwowców, uchodźców, kobiet, dzieci, jeńców – Konwencja o prawach dziecka z 1989 r., Konwencja dotycząca statusu uchodźców z 1951 r.* itd.[63].

Co gorsza, żadne takie międzynarodowe przedsięwzięcia nie odbywa się bez reperkusji, kontrowersji i, delikatnie mówiąc, kłopotów. W 1966 roku ONZ uchwaliła *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych* oraz *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych*. Wydawałoby się, że są to tak oczywiste dokumenty, że nie powinno być zmartwień czy się uda, czy się nie uda. A w rzeczywistości okazało się, że przygotowanie uzgodnień trwało lata, a problemy piętrzyły się prawie bez końca. Różne (nawet międzynarodowe) organizacje nie mogły (a może po prostu nie chciały) pojąć, iż prawo do strajku oraz działalność związków zawodowych są zaliczane do podstawowych wolności. Jedno udało się, i do tych podstawowych praw człowieka zaliczono prawo:

- do pracy w godnych warunkach,

[62] A. de Tocqueville, *O demokracji* … op. cit., s. 425.
[63] T. Śmietana, *Historia* … op. cit.

- płatnego urlopu macierzyńskiego,
- odpowiedniego poziomu życia,
- najnowszych osiągnięć w dziedzinie ochrony życia oraz zdrowia itd.[64]

No. 14668

MULTILATERAL

International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966

Optional Protocol to the above-mentioned Covenant. Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966

Authentic texts: English, French, Chinese, Russian and Spanish.
Registered ex officio *on 23 March 1976.*

MULTILATÉRAL

Pacte international relatif aux droits civils et politiques. Adopté par l'Assemblée générale des Nations Unies le 19 décembre 1966

Protocole facultatif se rapportant au Pacte susmentionné. Adopté par l'Assemblée générale des Nations Unies le 19 décembre 1966

Textes authentiques : anglais, français, chinois, russe et espagnol.
Enregistrés d'office le 23 mars 1976.

Vol. 999, I-14668

Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych (International Covenant on Civil and Political Rights, en.wikipedia.org

Międzynarodowy system ochrony praw człowieka dotyczy także szeregu porozumień regionalnych, z których jako przykład wymienimy jedynie Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 roku.

„Konwencja została przyjęta przez 12 państw członkowskich Rady Europy […] i weszła w życie w 1953 r. Stronami konwencji jest 47 państw (czerwiec 2015 r.), czyli wszystkie państwa członkowskie Rady Europy. Polska ratyfikowała konwencję w 1993 r.

[64] Por.: G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego* … op. cit., s. 23-24

Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności jest tradycyjnie postrzegana jako chroniąca prawa obywatelskie i polityczne. Jednak, na jej mocy ochrona udzielana jest także pewnym społecznym prawom człowieka. Po pierwsze, niektóre z zawartych w niej praw inne umowy międzynarodowe określają jako społeczne prawa człowieka (prawo do organizowania się, prawo do edukacji). Po drugie, gwarancje dotyczące krajowych procedur dochodzenia realizacji praw (postępowania sądowe) obejmują także procedury dochodzenia praw społecznych. Po trzecie, jest to efektem interpretacji jej postanowień przez Europejski Trybunał Praw Człowieka: według utrwalonego stanowiska Trybunału rzeczywista realizacja wielu z zawartych w konwencji praw politycznych i obywatelskich wymaga wdrożenia przynajmniej pewnych elementów gospodarczych lub społecznych praw człowieka. Zapewniana w ten sposób ochrona praw społecznych obejmuje zatem gwarancje materialne, z zastrzeżeniem jednak, że przyznawane gwarancje zmierzają do zapewnienia pełnego wdrożenia praw obywatelskich i politycznych.

Gwarantem przestrzegania konwencji jest Europejski Trybunał Praw Człowieka. Prawo do skargi umożliwia osobom (skargi indywidualne) i państwom-stronom konwencji (skargi międzypaństwowe) dochodzenie praw i wolności zagwarantowanych w Konwencji.

Nad wykonaniem wyroków Trybunału czuwa Komitet Ministrów Rady Europy. Państwa mają obowiązek przedstawiania Komitetowi Ministrów informacji o działaniach podjętych lub planowanych w celu wykonania wyroku. Skarżący, organizacje pozarządowe i krajowe instytucje ochrony praw człowieka mają prawo przedstawiania uwag do tych informacji”[65].

Między 1948 a 2020 r., pod auspicjami ONZ, przyjęto około 60 traktatów i deklaracji. Poniżej przedstawimy tylko niektóre z nich[66]:

---

[65] *Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, za https://www.gov.pl/web/rodzina/europejska-konwencja-o-ochronie-praw-czlowieka-i-podstawowych-wolnosci (dostęp: 04.01.2021)

[66] Por.: *Historia praw człowieka*. Dokument opracowany przez Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie na podstawie materiałów ONZ, czerwiec 2003 r., za http://zszwolow.edupage.org/files/O_prawach_cz-owieka.doc (dostęp: 01.04.2021); szerzej zob.: *Wybór dokumentów prawa międzynarodowego dotyczących praw człowieka*, pod red. M. Zubik, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2008

KONWENCJE[67]

1948

- Konwencja o Zapobieganiu i Karaniu Zbrodni Ludobójstwa (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*)

1951

- Konwencja Dotycząca Statusu Uchodźców (*Convention Relating to the Status of Refugees*)

1965

- Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*)

1973

- Konwencja o Zwalczaniu i Karaniu Zbrodni Apartheidu (*International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid*)

1979

- Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*)

1984

- Konwencja Przeciwko Torturom i Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (*Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*)

1989

- Konwencja o Prawach Dziecka (*Convention on the Rights of the Child*)

1990

- Konwencja o Ochronie Praw Wszystkich Pracowników - Migrantów i Członków Ich Rodzin (*International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*)

---

[67] Konwencja jest rodzajem umowy międzynarodowej, która obecnie jest najważniejszym instrumentem regulującym stosunki międzynarodowe i jednym z dwóch niekwestionowanych źródeł prawa międzynarodowego (źródło: *Umowa międzynarodowa*, za l.wikipedia.org/wiki/Umowa_mi%C4%99dzynarodowa, odczyt 15.06.2012; por. też: *Konwencja - co to jest konwencja? Definicja, znaczenie, przykłady konwencji*, za wypracowania24.pl/wos/2778/konwencja-co-to-jest, odczyt 15.06.2012; *Konwencja*, sjp.pwn.pl/haslo.php?id=2473698, odczyt 15.06.2012 itd.)

DEKLARACJE

1960

- Deklaracja o Przyznaniu Niepodległości Krajom i Narodom Kolonialnym (*Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*)

1967

- Deklaracja w Sprawie Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet (*Declaration on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*)

1967

- Deklaracja o Azylu Terytorialnym (*Declaration on Territorial Asylum*)

1984

- Deklaracja o Prawie Ludów do Pokoju (*Declaration on the Right of Peoples to Peace*)

1986

- Deklaracja o Prawie do Rozwoju (*Declaration on the Right to Development*)

1992

- Deklaracja o Prawach Osób Należących do Mniejszości Narodowych lub Etnicznych, Religijnych i Językowych (*Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*)

Dość skutecznymi instrumentami prawnymi są działające w ramach systemu ONZ komitety, zadaniem których jest „monitorowanie włączania do krajowego porządku prawnego uniwersalnych umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka i podstawowych wolności i przestrzegania zawartych w nich postanowień”[68]. Można bez wahań nazwać je nawet strażnikami praw człowieka, np.:

- Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji Rasowej (*do Międzynarodowej Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej*);
- Komitet Praw Człowieka (*do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych*);

[68] Por.: *Historia praw* … op. cit.

- Komitet Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych (*do Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych*);
- Komitet przeciwko Torturom: do Konwencji przeciwko torturom i innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu;
- Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet (*do Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet*);
- Komitet Praw Dziecka (*do Konwencji o prawach dziecka*);
- Komitet do Ochrony Praw Wszystkich Pracowników - Migrantów i Członków ich Rodzin (*do Konwencji o ochronie praw wszystkich pracowników - migrantów i członków ich rodzin*).

W niniejszym opracowaniu nie możemy ominąć Urzędu Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka. „Komisarza mianuje sekretarz generalny ONZ, co zatwierdza Zgromadzenie Ogólne ONZ. Mianowanie następuje na czas 4 lat, z możliwością przedłużenia o dalsze 4 lata. Siedzibą biura wysokiego komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw praw człowieka jest Genewa. Miasto to pełni rolę sekretariatu Rady Praw Człowieka”[69].

Do zadań komisarza należy m.in.:

- ***piecza*** nad powszechnym respektowaniem praw człowieka i ich promowaniem;
- ***świadczenie*** na prośbę państwa usług doradczych, pomocy technicznej i udzielanie finansowego wsparcia na polu praw człowieka;
- ***koordynowanie*** programów informacji publicznej i edukacji, poświęconych zagadnieniom praw człowieka;
- ***zaangażowanie*** w dialog z rządami, mający na celu zapewnienie poszanowania praw człowieka;
- ***umacnianie*** współpracy międzynarodowej w tej dziedzinie[70].

---

[69] *Wysoki komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw praw człowieka*, za https://pl.wikipedia.org/wiki/Wysoki_komisarz_Narod%C3%B3w_Zjednoczonych_do_spraw_praw_cz%C5%82owieka (dostęp: 02.01.2021)

[70] Por.: *Historia praw* … op. cit.; szerzej zob.: P. Świerczyński, *Wysoki Komisarz ONZ do spraw ochrony praw człowieka*, w: *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, Lublin – Polonia, vol. LXII, 1 Sectio G, 2015, s. 71-83

W 1993 roku Rada Bezpieczeństwa ONZ, ze względu na wyjątkową eskalację zbrodni przeciw ludzkości na świecie, powołała do życia Międzynarodowy Trybunał Karny dla b. Jugosławii[71], a w 1994 roku utworzyła Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy[72].

Rada Bezpieczeństwa w trakcie obrad, pl.wikipedia.org

Cztery lata później, w 1998 r., na Konferencji Rzymskiej, „państwa uchwaliły Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego mającego sądzić sprawców ludobójstwa, zbrodni wojennych, zbrodni przeciwko ludzkości, a w przyszłości również agresji, po osiągnięciu *consensusu* co do definicji tej zbrodni. Trybunał [Karny – *autorzy*] ukonstytuował się 1 lipca 2002 roku, po spełnieniu wymogu 60 ratyfikacji”[73].

Zatem jest rzeczą jednoznaczną, że „prawa człowieka należą do kategorii praw moralnych. Różnią się jednak pod pewnymi względami od innych takich praw. Prawo moralne […] może być przynależne jednostce z racji jej osiągnięć czy też pozycji w społeczeństwie. Natomiast ***prawa człowieka są powszechne, przynależne wszystkim ludziom, we wszystkich sytuacjach i niezależnie od pozycji społecznej***. Podczas gdy niektóre prawa moralne można nabyć, prawa człowieka są przyrodzone, tzn.

---

[71] Szerzej o zbrodniach wojennych w byłej Jugosławii zob.: A. Kaczorowski, *Srebrenica – To było dobre miejsce do zabijania*, w: *Newsweek Historia*, 16 lipca 2014, za https://web.archive.org/web/20140719021716/http://historia.newsweek.pl/srebrenica---to-bylo-dobre-miejsce-do-zabijania,61634,1,1.html (dostęp: 05.01.2021); *Bosnia war dead figure announced*, 21.07.2007, za http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6228152.stm (dostęp: 02.01.2021); A. Sobolewski, *Gwałt jako taktyka wojenna. Dopiero polski premier otworzył światu oczy*, 11.07.2015, za https://tvn24.pl/swiat/gwalt-jako-taktyka-wojenna-dopiero-polski-premier-otworzyl-swiatu-oczy-ra558925 (dostęp: 04.01.2021) itd.

[72] Szerzej o zbrodniach wojennych w Rwandzie zob.: T. Iwiński, *Ludobójstwo w Rwandzie. Osobiste wspomnienia i nowy polski film*, w: *Przegląd Dziennikarski*, 22.10.2017, za https://przegladdziennikarski.pl/ludobojstwo-w-rwandzie-osobiste-wspomnienia-i-nowy-polski-film (dostęp: 04.01.2021); A. Spychalska, *Mechanizmy zbrodni ludobójstwa na przykładzie Rwandy*, w: *Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, E-Monografie*, nr 20, s. 97-109, za http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/41106/08_Aleksandra_Spychalska.pdf (dostęp: 04.01.2021) itd.

[73] Por.: *Historia praw* … op. cit.; szerzej zob.: *Decyzja Rady 2011/168/WPZiB z dnia 21 marca 2011 r. w sprawie Międzynarodowego Trybunału Karnego, uchylająca wspólne stanowisko 2003/444/WPZiB*, za europa.eu/legislation_summaries/human_rights/human_rights_in_third_countries/dh0005_pl.htm (odczyt 13.06.2012); J. Czerep, *Międzynarodowy Trybunał Karny – sukces czy porażka?*, z dnia 10 listopada 2011, za geopolityka.org/analizy/1154-miedzynarodowy-trybunal-karny-sukces-czy-porazka (odczyt 25.04.2012) itd.

przynależne każdej istocie ludzkiej jako takiej: każdy człowiek rodzi się obdarzony tymi prawami. Prawa człowieka są też niezbywalne, co oznacza, że jednostki nie wolno pozbawić tych praw oraz że jednostka nie może sama dobrowolnie praw tych odstąpić państwu”[74].

Oto co o tym mówi Preambuła Karty Narodów Zjednoczonych[75]:

Ludy Narodów Zjednoczonych zdecydowane są:

- uchronić przyszłe pokolenia od klęsk wojny
- przywrócić wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość człowieka, w równouprawnienie mężczyzn i kobiet, w równość narodów dużych i małych
- stworzyć warunki umożliwiające utrzymanie sprawiedliwości i poszanowanie zobowiązań, wynikających z traktatów i innych źródeł prawa międzynarodowego
- popierać postęp społeczny i poprawę warunków życia w większej wolności, i w tym celu postępować tolerancyjnie i współżyć w pokoju jak dobrzy sąsiedzi
- zjednoczyć swe siły dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, zapewnić - przez przyjęcie zasad i ustanowienie metod, aby siły zbrojne były używane tylko we wspólnym interesie, korzystać z urządzeń międzynarodowych w celu popierania gospodarczego i społecznego postępu wszystkich narodów

[74] W. Osiatyński, *Wprowadzenie do praw człowieka*, za hfhrpol.waw.pl/pliki/WOsiatynski_HistIFilo.pdf (odczyt 15.04.2012), str. 1

[75] Por.: *Karta Narodów Zjednoczonych*, za unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php (odczyt 22.05.2012)

CHARTER OF THE UNITED NATIONS

AND

STATUTE OF THE

INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE

SAN FRANCISCO · 1945

[76]

Karta Narodów Zjednoczonych

Czyli, „podstawowym założeniem Karty, znajdującym odzwierciedlenie w późniejszych dokumentach ONZ, jest równość wszystkich ludzi wobec prawa.

Zakaz dyskryminacji ujęty w słowach: "***bez względu na różnice rasy, płci, języka lub wyznania***" oraz eliminacja dyskryminacji stały się głównym celem działalności Narodów Zjednoczonych na polu praw człowieka”[77]. Co za tym idzie, jak wynika z literatury przedmiotu, prawa człowieka są uniwersalne co najmniej w trzech kategoriach:

- ***podmiotowo***, ponieważ przysługują każdej jednostce z racji bycia człowiekiem;
- ***terytorialnie***, ponieważ nie zależą od tego w jakim kręgu cywilizacyjno - kulturowym człowiek się znajduje;

[76] https://en.wikipedia.org/wiki/Charter_of_the_United_Nations

[77] Por.: *Historia praw* … op. cit.;

- ***czasowo***, ponieważ trwają pomimo ewolucji społeczeństw i narodów[78].

KATEGORIE PRAW CZŁOWIEKA

Prawa człowieka są różnie klasyfikowane wśród badaczy[79]. W sumie ten podział klasyfikacyjny na charakter nieco opisowy. Podział jest zatem następujący:

- ***prawa obywatelskie i polityczne,***
- ***prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne*.**

Prawa te pochodzą z następujących dokumentów:

- ***Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych***[80],
- ***Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych***[81].

„Logika tego podziału jest prosta. Prawa obywatelskie i polityczne muszą być prawomocne i wykonywalne w trybie natychmiastowym, zaś prawa gospodarcze, kulturalne i społeczne wymagają określonego czasu, wysiłku i (raczej przede wszystkim) środków finansowych, aby dojść do skutku”[82]. W każdym razie Deklaracja ONZ o prawie do rozwoju z 1986 r. stwierdza, że „Wszystkie prawa człowieka i podstawowe wolności są niepodzielne i wzajemnie od siebie zależne; szczególnej uwagi i pilnego rozpatrzenia wymaga wdrażanie, promocja i ochrona praw obywatelskich i politycznych oraz gospodarczych, socjalnych i kulturalnych”[83].

---

[78] Szerzej zob.: *Prawa człowieka. Charakterystyka praw człowieka*, za odn.zce.szczecin.pl/ju/eduobyw/pliki/stronywo/praw/prab1.pdf (odczyt 19.05.2012); M. A. Nowicki, *Prawa człowieka*, za Encyklopedia.PWN.pl/haslo.php?id=3961793 (odczyt 19.05.2012); *Prawa człowieka w ujęciu Karty Narodów Zjednoczonych*, za prawa-czlowieka/prawa-czlowieka-w-ujeciu-karty-narodow-zjednoczonych/3179 (dostęp: 01.05.2018) itd.

[79] *Kategorie praw człowieka*, Amnesty International, za lodzprawczlowieka.pl/kategorie-praw-czlowieka (odczyt 22.03.2012); Prawa człowieka, za wos.net.pl/prawa-czlowieka.htm (odczyt 29.03.2012); *Zestaw wskaźników. Respektowanie praw człowieka (HR)*, za globalreporting.org/resourcelibrary/Polish-G3-Human-Rights-Indicator-Protocols.pdf (odczyt 19.5.2012)

[80] Szerzej zob.: *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r.* (Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167),

[81] *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.* (Dz. U. z dnia 29 grudnia 1977 r.); *IV Sprawozdanie z realizacji postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych za okres od 1 stycznia 1995 r. do 31 grudnia 1998 r. zostało opracowane przez Ministerstwo Gospodarki*, za bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/onz-i-prawa-czlowieka/konwencje/miedzynarodowy-pakt-praw-gospodarczych-spolecznych-i-kulturalnych (odczyt 22.05.2012)

[82] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego* … op. cit., s. 31

[83] Szerzej zob.: M. Syrek, *Prawa człowieka "trzeciej generacji" - Prawo do rozwoju*, za prawaczlowieka.edu.pl/index.php?dok=1e7b95c5614637fdcde70eb7f2d109134c95c6bf-d3 (odczyt 16.05.2012); M. Marczyński, *Od prawa do rozwoju do pomocy rozwojowej*, za igo.org.pl/pobierz/kwartalnik/01/prawo-do-rozwoju_marczynski.pdf (odczyt 16.05.2012); K. Raczyoski, *Prawo do rozwoju*, za ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/prawo_do_rozwoju_kamil_raczynski.pdf (odczyt 16.05.2012); *Prawa człowieka trzeciej generacji*,

[84]

Powinniśmy również nieco skupić się na Prawach trzeciej generacji (są nimi ***prawa do rozwoju***). „Tak naprawdę prawa człowieka trzeciej generacji wciąż są dla doktryny problematyczne, gdyż pozostawiają one więcej pytań i wątpliwości niż odpowiedzi. Co prawda były wielokrotnie wymieniane w różnych konwencjach i deklaracjach, wyrażają one jednak raczej postulaty i programy niż normy bezwzględnie obowiązujące. Praktyka (organizacje międzynarodowe m.in. ONZ, MFW, Bank Światowy, organizacje pozarządowe oraz rządy państw) lepiej lub gorzej starają się sobie radzić z tą niejednoznacznością. Wydaje się, iż najbardziej odpowiednim jest przypisywanie prawu do rozwoju charakteru normy programowej - a więc normy, która w sposób ogólny wyznacza kierunek działania organów państwa”[85].

Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, za unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/pcz_trzecia_generacja.php (odczyt 16.05.2012) itd.

[84] Photo by fotografierende from Pexels.

[85] Szerzej zob.: M. Syrek, *Prawa człowieka* … op. cit.

[86]

W naszej - współczesnej, rzeczywistości prawa te są wręcz skrajnie konieczne, aby:

- zastrzec prawidłowe działanie i stosowny rozwój człowieka na co najmniej czterech płaszczyznach - społeczna, polityczna, gospodarcza oraz naturalna,
- zabezpieczyć człowieka przed zacofaniem, deprecjacją intelektualną oraz psychologiczną itd.

Wszak „prawo do rozwoju, zawierając elementy polityczne, społeczne i kulturowe, jest esencją wszystkich praw człowieka. W rzeczy samej, definicja zaproponowana przez Arjuna Sengupta – niezależnego eksperta Komisji Praw Człowieka ONZ – potwierdza tą tezę. Autor twierdzi, że prawo do rozwoju to prawo do procesu rozwoju, składające się z progresywnego i stopniowego realizowania wszystkich uznanych praw człowieka, takich jak prawa obywatelskie i polityczne, prawa ekonomiczne, społeczne i kulturalne (oraz wszelkie inne prawa uznane przez prawo międzynarodowe) jak również procesu wzrostu gospodarczego zgodnego ze standardami praw człowieka”[87].

[86] Pochodzi z: Biznes zdjęcie utworzone przez freepik - pl.freepik.com

[87] M. Marczyński, *Od prawa do rozwoju*… op. cit.

Obserwując szereg wydarzeń na świecie[88] można dojść do wniosku, że w powyższej materii kluczowym zagadnieniem jest prawo do rozwoju, włącznie z kwestiami pomocy humanitarnej i rozwojowej. Chyba nikt nie będzie negował, iż międzynarodowa współpraca szczególnie na rzecz rozwoju państw potrzebujących pomocy jest koniecznością ogólnego rozwoju naszej planety?[89] Dodajmy jednak, że prawa trzeciej generacji „mogą być urzeczywistniane stopniowo i jedynie wspólnym wysiłkiem społeczności międzynarodowej. Są to prawa indywidualne, ale zarazem kolektywne"[90].

Następnym prawem jako elementem składowy praw trzeciej generacji jest ***prawo do pokoju***, tym bardziej, że na samym początku swoich celów ONZ podkreśla, że jej pierwszym zadaniem jest utrzymać międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo, stosując skuteczne środki zbiorowe dla zapobiegania zagrożeniom pokoju i ich usuwania, tłumienia aktów agresji i innych naruszeń pokoju, łagodzić i załatwiać – w drodze pokojowej, według zasad sprawiedliwości i prawa międzynarodowego – spory lub sytuacje mogące prowadzić do naruszenia pokoju[91].

---

[88] Szerzej zob.: M. Kokot, *Somalia na skraju katastrofy. Tysiące ludzi zagrożonych głodem pada ofiarą przemytników*, 18.08.2017, za https://wyborcza.pl/7,75399,22249535,somalia-na-skraju-katastrofy-tysiace-ludzi-zagrozonych-glodem.html (dostęp: 04.01.2021); *Klęska głodu w Jemenie zagraża milionom dzieci*, 23.11.2020, za https://unicef.pl/co-robimy/aktualnosci/dla-mediow/kleska-glodu-w-jemenie-zagraza-milionom-dzieci (dostęp: 04.01.2021); *Zakonnicy z Syrii: czeka nas klęska humanitarna*, 2013, za https://deon.pl/kosciol/zakonnicy-z-syrii-czeka-nas-kleska-humanitarna,186231 (dostęp: 04.01.2021) itd.

[89] Szerzej zob.: M. Syrek, *Prawa człowieka* … op. cit.; M. Marczyński, *Od prawa do rozwoju*… op. cit.; *Prawo do rozwoju w świecie ograniczonym klimatem*. Raport sporządzony przez Paula Baera i Toma Athanasiou z EcoEquity oraz Sivana Kartha'y ze Sztokholmskiego Instytutu Środowiskowego, przy wsparciu Christian Aid i Fundacji im. Heinricha Bölla, za pl.boell.org/alt/download_pl/Prawo_do_rozwoju_w_swiecie_ograniczonym_klimatem.pdf (odczyt 17.05.2012); *Prawo do kultury prawem do rozwoju* (z J. Hausnerem rozmawia M. Ducj), w *Miesięcznik Znak*, za miesiecznik.znak.com.pl/index.php?tekst=2745&p=all (odczyt 16.05.2012) itd.

[90] *Prawa człowieka trzeciej generacji*, Ośrodek … op. cit.

[91] *Art. 1, Karta Narodów Zjednoczonych*, za ptpa.org.pl/public/files/akty_prawne/Karta_Narodow_Zjednoczonych.pdf (odczyt 11.01.2012); por. też: T. Lachowski, *III generacja praw człowieka*, w *Liberte*, nr 6/2009, za liberte.pl/iii-generacja-praw-czlowieka (odczyt 27.12.2011)

[92]

W gruncie rzeczy jesteśmy przed pewnym (kolejnym?) paradoksem: każda wojna lub jakikolwiek konflikt zbrojny powodują bestialskie pogwałcenie praw człowieka, ale trzeba też czasem walczyć o te prawa i wolność człowieka.

„[B]rak poszanowania i pogarda dla praw człowieka doprowadziły do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości, a nadejście świata, w którym ludzie będą korzystać z wolności słowa i przekonań oraz wolności od strachu i niedostatku, ogłoszono jako najwznioślejsze dążenie ludów”[93]. Zatem, niezmiernie ważne jest „aby prawa człowieka były chronione przez przepisy prawa, tak aby człowiek nie musiał, doprowadzony do ostateczności, uciekać się do buntu przeciw tyranii i uciskowi„[94]. Innymi słowy „żaden pokój nie może być utrzymany bez sprawiedliwości, równości i bez poszanowania praw człowieka”[95].

Mówiąc o prawach trzeciej generacji, trzeba uwypuklić też materię ***prawa do środowiska naturalnego***.

Jeszcze w 1972 r. w Sztokholmie ukonstytuowało się prawne różnicowanie między ***środowiskiem naturalnym*** a ***środowiskiem stworzonym przez człowieka***[96]. Obawiamy się jednak, że wiele z tych postanowień, które mają już prawie 50 lat pozostają w strefie tzw. pobożnych życzeń. Podamy tylko niektóre fragmenty Deklaracji, a Wy sami zastanówcie się czy zrobiliśmy wystarczająco, aby zapobiec

---

[92] Pochodzi z: Miasto zdjęcie utworzone przez wirestock - pl.freepik.com

[93] *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, za https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xStkJOQEnQAJ:https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja.php+&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl (dostęp: 04.01.2021)

[94] *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, za https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xStkJOQEnQAJ:https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/deklaracja.php+&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl (dostęp: 04.01.2021)

[95] *Prawa człowieka trzeciej generacji*, Ośrodek … op. cit.; T. Lachowski, *III generacja praw* … op. cit.

[96] *Deklaracja Sztokholmska. Uchwała Konferencji Sztokholmskiej z dnia 14.6.1972 roku, dotycząca naturalnego środowiska człowieka*, za http://www.wolfpunk.most.org.pl/deksztok.htm (dostęp: 04.01.2021) lub https://en.wikisource.org/wiki/Declaration_of_the_United_Nations_Conference_on_the_Human_Environment (dostęp: 04.01.2021)

zagrożeniom wskazanym jeszcze w Sztokholmie[97]. Zatem analiza należy do Was: zastanówmy się co było zrobione i jeśli nie było wystarczająco wysiłków z naszej strony, co przeszkodziło, robić więcej.

Działanie	Zrobiono wystarczająco	Nie zrobiono wystarczająco	Nie mam pojęcia
Człowiek ma podstawowe prawo do wolności, równości i odpowiednich warunków życia w środowisku takim, które pozwalałoby na przyzwoite życie w dobrobycie. Człowiek ponosi poważną odpowiedzialność za ochronę i poprawę środowiska naturalnego dla obecnych i przyszłych pokoleń. Pod tym względem polityka popierająca lub utrwalająca apartheid, segregację rasową, dyskryminację, ucisk kolonialny lub inny oraz obcą dominację zasługuje na potępienie i musi być wyeliminowana.			
Państwa muszą podjąć wszelkie możliwe kroki, aby zapobiec zanieczyszczeniu mórz przez substancje mogące zagrozić ludzkiemu zdrowiu, wyrządzić szkody produktom spożywczym i życiu podwodnemu, zmniejszyć atrakcyjność lub zakłócać inne uzasadnione wykorzystanie mórz.			
Polityka w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego prowadzona przez każde państwo musi zwiększać a nie osłabiać obecny lub przyszły potencjał krajów rozwijających się, nie powinna ujemnie odbijać się na dążeniu do lepszych warunków życia dla wszystkich. Trzeba, aby państwa i organizacje międzynarodowe podjęły odpowiednie kroki dla osiągnięcia porozumienia w sprawie sprostania ewentualnym konsekwencjom ekonomicznym w skali narodowej i międzynarodowej,			

[97] *Deklaracja Sztokholmska* … op. cit.

wynikającym z zastosowania środków w dziedzinie ochrony środowiska.			
Państwa powinny współpracować nad dalszym rozwojem prawa międzynarodowego w dziedzinie ponoszenia odpowiedzialności i nagradzania szkód ofiarom zanieczyszczeń i innych szkód środowiskowych wywoływanych działalnością w ramach jurysdykcji lub kontroli danego państwa na obszarach znajdujących się poza jego jurysdykcją.			

A teraz – w ramach praw trzeciej generacji – kolejna bolesna sprawa: ***prawo do wspólnego dziedzictwa ludzkości***[98]. Zostało ono opracowane, nieco upraszczając koncepcję, w trakcie prac nad konwencją prawa morza[99], bowiem „dno mórz i oceanów leżące poza granicami jurysdykcji terytorialnej państw i to, co znajduje się pod tym dnem. Wszelkie prawa do zasobów tego obszaru przysługują całej ludzkości, w imieniu której występuje Organizacja Dna Morskiego. Obszar ten może być wykorzystywany jedynie w celach pokojowych. Za wspólne dziedzictwo ludzkości nie zostały dotychczas uznane Antarktyka i przestrzeń kosmiczna"[100]. Jakkolwiek, kiedy w rachubę wchodzą interesy ekonomiczne, pojawiają się kolejne kłopoty. Np. w materii Antarktyki „wyraźne są tendencje do przejęcia jej przez sąsiadujące z nią kraje – Australię, Nową Zelandię, Chile, Argentynę, a także kraje niegdyś jako pierwsze organizujące wyprawy w tym kierunku"[101]. Jednak (nieco na marginesie) jesteśmy czytelnikom winni jeszcze jedno wyjaśnienie w kwestii ***wspólnego dziedzictwa ludzkości***. Występuje ono również jako ekonomiczna „[…] *koncepcja nowej formy własności stworzona w ramach projektu* ***Nowego Międzynarodowego Ładu Ekonomicznego*** […]. [Z]asady utworzenia wspólnego dziedzictwa ludzkości są następujące: wspólne dziedzictwo ludzkości nie może zostać zawłaszczone, wymaga

[98] Szerzej zob.: *Prawa człowieka trzeciej generacji*, za unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/pcz_trzecia_generacja.php (odczyt 14.05.2012); K. Zeidler, *Prawo dziedzictwa kultury*, wyd. Wolters Kluwer business, Warszawa 2007; Papieska Komisja Iustitia et Pax, Powszechne Przeznaczenie Dóbr, za kns.gower.pl/stolica/dobra.htm (odczyt 02.06.2012); R. Tarnacki, *Skarby pod dnem oceanów są objęte konwencją i kodeksem wydobywczym,* w *Rzeczpospolita*, z dnia 20.05.2008, za prawo.rp.pl/artykul/136632.html

[99] Por.: *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r.*, Dz. U. z dnia 20 maja 2002 r., za lex.pl/du-akt/-/akt/dz-u-02-59-543 (odczyt 22.04.2012) itd.

[100] *Prawa człowieka trzeciej generacji*, Ośrodek … op. cit.

[101] *Wspólne dziedzictwo ludzkości*, za portalwiedzy.onet.pl/84916,,,,wspolne_dziedzictwo_ludzkosci,haslo.html (odczyt 06.05.2012)

systemu kierowania, gwarantuje udział w korzyściach wszystkim państwom świata, można go używać tylko do celów pokojowych, należy je zachować dla przyszłych pokoleń; początkowo wspólne dziedzictwo ludzkości obejmowałoby oceany i przestrzeń kosmiczną, a następnie rozszerzyłoby się o inne dziedziny — atmosferę, zasoby, naukę i technikę. Skutkiem tego procesu byłoby ukształtowanie zdecentralizowanej suwerenności planetarnej, w której kierowanie wspólnym dziedzictwem ludzkości leżałoby w gestii instytucji międzynarodowych; dotychczas zapis o wspólnym dziedzictwie ludzkości znalazł się tylko w konwencji ONZ regulującej wykorzystanie zasobów oceanów i ratyfikowanej zaledwie przez kilkanaście państw”[102].

Wracając do naszej zasadniczej materii, trzeba dodać, że koncepcja wspólnego dziedzictwa utrwaliła swoją pozycję i rozbudowała zakres swojego zastosowania: w 1972 roku UNESCO przyjęło Konwencję Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego, obowiązując państwa-strony do zapewnienia ochrony i konserwacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, położonego na ich terytorium oraz udostępnienie obecnym i przyszłym pokoleniom[103].

Do praw trzeciej generacji należy również ***prawo narodów do samostanowienia***. Otóż, jest to „podstawowa zasada prawa międzynarodowego oznaczająca prawo do swobodnego określenia statusu politycznego, społecznego, gospodarczego i kulturalnego oraz prawo do utworzenia własnego państwa lub połączenia się z państwem już istniejącym. Początki prawa do samostanowienia narodów sięgają końcowego okresu I wojny światowej, samostanowienie narodów jako zasadę polityczną, przyznającą wszystkim narodom prawo do tworzenia i posiadania własnej państwowości, sformułował W. Lenin.

---

[102] *Wspólne dziedzictwo ludzkości*, Encyklopedia PWN, za https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wspolne-dziedzictwo-ludzkosci;3998408.html (dostęp: 04.01.2021)

[103] Szerzej zob.: *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacje Narodów Zjednoczonych w Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji*, za https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_w_sprawie_ochrony_Swiatowego_Dziedzictwa.pdf (dostęp: 04.01.2021)

[104]

Jednym z 14 postulatów wysuniętych 1918 przez prezydenta USA W. Wilsona było prawo poszczególnych narodów do utworzenia własnego państwa. Zasada samostanowienia narodów status normy prawnej uzyskała na mocy artykułów 1 i 55 Karty Narodów Zjednoczonych (1945), artykułu 1 Paktów Praw Człowieka (1966), potwierdzona w licznych rezolucjach Zgromadzenia Ogólnego ONZ, np. w przyznaniu niepodległości krajom i narodom kolonialnym (1960), Deklaracji zasad prawa międzynarodowego (1970), w orzecznictwie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (*w sprawie Afryki Południowo-Zachodniej 1966, Namibii 1971 oraz Sahary Zachodniej 1975, a także w orzeczeniu w sprawie Timoru Wschodniego 1995; w tym ostatnim wyroku Trybunał uznał prawo do samostanowienia narodów jako normę bezwzględnie obowiązującą — ius cogens — prawa międzynarodowe*) oraz w dokumentach KBWE. Norma ta początkowo była interpretowana w odniesieniu do kolonii, stopniowo rozszerzona na inne narody; jest jedynym prawem człowieka o charakterze zbiorowym, traktowanym jako warunek korzystania z innych praw człowieka; podmioty prawa do samostanowienia narodów nie zostały określone; uznanie tego prawa jest uzależnione od woli politycznej społeczności międzynarodowej. Przyjmuje się, że samostanowienie narodów może być realizowane tylko przez ludność zamieszkującą określony obszar i dominującą na nim, niekoniecznie zaś przez naród w rozumieniu etnicznym, a jego realizacja nie może naruszać integralności terytorialnej innych państw; tym samym samostanowienie narodów nie

[104] Pochodzi z: Biznes zdjęcie utworzone przez rawpixel.com - pl.freepik.com

jest równoznaczne z prawem do secesji”[105]. Zaś językiem prawniczym mamy następujące (dość precyzyjne i jasne) sformułowania:

„1. Wszystkie narody mają prawo do samostanowienia. Z mocy tego prawa swobodnie określają one swój status polityczny i swobodnie zapewniają swój rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny.

2. Wszystkie narody mogą swobodnie rozporządzać dla swoich celów swymi bogactwami i zasobami naturalnymi bez uszczerbku dla jakichkolwiek zobowiązań wynikających z międzynarodowej współpracy gospodarczej, opartej na zasadzie wzajemnych korzyści, oraz z prawa międzynarodowego. W żadnym przypadku nie można pozbawiać narodu jego własnych środków egzystencji.

3. Państwa Strony niniejszego Paktu, włącznie z Państwami odpowiedzialnymi za administrację terytoriów niesamodzielnych i terytoriów powierniczych, będą popierały realizację prawa do samostanowienia i będą szanowały to prawo zgodnie z postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych”[106].

Przyznajmy się jednak, że świat w tej kwestii zna wiele współczesnych przypadków łamania tych zasad – Czeczenia, Osetia, Tybet, Karabach itd.

Gwoli sprawiedliwości naukowej trzeba zaznaczyć też tzw. ***czwartą generację praw człowieka***. Jest to na razie problematyczny obszar, bowiem wzbudza nawet potężne emocje w przeróżnych środowiskach. W gruncie rzeczy „[p]rawa IV Generacji są w trakcie wyodrębniania się, należą do nich prawa mniejszości seksualnych, np. prawo do zawierania związku małżeńskiego, prawo do adopcji dzieci, prawo do zajmowania stanowisk bez ograniczeń. W prawodawstwie międzynarodowym uważa się za obowiązkowe przestrzeganie praw I generacji, natomiast II i III w miarę możliwości. Warto również pamiętać o różnicy pomiędzy zapisem „prawo” i „wolność”. Pierwsze pojęcie odnosi się do uprawnień nadanych przez konkretne przepisy prawne, natomiast drugie określa granice, których nie wolno przekroczyć. Ograniczanie praw i wolności może wystąpić tylko na określony czas i w wyjątkowych sytuacjach. Nie można pod żadnym pozorem ograniczać praw I generacji, w tym prawa do życia”[107].

---

[105] *Samostanowienie narodów*, Encyklopedia PWN, za https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/samostanowienie-narodow;3971737.html (dostęp: 04.01.2021)

[106] *Art. 1. Prawo narodów do samostanowienia, Dz.U.1977.38.167 - Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.*, za https://www.arslege.pl/prawo-narodow-do-samostanowienia/k771/a57263 (dostęp: 04.01.2021)

[107] *Generacje praw człowieka*, za http://prawaczlowieka1c.blogspot.com/p/generacje-praw-czowieka.html (dostęp: 20.12.2021); por. też: M. Ciszek (INS AP Siedlce), *Postulat czwartej generacji*

NIEKTÓRE WAŻNE DOKUMENTY W MATERII PRAW CZŁOWIEKA[108]

Karta Narodów Zjednoczonych	Karta ta jest międzynarodową umową, która zapoczątkowała istnienie Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1945 r. Określa cele organizacji i warunki członkostwa, które mają na celu utrzymanie pokoju na świecie po I i II wojnie światowej.
Powszechna Deklaracja Praw Człowieka	Deklaracja uchwalona 10 grudnia 1948 roku jest pierwszym dokumentem ONZ, który zapoczątkował międzynarodowy ruch ochrony podstawowych praw człowieka wymienionych w Deklaracji.
Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych	Dokument został stworzony w 1966 roku. Dwa główne obszary, które obejmuje, to prawa obywatelskie i obowiązki krajów wobec swoich obywateli.
Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych	Protokół uchwalony w 1966 roku omawia co podlega jurysdykcji Komitetu Praw Człowieka.

praw człowieka w politycznym systemie międzynarodowej ochrony - próba filozoficznego uzasadnienia z perspektywy personalizmu etycznego, w: *Studia Ecologiae et Bioethicae*, 8/1/2010, s. 105-116

[108] Informacje pochodzą z następujących stron internetowych: *Helsińska Fundacja Praw Człowieka* - hfhr.pl/prawa-czlowieka/dokumenty; *Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie* - unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/?dok1=1; *Najważniejsze historyczne i współczesne dokumenty dotyczące praw człowieka* - wos.net.pl/najwazniejsze-historyczne-i-wspolczesne-dokumenty-dotyczace-praw-czlowieka.html; *Podstawowe dokumenty międzynarodowej ochrony praw człowieka* - wosna5.pl/podstawowe_dokumenty_miedzynarodowej_ochrony_praw_czlowieka

Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w Sprawie Zniesienia Kary Śmierci	Drugi Protokół Fakultatywny, przyjęty w 1989 r., dotyczy zniesienia kary śmierci. Uzasadnienie jest takie, że kara śmierci jest przeciwko prawu do życia i jej zniesienie jest pożądane
Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych	Powołując się na prawa człowieka wynikające z przyrodzonej godności praw człowieka, Pakt Praw otwarty do podpisów w 1966 r. rozszerza pojęcie terminu „praw człowieka", które powinny być zabezpieczone przez państwo w krajowej gospodarce oraz życiu społecznym i kulturalnym.
Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej	Konwencja otwarta do podpisu w 1966 r. pierwszy raz podała w pierwszym artykule definicję „dyskryminacji", która jest uznawana do dziś: „wszelkie zróżnicowanie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie z powodu rasy, koloru skóry, urodzenia, pochodzenia narodowego lub etnicznego, które ma na celu lub pociąga za sobą przekreślenie bądź uszczuplenie uznania, wykonania lub korzystania, na zasadzie równości z praw człowieka i podstawowych wolności w

	dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej, lub w jakiejkolwiek innej dziedzinie życia publicznego”.
Konwencja w Sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania	Konwencja zakazuje stosowania tortur. W rozumieniu Konwencji tortury to: „każde działanie, którym jakiejkolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub przez osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub osobę trzecią albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą”.
Deklaracja Praw Osób Należących do Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Religijnych i Językowych	

	Deklaracja, przyjęta 10 grudnia 1992 roku, przedstawia obowiązki krajów Organizacji Narodów Zjednoczonych wobec mniejszości na ich terytoriach, które mają im zapewnić bezpieczne środki lub warunki by kultywować swój język, kulturę i tradycje i zapobiec wykluczeniu poprzez na przykład wolność prowadzenia stowarzyszeń.

Może jednak ten skomplikowany mechanizm obrony praw obywatela spróbujemy schematyzować, jak to proponuje pl.wikibooks.org/wiki/Plik:Ochrona_praw_cz%C5%82owieka.png? jak widać, nie jest to zbyt złożona „konstrukcja" i pomoże w miarę szybko znaleźć drogę do rozwiązania pewnych problemów:

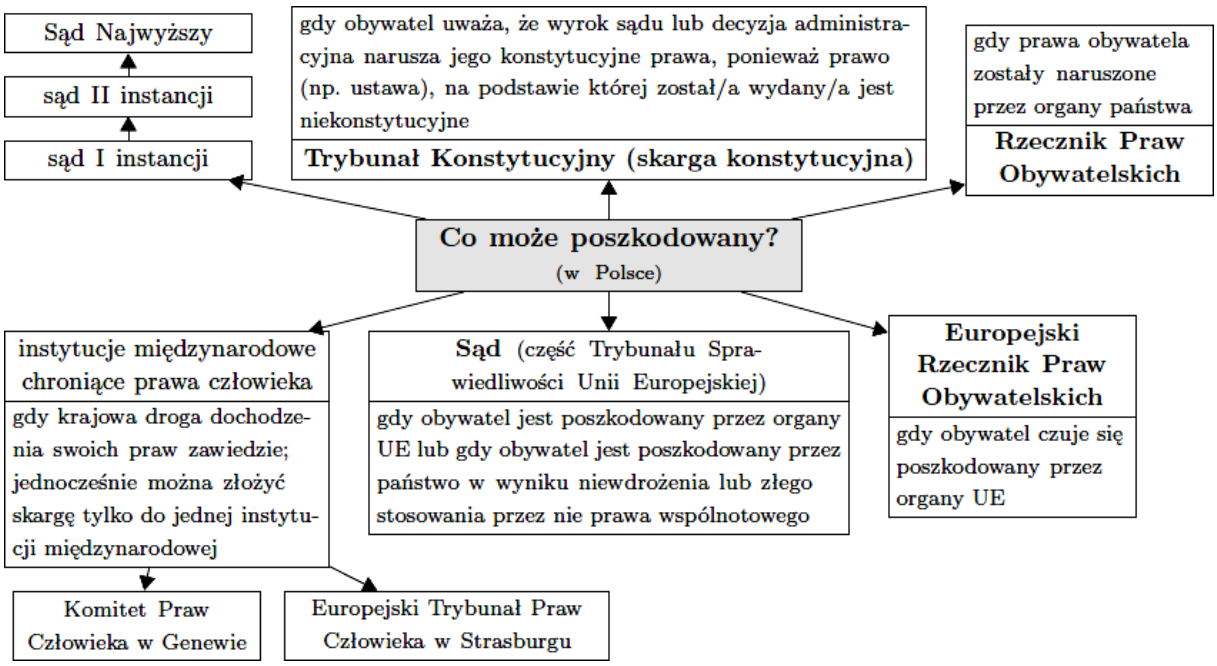

Źródło: Ochrona praw człowieka, pl.wikibooks.org/wiki/Plik:Ochrona_praw_cz%C5%82owieka.png (odczyt 05.01.2021)

Rzecz w tym, iż „wszyscy są równi przed prawem, lecz są tacy, którzy umieją korzystać z tego przywileju (bo po prostu wiedzą o jego istnieniu) i są tacy, którzy od razu się poddają (bo nie są świadomi, tego, że są równi z innymi). Wiedząc o tym, będziesz walczył o swoje prawa. Brak wiedzy niesie Ci przegraną, gdyż ktoś może tobą manipulować, wykorzystywać Cię. Zamiast się poddawać, poznaj więc swoje prawa i żądaj ich egzekwowania"[109].

[109] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego* … op. cit., s. 39

Co za tym idzie? „[…] [P]rawa człowieka odgrywają rolę tarczy, która ma chronić jednostkę, a zwłaszcza jej wolność, przed państwem. Istotą państwa jest władza i to niezależnie od tego, czy jest to władza dla samej władzy (osoby lub grupy rządzącej), czy też ma ona służyć realizacji takich zadań, jak zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego państwa albo urzeczywistnienie dobra powszechnego lub osiąganie innych celów zbiorowości zorganizowanej w państwo”[110].

Historia jednoznacznie wskazuje, że „obywatel potrzebuje ochrony nie tylko przed najeźdźcami z zewnątrz, ale i z agresorami z wewnątrz (inkwizycja, faszyzm, komunizm itd.). Nic więc dziwnego, że tuż po II wojnie światowej politycy w kilku krajach nareszcie doszli do bardzo ważnego wniosku, że jedynym sposobem, by zapobiec kolejnej wojnie i cierpieniom niewinnych obywateli w Europie, jest polityczne i gospodarcze zjednoczenie państw europejskich”[111].

Mimo to, eksperci ostrzegają, że „[o]chrona jednostki przed niebezpieczeństwem nadużycia władzy może przybierać różne formy. Jedną z nich jest ograniczenie możliwości ingerencji państwa i urzędników w pewne sfery życia ludzkiego. Temu właśnie służą wolności jednostki, takie jak np.: wolność osobista, wolność sumienia i wyznania, wolność zgromadzeń, wolność zrzeszania się, wolność poruszania się i wolność gospodarowania. Wolności są swego rodzaju tarczą, która ma chronić jednostkę przed bez porównania większą siłą państwa. Chronią one autonomię jednostki i uniemożliwiają państwu ingerencję w sferę wolności jednostki. Warto dodać, że prawa człowieka chronią nie tylko przed złem, jakie może wyrządzić jednostce władza. Chronią one także jednostkę przed naruszeniami jej autonomii przez władzę realizującą swoją wizję wspólnego dobra lub cele polityki publicznej”[112].

Pozostaje nam dodać jeszcze jedną (bardzo mocno uproszczoną) „warstwę” naszych praw, raczej jeden wycinek tych praw, zagwarantowanych na obszarze całej Unii Europejskiej[113]. Otóż, chodzi nam o:

Swoboda przepływu osób

- Każdy obywatel Unii ma prawo do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium Państw Członkowskich, z zastrzeżeniem

[110] W. Osiatyński, *Wprowadzenie do* … op. cit., str. 3 itd.
[111] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego* … op. cit., s. 41
[112] W. Osiatyński, *Wprowadzenie do praw człowieka*, za hfhrpol.waw.pl/pliki/WOsiatynski_HistIFilo.pdf (odczyt 15.04.2012), str. 3
[113] Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Dz.U.2004.90.864/2 - Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej - tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony, za https://www.arslege.pl/traktat-o-funkcjonowaniu-unii-europejskiej/k40/s2136 (dostęp: 06.01.2021)

ograniczeń i warunków ustanowionych w Traktatach i środkach przyjętych w celu ich wykonania.

- Jeżeli dla osiągnięcia tego celu działanie Unii okazuje się konieczne, a Traktaty nie przewidują niezbędnych kompetencji, Parlament Europejski i Rada, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą, mogą wydać przepisy ułatwiające wykonywanie praw określonych w ww. punkcie.
- Jeżeli Traktaty nie przewidują uprawnień do działania, Rada, stanowiąc zgodnie ze specjalną procedurą ustawodawczą, może przyjąć środki dotyczące zabezpieczenia społecznego lub ochrony socjalnej. Rada stanowi jednomyślnie po konsultacji z Parlamentem Europejskim.

[114]

Prawa wyborcze obywateli Unii

- Każdy obywatel Unii mający miejsce zamieszkania w Państwie Członkowskim, którego nie jest obywatelem, ma prawo głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych w Państwie Członkowskim, w którym ma miejsce zamieszkania, na takich samych zasadach jak obywatele tego państwa. Prawo to jest wykonywane z zastrzeżeniem szczegółowych warunków ustalonych przez Radę stanowiącą jednomyślnie zgodnie ze specjalną procedurą ustawodawczą i po konsultacji z Parlamentem Europejskim; warunki te mogą przewidywać odstępstwa, jeśli uzasadniają to specyficzne problemy Państwa Członkowskiego.

[114] Pochodzi z: Obraz Erich Westendarp z Pixabay

Ochrona dyplomatyczna i konsularna obywatela Unii

- Każdy obywatel Unii korzysta na terytorium państwa trzeciego, gdzie Państwo Członkowskie, którego jest obywatelem, nie ma swojego przedstawicielstwa, z ochrony dyplomatycznej i konsularnej każdego z pozostałych Państw Członkowskich na takich samych warunkach jak obywatele tego państwa. Państwa Członkowskie przyjmują niezbędne przepisy i podejmują rokowania międzynarodowe wymagane do zapewnienia tej ochrony. Rada, stanowiąc zgodnie ze specjalną procedurą ustawodawczą i po konsultacji z Parlamentem Europejskim, może przyjąć dyrektywy ustanawiające środki w zakresie koordynacji i współpracy niezbędne dla ułatwienia tej ochrony.

Prawo inicjatywy obywatelskiej i zwracania się do organów Unii

- Parlament Europejski i Rada, stanowiąc w drodze rozporządzeń zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą, przyjmują przepisy dotyczące procedur i warunków wymaganych do przedstawienia inicjatywy obywatelskiej, w tym minimalnej liczby Państw Członkowskich, z których muszą pochodzić obywatele, którzy występują z taką inicjatywą. Każdy obywatel Unii ma prawo petycji do Parlamentu Europejskiego, może zwracać się do Rzecznika Praw Obywatelskich itd.

Od projektu do ustawy

Zakładamy, że każdy co najmniej raz w życiu pomyślał jak w Sejmie powstaje prawo - ustawy, które w zasadzie są albo bojowo lub nawet bardzo zadziornie krytykowane przez … w sumie przez wszystkich czy też … co jest raczej nie częstym zjawiskiem … sentymentalnie chwalone raczej tylko przez polityków.

Przyjrzyjmy się temu procesowi (ale tylko w wyjątkowo ogólnych zarysach), który wcale nie jest ani prosty, ani szybki. A zrobimy to za pomocą … Sejmu RP[115], bowiem kto może to robić lepiej, niż sam ustawodawca?

SEJM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [116]

Proces ustawodawczy, jak pisze opis.sejm.gov.pl, czyli ogół wszystkich czynności dokonywanych w parlamencie i poza nim, w celu uchwalenia ustawy, określony został szczegółowo w Konstytucji RP oraz regulaminie Sejmu. Proces ten, nazywany ***procesem legislacyjnym***, składa się z kilku etapów.

Aby proces legislacyjny mógł się rozpocząć, konieczne jest wniesienie projektu ustawy do Sejmu, czyli chodzi o tzw. ***inicjatywę ustawodawczą***. Mogą to uczynić tylko określone podmioty, którym przysługuje prawo inicjatywy ustawodawczej. Są to:

- posłowie (*poselskie projekty mogą wnosić komisje sejmowe lub grupa co najmniej 15 posłów*);
- Senat (*konieczna jest uchwała całej izby*);

[115] http://www.sejm.gov.pl
[116] Sejm RP, sejm.gov.pl

- Prezydent;
- Rada Ministrów, innymi słowy, rząd.

Konstytucja RP jednak przewiduje możliwość złożenia projektu przez samych obywateli w ramach ***inicjatywy obywatelskiej***, ale konieczne jest podpisanie się pod takim projektem co najmniej 100 000 obywateli (koniecznie mających prawo wybierania do Sejmu).

Sejm informuje też, iż istnieją pewne projekty, z którymi mogą wystąpić tylko określone podmioty spośród wyżej wymienionych, np. projekt ustawy budżetowej może zostać wniesiony jedynie przez Radę Ministrów. Szczególne znaczenie mają pilne projekty ustaw, które może wnieść do Sejmu tylko rząd. Status pilnego projektu zapewnia pierwszeństwo przed innymi projektami i szybkie uchwalenie ustawy, tzw. szybka ścieżka legislacyjna, co zapewnia rządowi możliwość realizowania najważniejszych zadań dla państwa. Różnica polega tu m.in. na tym, że Senat ma na rozpatrzenie ustawy tylko 14 dni, a Prezydent – 7 dni. Jednak pewne sprawy nie mogą być regulowane w tym trybie np. ustawy dotyczące wyborów.

Projekt ustawy może dotyczyć uchwalenia nowej ustawy w sprawach, które np. nie były do tej pory regulowane lub zmiany już obowiązującej ustawy, czyli jej nowelizacji.

Ponadto, jak wymienia ten sam oficjalny portal, projekty ustaw składa się w formie pisemnej na ręce Marszałka Sejmu (w praktyce parlamentarnej przyjęło się określenie „wnieść do laski marszałkowskiej"), który zarządza ich drukowanie i doręczenie posłom. Ze względu na bardzo dużą liczbę projektów, które często dotyczą tego samego problemu np. zmiany Kodeksu Karnego, dla ułatwienia prac w Sejmie, każdemu projektowi zostaje nadany indywidualny numer druku sejmowego.

Co dalej? Wnosząc projekt wnioskodawca wskazuje swego przedstawiciela upoważnionego do reprezentowania go w pracach nad tym projektem. Każdy projekt musi również zawierać uzasadnienie, które wyjaśnia m.in. potrzebę i cel wydania ustawy, przedstawia przewidywane skutki społeczne, gospodarcze, finansowe i prawne, wskazuje źródła finansowania, czy też zawiera oświadczenie o zgodności projektu ustawy z prawem Unii Europejskiej. Warto jednak nadmienić, iż Marszałek Sejmu może zwrócić wnioskodawcy projekt ustawy, jeżeli dołączone do niego uzasadnienie nie odpowiada wymogom prawnym.

Jeżeli istnieje wątpliwość, czy projekt nie jest sprzeczny z prawem RP lub UE albo podstawowymi zasadami techniki prawodawczej, Marszałek Sejmu, po zasięgnięciu opinii Prezydium Sejmu, może skierować dany projekt do Komisji Ustawodawczej

celem wyrażenia opinii. Jeśli Komisja większością 3/5 głosów w obecności co najmniej połowy członków Komisji zaopiniuje projekt jako niedopuszczalny, Marszałek może po prostu nie nadać projektowi dalszego biegu.

Rozpatrzenie projektu ustawy przez Sejm odbywa się w trzech czytaniach. Nazwa „czytanie" wzięła się stąd, iż dawniej na sali obrad czytano cały projekt.

Opis.sejm.gov.pl/pl/procesustawodawczy.php wyjaśnia, że ***pierwsze czytanie*** odbywa się na posiedzeniu plenarnym Sejmu lub na posiedzeniu komisji sejmowej właściwej dla danej problematyki wynikającej z projektu. Z uwagi na znaczne obciążenie porządku dziennego posiedzeń Sejmu regułą jest przeprowadzanie pierwszego czytania na posiedzeniu komisji. Jednak pewne, ważne społecznie projekty ustaw muszą być przedstawione na posiedzeniu Sejmu. Są to projekty ustaw:

- zmiana konstytucji,
- podatkowe,
- dotyczące wyboru Prezydenta, Sejmu i Senatu oraz organów samorządu terytorialnego,
- regulujące ustrój i właściwość władz publicznych,
- projekt ustawy budżetowej,
- kodeksy.

Marszałek Sejmu może skierować do pierwszego czytania na posiedzeniu Sejmu również inne projekty ustaw, jeżeli przemawiają za tym ważne względy.

Ww. sejmowe źródło podkreśla, że pierwsze czytanie projektu ustawy obejmuje:

- uzasadnienie projektu przez wnioskodawcę,
- debatę w sprawie ogólnych zasad projektu,
- pytania posłów i odpowiedzi wnioskodawcy.

Jeżeli pierwsze czytanie odbywa się na posiedzeniu Sejmu, kończy się ono podjęciem uchwały o skierowaniu projektu do właściwej – ze względu na tematykę projektu - komisji, bądź kilku komisji, jeżeli tematyka projektu obejmuje zakres ich działania. Na tym etapie może jednak już zostać złożony wniosek o odrzucenie projektu w całości.

Rządowe źródło podaje też, że komisje pracując nad przepisami projektu mogą poprawiać i zmieniać ich treść. Do szczegółowego rozpatrzenia projektu komisje mogą powołać podkomisję, a ponadto mogą korzystać z opinii zaproszonych specjalistów z danej dziedziny tj. ekspertów komisji. Obowiązek uczestniczenia w posiedzeniach komisji i podkomisji ma upoważniony przedstawiciel wnioskodawcy. Po zakończeniu

prac komisja ustala wspólne stanowisko w sprawie danego projektu ustawy i przedstawia go w formie sprawozdania, a w nim wniosek o przyjęcie projektu bez poprawek, przyjęcie projektu z określonymi poprawkami lub odrzucenie projektu. W sprawozdaniu zamieszcza się również, po pisemnym zgłoszeniu, wnioski i propozycje poprawek odrzuconych przez komisje, które stają się później przedmiotem obrad jako wnioski mniejszości. Ze swego grona komisja wybiera posła sprawozdawcę, którego zadaniem jest przedstawienie efektów prac komisji nad projektem w formie sprawozdania.

[117]

Sala Posiedzeń w Sejmie RP

Z kolei o tzw. ***drugim czytaniu*** możemy na portalu sejmowym znaleźć następujące wyjaśnienia.

Czytanie to zawsze jest przeprowadzane na posiedzeniu Sejmu i obejmuje przedstawienie Sejmowi sprawozdania komisji o projekcie ustawy, a w dalszej kolejności przeprowadzenie debaty, w czasie której mogą być zgłaszane kolejne poprawki i wnioski. Prawo wnoszenia poprawek w czasie drugiego czytania przysługuje wnioskodawcy, a także grupie co najmniej 15 posłów, przewodniczącemu klubu lub koła poselskiego oraz Radzie Ministrów. Poprawki mogą być zgłaszane do czasu zakończenia drugiego czytania. Ten termin jest ostateczny także dla wnioskodawcy, jeśli zamierza wycofać projekt. Ma on również znaczenie dla poselskich projektów

[117] Pochodzi z: pl.wikipedia.org

ustaw, jeśli bowiem na skutek cofnięcia poparcia jednego z posłów dla danego projektu liczba podpisów będzie mniejsza niż 15, projekt ten będzie uznany za wycofany.

Jeżeli podczas drugiego czytania zostały zgłoszone następne poprawki i wnioski, projekt zostaje ponownie skierowany do komisji, która je rozpatruje, ocenia i przedstawia Sejmowi dodatkowe sprawozdanie, w którym wnosi o ich przyjęcie lub odrzucenie. Natomiast, jeśli projekt nie został skierowany powtórnie do komisji, może odbyć się niezwłocznie … ***trzecie czytanie***.

Na posiedzeniu Sejmu, jak dodaje ten sam portal, poseł sprawozdawca przedstawia dodatkowe sprawozdanie komisji lub, jeżeli projekt nie został skierowany do komisji, poprawki zgłoszone podczas drugiego czytania. Następnie posłowie głosują w odpowiednim porządku nad zgłoszonymi wnioskami i poprawkami, przyjmując je lub odrzucając. Na początku odbywa się głosowanie nad ewentualnym wnioskiem o odrzucenie projektu w całości, potem nad poprawkami do poszczególnych artykułów, a w końcu nad projektem w całości, w brzmieniu zaproponowanym przez komisje, wraz ze zmianami wynikającymi z przegłosowanych poprawek.

Sejmowe źródło zaznacza jeszcze jedną bardzo ważną rzecz: Sejm uchwala ustawę zwykłą większością głosów (liczba głosów „za" jest większa niż „przeciw"), w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów (tylko w szczególnych przypadkach przepisy prawa przewidują inne proporcje głosów konieczne do uchwalenia ustawy). Następnie Marszałek Sejmu przekazuje uchwaloną przez Sejm ustawę – w tym momencie projekt stał się już ustawą, mimo że jeszcze nie jest ona obowiązującym aktem prawnym – do … ***Senatu***. Tak, tak, to jeszcze nie koniec. Po Sejmie mamy kolejną izbę wybrańców narodu.

I zaczynają się prace w Senacie. Powyższy portal - opis.sejm.gov.pl/pl/procesustawodawczy.php, podkreśla, że procedura rozpatrywania ustaw przez Senat regulowana jest przez Konstytucję RP oraz regulamin Senatu.

SENAT
RZECZPOSPOLITEJ
POLSKIEJ [118]

Otóż, kontynuuje on, po otrzymaniu ustawy uchwalonej przez Sejm Marszałek Senatu kieruje ją do odpowiednich problemowo komisji senackich (jednej lub kilku), które mają w terminie nie dłuższym niż 18 dni przeanalizować ją i opracować projekt stanowiska Senatu w sprawie ustawy. W przypadku ustaw pilnych oraz ustawy wykonującej prawo Unii Europejskiej – w terminie wyznaczonym przez Marszałka Senatu.

Co potem? Ze źródła sejmowego dowiadujemy się, że na posiedzeniu Senatu odbywa się debata i głosowanie, a w jej efekcie Senat podejmuje uchwałę. Może ona zawierać wniosek o przyjęcie ustawy bez zmian (*wtedy jest przekazywana Prezydentowi do podpisu*) albo też wniosek o jej odrzucenie w całości lub wprowadzenie poprawek (*wtedy ustawa jest przekazywana ponownie do Sejmu*).

Senat ma ściśle określony czas na podjęcie decyzji w sprawie ustawy. W przypadku ustaw zwykłych jest to 30 dni od jej przekazania (inne terminy przewidziano dla ustawy budżetowej – 20 dni, oraz ustaw pilnych –14 dni). Co ciekawe, jak podaje

[118] Pochodzi z: https://en.wikipedia.org

portal, jeśli w tym terminie Senat nie zdecyduje o ewentualnych poprawkach, bądź o odrzuceniu ustawy, uznaje się ją za przyjętą w treści proponowanej przez Sejm. Zaś, jeśli Senat podejmie w terminie uchwałę zawierającą poprawki do ustawy uchwalonej przez Sejm lub odrzucającą ustawę w całości, jest ona kierowana przez Marszałka Sejmu pod obrady komisji, która wcześniej zajmowała się pracami nad tą ustawą. Komisja, przy udziale senatora sprawozdawcy, dyskutuje nad stanowiskiem Senatu i przedstawia sprawozdanie, w którym wnioskuje o przyjęcie senackich poprawek w całości lub części, bądź też ich odrzucenie.

DZIENNIK USTAW
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 6 października 2006 r. **Nr 181**

TREŚĆ:
Poz.:

ROZPORZĄDZENIA RADY MINISTRÓW:

1326 — z dnia 19 września 2006 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy w czynnej służbie wojskowej do przejazdów na koszt wojska 9326

1327 — z dnia 19 września 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków stosowania środków przymusu bezpośredniego oraz użycia broni palnej lub psa służbowego przez funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz sposobu postępowania w tym zakresie 9327

ROZPORZĄDZENIE PREZESA RADY MINISTRÓW

1328 — z dnia 28 września 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadania inspektorom Inspekcji Ochrony Środowiska uprawnień do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego 9327

ROZPORZĄDZENIA:

1329 — Ministra Finansów z dnia 22 września 2006 r. w sprawie norm szacunkowych dochodu z działów specjalnych produkcji rolnej 9328

1330 — Ministra Finansów z dnia 27 września 2006 r. w sprawie przekazywania i zwrotu środków na prefinansowanie projektów wspieranych przez Fundusz Spójności 9330

1331 — Ministra Gospodarki z dnia 15 września 2006 r. w sprawie wymagań, którym powinny odpowiadać beczki, oraz szczegółowego zakresu badań i sprawdzeń wykonywanych podczas prawnej kontroli metrologicznej beczek 9332

1332 — Ministra Sportu z dnia 22 września 2006 r. w sprawie wyróżnień i nagród dla zawodników 9336

1333 — Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 sierpnia 2006 r. w sprawie szczegółowego zakresu informacji dotyczących osoby skazanego, przesyłanych przez sąd dyrektorowi zakładu karnego lub aresztu śledczego 9338

1334 — Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 września 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie stanowisk i szczegółowych zasad wynagradzania urzędników i innych pracowników sądów i prokuratury oraz odbywania stażu urzędniczego 9341

1335 — Ministra Transportu z dnia 20 września 2006 r. w sprawie warunków technicznych dozoru technicznego, jakim powinny odpowiadać urządzenia do napełniania i opróżniania zbiorników transportowych 9343

1336 — Ministra Zdrowia z dnia 27 września 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie metod pobierania próbek określonych środków spożywczych do celów urzędowej kontroli poziomów zanieczyszczeń oraz przygotowywania próbek i wytycznych dla metod analitycznych stosowanych do oznaczania zawartości tych zanieczyszczeń 9355

WYROK TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO

1337 — z dnia 26 września 2006 r. sygn. akt K 1/06 9355

[119]

[119] Pochodzi z: https://pl.wikipedia.org

Sejm może jednak, pisze opis.sejm.gov.pl/pl/procesustawodawczy.php, odrzucić poprawki Senatu, jak i wniosek o odrzucenie ustawy, bezwzględną większością głosów (liczba głosów „za" jest większa niż suma „przeciw" i „wstrzymujących się"), w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Jeżeli jednak nie będzie takiej większości, ostateczny tekst ustawy będzie zawierał treść uwzględniającą poprawki Senatu. Natomiast w przypadku głosowania uchwały Senatu o odrzucenie ustawy, brak większości bezwzględnej będzie oznaczał, że ustawa upadła i nie stanie się obowiązującym prawem.

Po rozpatrzeniu stanowiska Senatu, Marszałek Sejmu przekazuje ustawę do podpisu Prezydentowi RP. I… czy to już koniec? Jesteśmy bliżej końca tego procesu, ale jeszcze … To nie koniec.

Prezydent RP podpisuje ustawę w ciągu 21 dni od dnia jej przedstawienia (7 dni w przypadku ustaw pilnych i ustawy budżetowej) i zarządza jej ogłoszenie w ***Dzienniku Ustaw***. Aby ustawa stała się obowiązującym prawem, czyli po prostu weszła w życie, musi być w nim opublikowana, a następnie musi upłynąć określony termin, tzw. *vacatio legis*, czyli okres potrzebny do zapoznania się z nią przez obywateli i przygotowania do jej realizowania.

Ale … jak zawsze jest jakieś *ale*, prawda? Prezydent może odmówić podpisania ustawy i z umotywowanym wnioskiem przekazać ją Sejmowi do ponownego rozpatrzenia (tzw. ***weto ustawodawcze***), co powoduje, że zajmie się nią ponownie Sejm (ale już nie Senat). Nie ma on jednak na tym etapie możliwości wnoszenia nowych poprawek.

Jeżeli, większością 3/5 głosów, w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, Sejm odrzuci weto Prezydenta, to nie ma on innej możliwości, jak tylko podpisać ponownie uchwaloną ustawę i zarządzić jej ogłoszenie. Jeżeli takiej większości nie będzie, proces ustawodawczy kończy się i ustawa nie nabierze mocy prawnej. I już koniec? Wciąż jeszcze nie – nie koniec.

Prezydent, jak nadmienia ww. portal, jeśli ma wątpliwości prawne co do ustawy uchwalonej przez parlament, może złożyć wniosek do ***Trybunału Konstytucyjnego*** o zbadanie jej zgodności z konstytucją. Jeśli jednak skorzysta z tego uprawnienia, nie może już zastosować powyższego weta ustawodawczego.

[120]

Gmach Trybunału Konstytucyjnego przy al. Jana Chrystiana Szucha 12a w Warszawie

Po rozpatrzeniu wniosku Trybunał orzeka, czy ustawa jest zgodna z konstytucją. Jeżeli Trybunał uzna ustawę za zgodną z konstytucją, Prezydent ma bezwzględny obowiązek jej podpisania. Jeśli zaś orzeknie o niezgodności całej ustawy, głowa państwa odmawia jej podpisania.

Rządowe źródło – opis.sejm.gov.pl/pl/procesustawodawczy.php, podkreśla, że może się również zdarzyć, że Trybunał orzeknie, iż tylko niektóre przepisy są niezgodne z ustawą zasadniczą. Jeżeli te przepisy nie są nierozerwalnie związane z ustawą, wtedy Prezydent, po uzyskaniu opinii Marszałka Sejmu, może ją podpisać z pominięciem tych przepisów, albo zwrócić ustawę Sejmowi w celu usunięcia niezgodności. W takim przypadku …

- ustawą zajmie się ponownie Sejm,
- następnie Senat, a ich głównym zadaniem będzie taka zmiana przepisów, aby były one zgodne z konstytucją.

Po ich przepracowaniu poprawiona ustawa jest ponownie przekazywana Prezydentowi do podpisu.

Powyżej trochę ominęliśmy niektóre (męczące) szczególny, ale generalnie rzecz biorąc, widać, że proces stanowienia prawa nie jest tak prosty i, co gorsza, szybki. Przebieg procesu ustawodawczego można w sposób uproszczony uschematyzować następująco:

[120] Pochodzi z: https://pl.wikipedia.org/

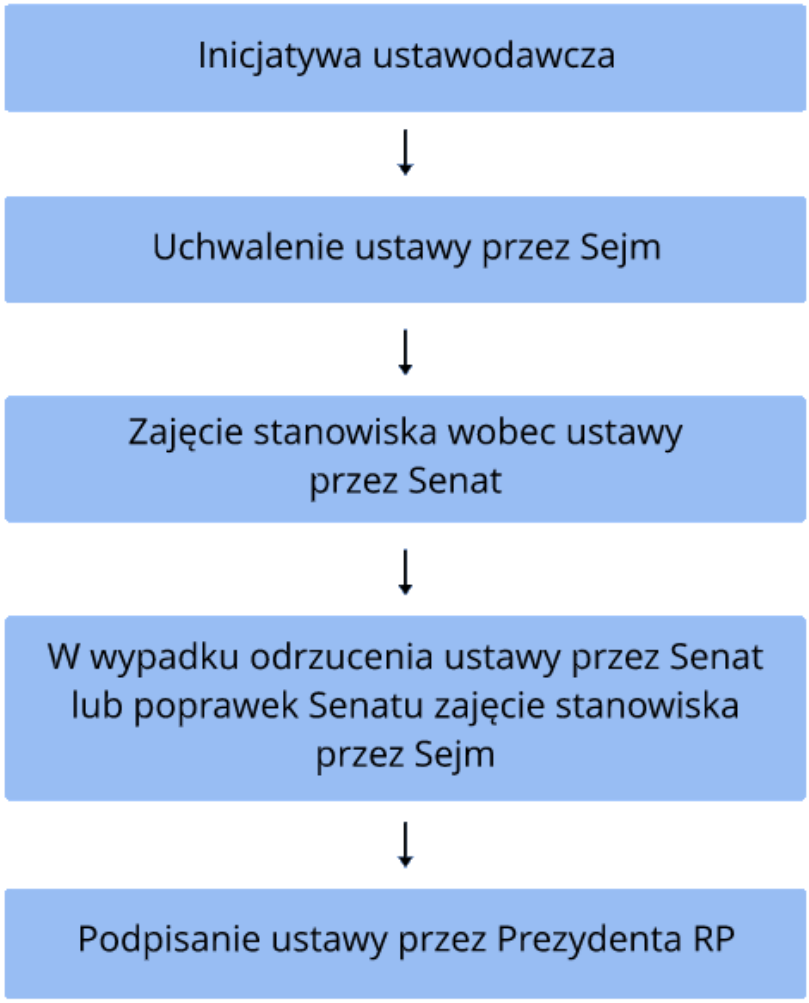

Przebieg procesu ustawodawczego[121].

Zatem, jeśli naprawdę chcesz być aktywnym obywatelem i, w miarę swoich możliwości, współrządzić Państwem (innymi słowy, także przyszłością Twoich potomków), pamiętaj o możliwościach, jakie daje szczególnie prawo inicjatywy obywatelskiej. Masz prawo do tego jako jeden z podatników, który utrzymuje Sejm i Senat.

MOJE NOTATKI

[121] *Proces ustawodawczy – tworzenie aktów prawnych*, za https://epodreczniki.pl/a/proces-ustawodawczy---tworzenie-aktow-prawnych/DyONk9yKG (dostęp: 04.01.2021)

Dostęp do informacji publicznej

1 stycznia 2014 r. weszła w życie nowelizacja ustawy z 6 września 2001 r. o *Dostępie Do Informacji Publicznej* (DDIP)[122].

[123]

Ustawa, jako dokument legislacyjny, precyzuje konstytucyjny zapis artykułu 61 o prawie obywateli do informacji o działaniach władz publicznych. Czyli:

[122] Szczególny można zobaczyć w: Dz. U. z 2001 r. Nr 112, poz. 1198, z 2002 r. Nr 153, poz. 1271, z 2004 r. Nr 240, poz. 2407, z 2005 r. Nr 64, poz. 565, Nr 132, poz. 1110, z 2010 r. Nr 182, poz. 1228, z 2011 r. Nr 204, poz. 1195, z 2012 r. poz. 473, 908., za http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20011121198

[123] Pochodzi z: Szkoła zdjęcie utworzone przez jcomp - pl.freepik.com

Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Prawo to obejmuje również uzyskiwanie informacji o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, a także innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa.

Prawo do uzyskiwania informacji obejmuje dostęp do dokumentów oraz wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu.

Ograniczenie prawa, o którym mowa w ust. 1 i 2, może nastąpić wyłącznie ze względu na określone w ustawach, ochronę wolności i praw innych osób i podmiotów gospodarczych oraz ochronę porządku publicznego, bezpieczeństwa lub ważnego interesu gospodarczego państwa.

Tryb udzielania informacji, o których mowa w ust. 1 i 2, określają ustawy, a w odniesieniu do Sejmu i Senatu ich regulaminy.

Zdjęcie pochodzi z Biznes zdjęcie utworzone przez freepik - pl.freepik.com

Ustawa ta nakazuje organom władzy państwowej oraz innym podmiotom udostępniać praktycznie każdą jawną informację o sprawach publicznych tj. informację

publiczną. Wyjątek stanowią, jak można się domyśleć, informacje niejawne, gwarantujące najczęściej bezpieczeństwo publiczne. Schematycznie można to zaprezentować w następujący sposób:

Zgodnie z ww. ustawą prawo do informacji publicznej obejmuje przywilej do bezzwłocznego uzyskania informacji, zawierającej bieżącą wiedzę o kwestiach publicznych. Na prawo do informacji publicznej składają się przede wszystkim prerogatywy do:

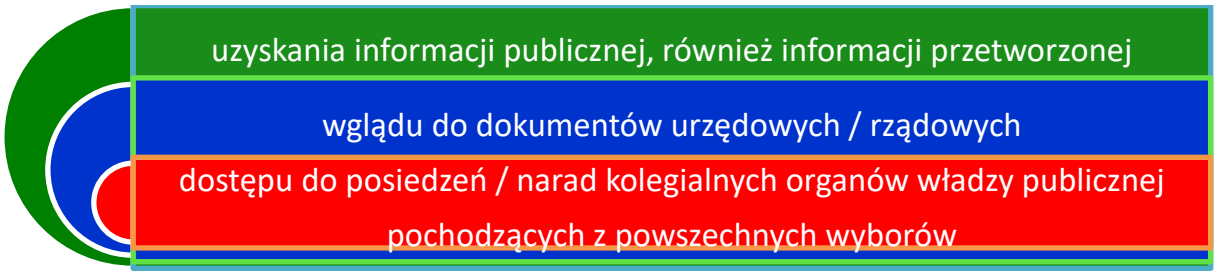

Prawo to przysługuje każdej osobie, zaś od osoby występującej o informację publiczną po prostu nie wolno żądać wykazania interesu prawnego lub faktycznego.

Normy udostępniania wszelkiej jawnej informacji są zdefiniowane w drugim rozdziale ustawy. Ustawa dosłownie wskazuje jakie informacje podlegają upublicznianiu. Zatem, mówimy m. in. o informacjach dotyczących:

- organów władzy publicznej włącznie z informacją o ich statusie prawnym, organizacji, kompetencjach, majątku, osobach sprawujących w nich funkcje, ich kompetencjach, programach w zakresie realizacji zadań publicznych, sposobie ich realizacji, wykonywaniu i skutkach realizacji tychże zadań itd.;
- zasad funkcjonowania organów władzy publicznej;
- treści wystąpień i ocen dokonywanych przez organy władzy publicznej;
- majątku publicznego itd.

Zasadniczym osiągnięciem ustawy w ww. zakresie jest też definicja pojęcia *dokumentu urzędowego*, który podlega upublicznianiu:

> *Dokumentem urzędowym w rozumieniu ustawy jest treść oświadczenia woli lub wiedzy, utrwalona i podpisana w dowolnej formie przez funkcjonariusza publicznego w rozumieniu przepisów Kodeksu karnego, w*

ramach jego kompetencji, skierowana do innego podmiotu lub złożona do akt sprawy.

Ogólna zasada udostępnienia informacji, zgodnie z artykułem 6 ustawy następuje przede wszystkim poprzez ogłaszanie w internetowym **Biuletynie Informacji Publicznej** lub **Centralnym Repozytorium**:

> ***Biuletyn Informacji Publicznej (BIP) został*** *stworzony w celu powszechnego udostępniania informacji publicznej w postaci elektronicznej. Biuletyn ten składa się z witryn WWW, na których władze publiczne oraz inne podmioty wykonujące zadania publiczne udostępniają informacje publiczne wymagane przez polskie prawo.*
>
> ***Centralne Repozytorium*** *informacji publicznych to nowy tryb dostępu do informacji publicznej i jej ponownego wykorzystywania. Wyznaczone podmioty publicznoprawne będą przekazywać do repozytorium - określone przez premiera - zasoby informacyjne.*

Co do szczególnych możliwości dostępu do informacji publicznej, w rachubę wchodzą:

wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu,

wyłożenie w powszechnie dostępnym miejscu lub poprzez terminale informacyjne,

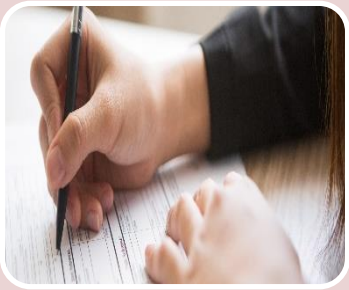

udostępnianie na wniosek zainteresowanego itd.

Ilustracje pochodzą z: Biznes zdjęcie utworzone przez senivpetro - pl.freepik.com; Biznes zdjęcie utworzone przez kaboompics - pl.freepik.com; <a

href='https://pl.freepik.com/zdjecia/biznes'>Biznes zdjęcie utworzone przez katemangostar - pl.freepik.com

Zaznaczmy jeszcze jedną ważną kwestię. Zgodnie z artykułem 14 w/w ustawy, **udostępnianie informacji publicznej na wniosek następuje w sposób i w formie zgodnej z wnioskiem osoby zainteresowanej, chyba że środki techniczne, którymi dysponuje podmiot obowiązany do udostępnienia, nie umożliwiają udostępnienia informacji w sposób i w formie określonych we wniosku**. Jeżeli jednak informacja publiczna nie może być udostępniona w sposób lub w formie określonej we wniosku, podmiot obowiązany do udostępnienia informuje pisemnie wnioskodawcę o czynnikach powodujących brak możliwości udostępnienia informacji zgodnie z wnioskiem, jednak wyraźnie wskazuje, w jaki sposób, czy też w jakiej formie informacja może być udostępniona niezwłocznie. W takim przypadku, jeżeli **w terminie 14 dni od powiadomienia wnioskodawca** nie złoży wniosku o udostępnienie informacji w sposób lub w formie wskazanych w powiadomieniu, postępowanie o udostępnienie informacji … **UMARZA SIĘ**.

Odmowa udzielenia informacji może nastąpić jedynie ze względu na jej niejawność (ochrona danych osobowych, prawo do prywatności, tajemnica państwowa, służbowa, skarbowa, statystyczna). W sumie jest to decyzja, do której stosuje się przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, które przywidują również uzasadnienie decyzji i wskazują imiona, nazwiska i funkcje osób, które zajęły stanowisko w toku postępowania o udostępnienie informacji, oraz oznaczenie podmiotów, ze względu na których dobra wydano decyzję odmowną.

[124]

[124] Biznes zdjęcie utworzone przez senivpetro - pl.freepik.com

Podkreślmy ważną rzecz: udostępnienie informacji publicznej nie jest kwestią łaskawości czy względów urzędniczych, lecz stanowi ciążący na urzędniku obowiązek.

Ustawodawca wyraźnie podkreśla, iż ten, kto, wbrew ciążącemu na nim obowiązkowi, nie udostępnia informacji publicznej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Aby maksymalnie uprościć dostęp do informacji publicznej, ustawodawca nie wprowadził nawet specjalnego urzędowego formularza wniosku o udostępnienie informacji publicznej.

W gruncie rzeczy całkowicie wystarczy po prostu odręcznie napisany wniosek, który zawiera poniżej przedstawione dane. Np.:

WNIOSKODAWCA:

_____
_____
_____
(imię i nazwisko/nazwa, adres, adres e-mail)

Minister Sprawiedliwości
Biuro Komunikacji i Promocji
Al. Ujazdowskie 11
00-950 Warszawa

WNIOSEK O UDOSTĘPNIENIE INFORMACJI PUBLICZNEJ

Na podstawie art. 2 ust. 1 i art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (j. t. Dz. U. z 2016 r. poz. 1764 ze zm.) proszę o udostępnienie informacji w następującym zakresie:

_____
_____
_____

Jednocześnie, na podstawie art. 14 ust. 1 powołanej ustawy, wnoszę o udostępnienie mi powyższych informacji w następujący sposób*:

☐ przesłanie informacji pocztą elektroniczną na podany powyżej adres

☐ przesłanie informacji w formie wydruku pocztą na podany powyżej adres

☐ udostępnienie dokumentów do wglądu w urzędzie

☐ inny sposób: _____

☐ Wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych zawartych w niniejszym formularzu przez Ministra Sprawiedliwości z siedzibą w Warszawie, Al. Ujazdowskie 11 w związku z postępowaniem z zakresu dostępu do informacji publicznej**

_____ _____

miejscowość i data podpis wnioskodawcy

Uwagi:

** proszę zakreślić jedno właściwe pole krzyżykiem*

*** proszę zakreślić pole krzyżykiem (dot. art. 6 ust. 1 lit. a rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (RODO). W przypadku niewyrażenia zgody Ministerstwo Sprawiedliwości nie ma możliwości rozpatrzenia wniosku.*

[125]

Pouczenie:

Zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej - udostępnianie informacji publicznej na wniosek następuje bez zbędnej zwłoki, nie później jednak niż w terminie 14 dni od dnia złożenia wniosku. Jeżeli informacja nie może być udostępniona w tym terminie, Ministerstwo Sprawiedliwości powiadamia w ciągu 14 dni od dnia złożenia wniosku o powodach opóźnienia oraz o terminie, w jakim udostępni informację, nie dłuższym jednak niż 2 miesiące od dnia złożenia wniosku. W przypadku uchybienia przez Ministerstwo Sprawiedliwości powyższemu terminowi – wnioskujący jest uprawniony do wniesienia skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego.

Klauzula informacyjna dot. przetwarzania danych osobowych:

Zgodnie z art. 13 ust. 1 i ust. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (RODO), informujemy:

- Administratorem Pani/Pana danych osobowych będzie Minister Sprawiedliwości z siedzibą w Warszawie, Al. Ujazdowskie 11. Sposoby kontaktu z inspektorem ochrony danych (administratorem bezpieczeństwa informacji) w Ministerstwie Sprawiedliwości to adres korespondencyjny: X. Xiński, Administrator Bezpieczeństwa Informacji, Ministerstwo Sprawiedliwości, Al. Ujazdowskie 11, 00-950 Warszawa oraz adres e-mail: iod@ms.gov.pl. Przetwarzanie Pani/Pana danych osobowych będzie się odbywać na podstawie art. 7 RODO, w celu prowadzenia postępowania z zakresu dostępu do informacji publicznej.

- Administrator powołuje się na prawnie uzasadniony interes, którym jest realizacja obowiązków wynikających z ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (j. t. Dz. U. z 2016 r. poz. 1764 ze zm.) i Kodeksu postępowania administracyjnego.

- Pani/Pana dane osobowe będą przechowywane przez okres 10 lat. Posiada Pani/Pan prawo dostępu do treści swoich danych osobowych i prawo do ich sprostowania. Ma Pani/Pan prawo w dowolnym momencie wycofać zgodę. Wycofanie zgody nie wpływa na zgodność z prawem przetwarzania, którego dokonano na podstawie zgody przed jej wycofaniem. Jednocześnie informujemy, że Pani/Pana dane będą archiwizowane zgodnie z regulacjami obowiązującymi w Ministerstwie Sprawiedliwości.

[125] Pochodzi z: Okulary zdjęcie utworzone przez pch.vector - pl.freepik.com

Przysługuje Pani/Panu prawo wniesienia skargi do organu nadzorczego, jeśli Pani/Pana zdaniem, przetwarzanie Pani/Pana danych osobowych narusza przepisy unijnego rozporządzenia RODO. Biuro Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych (PUODO), Ul. Stawki 2, 00-193 Warszawa.
Informujemy, iż Pani/Pana dane osobowe nie będą przekazywane żadnym zewnętrznym odbiorcom danych. Pani/Pana dane osobowe nie będą przetwarzane w sposób zautomatyzowany i nie będą profilowane.

Podkreślmy kolejną istotną rzecz. cały proces uzyskania informacji publicznej możliwe, że jest najbardziej nieformalną procedurą w polskim prawie - we wniosku nie musimy tłumaczyć kim jesteśmy, dlaczego potrzebujemy dostępu do danej informacji itd.

*Urząd może jednak utrudniać w/w proces, żądać wyjaśnień typu **dla kogo jest informacja?, w jakim celu będzie wykorzystywana?** itd. Jednak warto pamiętać, iż będą to tylko wymówki (i, co gorsza, niezgodne z prawem).*

Warto jeszcze skupić się nad jednym zasadniczym zagadnieniem: **czy my zadajemy pytanie w formie pisemnej w wystarczająco czytelny, przystępny i konkretny sposób?** Jeśli nasze pytanie nie jest sformułowane wystarczająco klarownie i zwięźle, odpowiadająca osoba może mieć problemy ze zrozumieniem i jako skutek, z udzieleniem kompetentnej odpowiedzi.

Podsumowując zagadnienia związane z dostępem do informacji publicznej, można uschematyzować obieg działań skierowanych do jej uzyskania w następujący sposób:

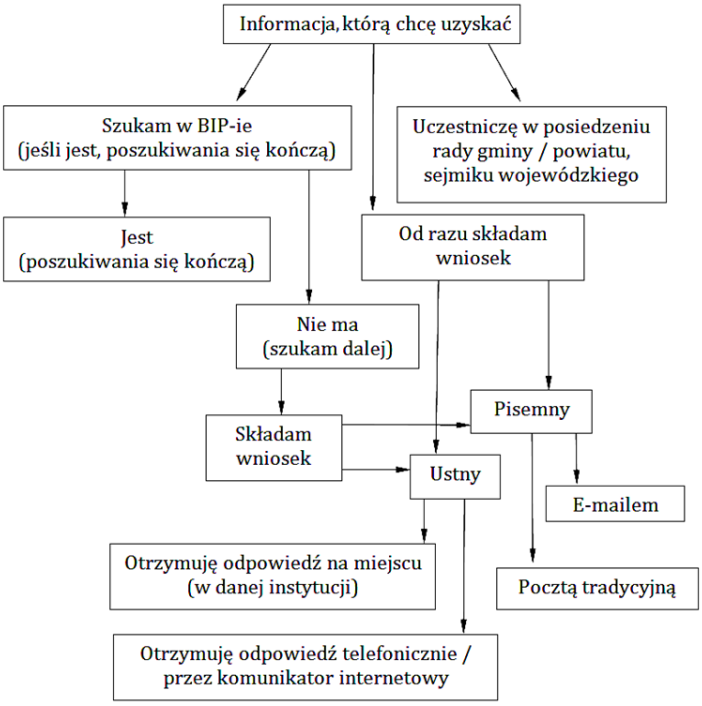

Opracowanie własne, na podstawie: Jak możesz zapoznać się z informacją publiczną, 22.12.2012, za informacjapubliczna.org.pl/5,790,jak_mozesz_zapoznac_sie_z_informacja_publiczna.html (odczyt: 16.03.2019)

A w skrócie, całokształt naszych działań wygląda jak niżej:

DOSTĘP DO INFORMACJI PUBLICZNEJ

PANOPTYKON.ORG

Obowiązek udostępniania informacji o sprawach publicznych mają instytucje państwowe, samorządowe oraz inne podmioty, które realizują zadania publiczne i korzystają z publicznych środków. Każdy ma prawo dostępu do tych informacji. Podpowiadamy, jak z tego prawa korzystać.

1. Sprawdź, czego możesz się dowiedzieć ze strony internetowej danej instytucji oraz jej Biuletynu Informacji Publicznej (BIP), który jest również dostępny w sieci.

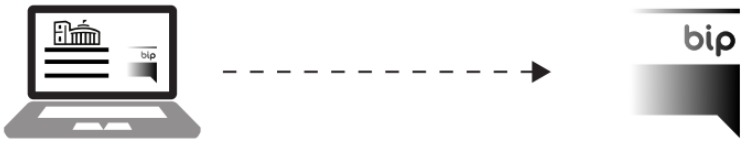

2. Jeśli na stronie internetowej i w BIP-ie nie znajdziesz informacji, które Cię interesują, złóż wniosek o udostępnienie informacji publicznej:

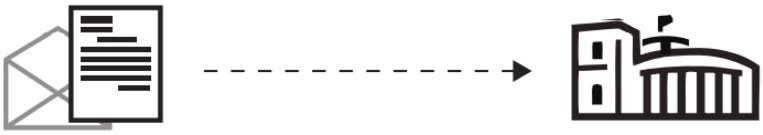

a. Wniosek może być anonimowy i złożony w dowolnej formie, np. mailem. We wniosku możesz wskazać, jaką drogą chcesz uzyskać odpowiedź, np. mailem, pocztą. Adresy instytucji znajdziesz na ich stronach internetowych lub w BIP-ach.

b. Wniosek nie wymaga żadnego uzasadnienia: nie musisz podawać podstawy prawnej ani informować instytucji, do czego potrzebna Ci jest dana informacja. Tylko w wyjątkowych sytuacjach – gdy informacja wymaga przetworzenia – instytucja może zażądać uzasadnienia, dlaczego dana informacja jest ważna dla interesu publicznego.

c. Informacja powinna być udostępniona w ciągu 14 dni od otrzymania wniosku. Jeśli nie jest to możliwe, instytucja powinna Cię powiadomić, z czego wynika opóźnienie i kiedy udzieli odpowiedzi. Termin jej udzielenia może się wydłużyć maksymalnie do 2 miesięcy od dnia złożenia wniosku.

d. Prawo do informacji może być ograniczone tylko w sytuacjach wyraźnie przewidzianych przez prawo, np. ze względu na ochronę informacji niejawnych lub prywatności innych osób. W takim przypadku instytucja powinna wydać decyzję administracyjną i uzasadnić odmowę. Uwaga: do wydania decyzji niezbędne są dane wnioskodawcy.

e. Jeśli instytucja nie posiada informacji, o którą pytasz, powinna Cię o tym poinformować.

f. Jeśli nie uda Ci się uzyskać odpowiedzi w terminie lub otrzymasz decyzję odmowną, możesz złożyć skargę do sądu administracyjnego. Opłata za wniesienie skargi wynosi 100 zł. Jeśli wygrasz, dostaniesz tę kwotę z powrotem.

3. Więcej informacji na temat dostępu do informacji publicznej znajdziesz na stronie Pozarządowego Centrum Dostępu do Informacji Publicznej.

FUNDACJA PANOPTYKON

Materiał na licencji: CC BY-SA 3.0 PL

Sprawdzian wiedzy z zakresu
„Dostępu do informacji publicznej”[126]

1. Czy w przypadku zamieszczenia na stronach Biuletynu Informacji Publicznej informacji publicznej podmiot zobowiązany może odmówić udostępnienia jej na wniosek?
   A. tak
   B. nie

2. Z prawa dostępu do informacji publicznej mogą korzystać:
   A. tylko obywatele Polski
   B. każdy
   C. podmioty wyraźnie wskazane w ustawie

3. Odmowa udostępnienia informacji publicznej na wniosek następuje:
   A. w formie decyzji
   B. w formie postanowienia
   C. w formie pisma informacyjnego

4. Wniosek o udostępnienie informacji publicznej musi zawierać:
   A. wykazanie interesu faktycznego
   B. wykazanie interesu prawnego
   C. nie trzeba wykazywać interesu prawnego czy faktycznego

5. Powodem odmowy udostępnienia informacji publicznej może być fakt, że:
   A. dana informacja nie jest bezpośrednio dostępna,
   B. dana informacja objęta jest tajemnicą ustawowo chronioną,
   C. wnioskodawca nie jest obywatelem polskim,
   D. wnioskodawca nie wykazał interesu prawnego ani faktycznego w dostępie do żądanej informacji.

6. Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej, prawo do informacji publicznej obejmuje uprawnienie do uzyskania informacji publicznej zawierającej aktualną wiedzę o sprawach publicznych w terminie:

[126] Realizatorzy Projektu uprzejmie proszą o informację na temat autora testu. Będziemy wdzięczni za jakąkolwiek informację, bowiem w żaden sposób nie udało nam się znaleźć źródła niniejszego „egzaminu”

A. 14 dni od dnia złożenia wniosku przez zainteresowanego
B. 30 dni od dnia złożenia wniosku przez zainteresowanego
C. niezwłocznym

7. Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej, obowiązane do udostępniania informacji publicznej są władze publiczne oraz inne podmioty wykonujące zadania publiczne:
   A. w szczególności organy samorządów gospodarczych i zawodowych
   B. podmioty reprezentujące zgodnie z odrębnymi przepisami Narodowy Bank Polski
   C. wyłącznie partie polityczne

8. Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej, prawo do informacji publicznej podlega ograniczeniu ze względu na:
   A. prywatność jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej
   B. tajemnicę przedsiębiorcy
   C. prywatność osoby prawnej

9. Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej, dokumentem urzędowym w rozumieniu ustawy jest treść oświadczenia woli lub wiedzy, utrwalona i podpisana w dowolnej formie przez funkcjonariusza publicznego w rozumieniu przepisów:
   A. Kodeksu karnego
   B. Kodeksu postępowania administracyjnego
   C. Kodeksu cywilnego

10. Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej, dostęp do informacji publicznej jest:
    A. bezpłatny, chyba że ustawa stanowi inaczej
    B. zawsze płatny
    C. płatny chyba, że przepis ustawy stanowi inaczej

11. Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej, informacja publiczna, która nie została udostępniona w Biuletynie Informacji Publicznej lub centralnym repozytorium, jest udostępniana:
    A. wyłącznie na wniosek organu samorządu terytorialnego

B. na wniosek
C. zawsze z urzędu

12. Zgodnie z Ustawą o dostępie do informacji publicznej, informacja publiczna, która może być niezwłocznie udostępniona, jest udostępniana w formie:
    A. ustnej lub pisemnej bez pisemnego wniosku
    B. wyłącznie pisemnej z pisemnym wnioskiem
    C. wyłącznie ustnej

13. Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej, co do zasady, udostępnianie informacji publicznej na wniosek następuje bez zbędnej zwłoki, nie później jednak niż w terminie:
    A. 14 dni od dnia złożenia wniosku
    B. 3 dni od dnia złożenia wniosku
    C. 21 dni od dnia złożenia wniosku

14. Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej, jeżeli informacja publiczna nie może być udostępniona bez zbędnej zwłoki podmiot obowiązany do jej udostępnienia powiadamia w tym terminie o powodach opóźnienia oraz o terminie, w jakim udostępni informację, nie dłuższym jednak niż:
    A. 2 miesiące od dnia złożenia wniosku
    B. 3 miesiące od dnia złożenia wniosku
    C. 6 miesięcy od dnia złożenia wniosku

15. Zgodnie z ustawą o dostępie do informacji publicznej, postępowanie o udostępnienie informacji umarza się, jeżeli wnioskodawca nie złoży wniosku o udostępnienie informacji w sposób lub w formie wskazanych w powiadomieniu w terminie:
    A. 7 dni od powiadomienia
    B. 14 dni od powiadomienia
    C. 21 dni od powiadomienia

1. A, 2. B, 3. A, 4. C, 5. B, 6. C, 7. A, 8. B,
9. A, 10. A, 11. B, 12. A, 13. A, 14. A, 15. B

Wybory

I znowu dylemat: to przywilej, czy obowiązek?

Od wielu lat zadajemy to pytanie w różnych naszych publikacjach, podczas różnych konferencji, spotkań oraz sympozjów itd. W żadnym wypadku nie chcemy dramatyzować, ale … chyba będziemy musieli sięgnąć po klasykę. W tym przypadku … bez sztuczek spirytystycznych, przywołamy samego Williama Shakespeare'a ze słynnym hamletowskim pytaniem:

Być albo nie być; oto jest pytanie:

Czy szlachetniejszym jest znosić świadomie

Losu wściekłego pociski i strzały,

Czy za broń porwać przeciw morzu zgryzot,

Aby odparte znikły? - Umrzeć, - usnąć,- …

A czy zwróciliście uwagę, że zanim Hamlet podejmie jakąkolwiek (fatalną w skutkach?) decyzję, uważnie rozważa konsekwencje swoich ewentualnych czynów? Właśnie tak wygląda materia naszych wyborów – parlamentarnych, regionalnych itd., „bowiem tej tematyce poświęcono setki opracowań naukowych, tysiące stron internetowych i prawdopodobnie milion godzin dyskusji na różnych szczeblach. No i wciąż nie ma jednoznacznej odpowiedzi. Przywilej, czy obowiązek"[127].

Profesor Lech Nawrocki kiedyś powiedział: „Nie mam głosu. Oddałem go w wyborach"[128], czyli dokonałem wyboru i w moim imieniu przemawia polityk choć, jak pisze poetka Kamila Kampa, „Dla wielu polityków prawda każdego dnia jest inna"[129]. Można znaleźć jeszcze gorsze definicje skutków naszych wyborów politycznych, jak np. pisze włoski powieściopisarz Alberto Moravia – „Jarmark jest nie tylko tam, gdzie handlowe stragany, ale i tam, gdzie poselskie ławy"[130] czy jak podkreśla polski pisarz, profesor Jacek Dukaj: „Polityka jest jedynie sztuką konsumpcji przywilejów"[131].

Całkiem się wszystko zamieszało?

Ale to jeszcze nie wszystko. Co gorsza, to mentalne zamieszanie jeszcze gorzej się objawia na forach internetowych, które po prostu wybuchają od sprzecznych głosów Polaków – jak w słynnym zwrocie Lecha Wałęsy „Za, a nawet przeciw"[132].

---

[127] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego* … op. cit., s. 75

[128] *Cytaty z kategorii: Polityka i dyplomacja*, za https://www.zamyslenie.pl/kategorie/polityka_dyplomacja (dostęp: 06.01.2021)

[129] ZLP, za http://www.zlpwlkp.pl/?p=7449 (dostęp: 06.01.2021)

[130] Jarmark, za https://pl.wikiquote.org/wiki/Jarmark (dostęp: 02.01.2021)

[131] *Cytaty z kategorii: Polityka i* … op. cit.

[132] *Polskie Radio Trójka. Za, a nawet przeciw*, za https://www.polskieradio.pl/9,Trojka/302,Za-a-nawet-przeciw (dostęp: 06.01.2021)

Z drugiej strony niemal każda opcja polityczna przekonuje, że właśnie wybory – jako objaw demokracji – są najlepszym rozwiązaniem naszych problemów. „Jak wynika z najnowszych badań, dla 3/4 Polaków demokracja jest najlepszą formą rządów. Właściwie rozumiana demokracja, uwzględnia wolę większości, będąc zarazem wyczulona na potrzeby mniejszości. Niezależnie po której stronie po głosowaniu się znajdziemy, na wybory po prostu trzeba iść, żeby zamanifestować ważne dla nas sprawy. Tym bardziej w wyborach samorządowych. To na poziomie miasta, gminy czy regionu najbardziej czujemy, że nasz głos się liczy. To tutaj dzieją się sprawy nam bliskie, to tu dotykają nas problemy, mające kluczowy wpływ na codzienną jakość naszego życia. Każdy kto chce, by na jego ulicy, osiedlu, w jego dzielnicy poprawiła się jakość życia, doskwierające mu problemy zostały rozwiązane, powinien wziąć odpowiedzialność za to dążenie. Czasami angażując się samodzielnie, czasami wybierając swojego przedstawiciela – żyjemy w społeczności, gdzie dzielimy się tą odpowiedzialnością. W naszym imieniu mogą działać inni. Ci którym powierzymy do tego mandat. A odbywa się to właśnie przez głosowanie”[133].

[134]

Jednak właśnie wybo-ry wymagają od nas wyjątkowej ostroż-ności: kogo wybiera-my? Przecież to właśnie „wybierani przez nas politycy decydują o kluczo-wych sprawach dla tempa rozwoju Polski, m.in. wysokości wy-datków publicznych, podatków, przejrzystości przepisów, zakresie swobody gospodarczej, wielkości wydatków socjalnych zniechęcających do podejmowania pracy, itp. To pokazuje, że nie wystarczy tylko zagłosować, ale należy zrobić to świadomie i mądrze. ***Odpowiedzialność za losy kraju*** (podkreślenie – autor) wymaga wcześniejszego rzetelnego zapoznania się z programami partii i sylwetkami

[133] P. Pluta, *Dlaczego warto głosować?*, 18.10.2018, za https://wroclife.pl/nasze-miasto/dlaczego-warto-glosowac (dostęp: 06.01.2021)

[134] Pochodzi z: Tło zdjęcie utworzone przez freepik - pl.freepik.com

konkretnych kandydatów. Mądre głosowanie to walka z populizmem. ***Odpowiedzialność obywatelska*** (podkreślenie – autor) wymaga elementarnej wiedzy o ekonomii. Pozwala ona odróżniać fałszywe recepty na szybki rozwój gospodarczy kraju od programów, niekiedy niepopularnych, które dają jednak realne szanse na trwałe przyspieszenie rozwoju”[135].

Co zatem robić? Jak poznać kandydata do sejmiku, sejmu, senatu itd.? Jakiś czas temu portal MamPrawoWiedziec.pl przedstawił pewną analizę i konkluzje w tym zakresie (pod adresem https://old.mamprawowiedziec.pl/strona/info-projekty/mpw). Zrobił to tak precyzyjnie i dokładnie, że pozwolimy sobie na dość obszerny cytat z portalu:

> ***Po co to robimy?***
>
> *Warunkiem rozumienia instytucji przedstawicielskich, a co za tym idzie aktywnego włączania się obywateli w rozwój wspólnoty i państwa jest wiedza. W demokracji wybieramy swoich przedstawicieli i to oni, jako przez nas wskazani, są upoważnieni do decydowania o losach wspólnoty w naszym imieniu. Wiedza o tym, kim są i w jaki sposób realizują powierzony przez nas mandat zachęca do stawiania pytań, wzmacnia demokratyczne mechanizmy, motywuje przedstawicieli do transparentnego działania. Wzmacnia również akceptację dla demokratycznego porządku i buduje poczucie więzi społecznej.*
>
> *Tworząc serwis internetowy, zawierający informacje o osobach pełniących wybieralne funkcje publiczne, chcemy pomóc obywatelom w dokonywaniu wyboru reprezentantów, w ustaleniu kto i z jakim skutkiem reprezentuje ich interesy, ocenie w jakim stopniu spełniane są obietnice wyborcze. Chcemy również dać możliwość samodzielnego porównania poglądów polityków z opiniami użytkowników naszego serwisu. Pośrednio chcielibyśmy przyczynić się, między innymi, do częstszego i bardziej świadomego udziału Polaków w procedurach demokratycznych, a w szczególności do podniesienia frekwencji wyborczej, do tego, aby podejmowane przez obywateli wybory były racjonalne i w mniejszym stopniu uwarunkowane wpływem marketingu politycznego, wreszcie, do zwiększenia jawności i uczciwości w życiu publicznym.*

[135] *Dlaczego warto brać udział w wyborach?*, Forum Obywatelskiego Rozwoju, za for.org.pl/pl/wybory (odczyt 19.12.2020)

Biogramy

Informacje o osobach publicznych prezentujemy w bieżąco uzupełnianym serwisie internetowym. Interesują nas między innymi takie informacje jak: kariera polityczna i zawodowa, aktywność społeczna, poglądy w kluczowych dla kraju i Europy sprawach. W celu uniknięcia subiektywizmu mediów i zapewnienia jak najwyższej jakości informacji, gromadzone dane pochodzą bezpośrednio od reprezentantów i ich ugrupowań politycznych, z bazy danych Państwowej Komisji Wyborczej, oficjalnej strony Sejmu i Senatu RP, bazy KRS, słowników biograficznych oraz innych archiwów i publikacji. Obecnie serwis MamPrawoWiedziec.pl zawiera biogramy 460 posłów, 100 senatorów, 51 posłów do Parlamentu Europejskiego.

Głosowania

Dzięki współpracy z Biurem Informatyki Sejmu RP co 2 tygodnie otrzymujemy aktualne dane o głosowaniach posłów. Zdecydowana większość głosowań, jakie odbywają się w Sejmie dotyczy wprowadzania pojedynczych poprawek do projektów. Pojawiają się także decyzje o charakterze technicznym dotyczące np. zarządzenia przerwy. Aby umożliwić wybranie z dużej liczby głosowań tych o największym znaczeniu politycznym, serwis MamPrawoWiedziec.pl wyróżnił kategorię głosowań kluczowych. Są to te głosowania, które stanowią ostatni etap prac nad aktem prawnym:

- *projekty ustaw w pełnym brzmieniu po trzecim czytaniu,*
- *projekty ustaw w pierwszym czytaniu, kiedy wnioskowane jest ich odrzucenie i, w wyniku głosowania, projekt ustawy został odrzucony,*
- *projekty uchwał,*
- *odrzucenie lub przyjęcie poprawek Senatu.*

Serwis umożliwia śledzenie głosowań z wybranych obszarów polityki oraz tworzenie własnych zestawień wyników głosowania.

Oświadczenia majątkowe i rejestry korzyści

Posłowie, senatorowie i posłowie do PE mają obowiązek raz w roku oraz na początku i na końcu kadencji, informować o stanie swojego majątku. Informacja, składana w formie oświadczeń majątkowych i rejestrów korzyści, pozwala obywatelom monitorować finanse reprezentantów, zwiększa przejrzystość życia publicznego i jest narzędziem zapobiegania korupcji. Niestety te informacje są dostępne w formie skanów wypełnianych ręcznie formularzy.

Dlatego serwis MamPrawoWiedziec.pl przetwarza oświadczenia majątkowe na postać cyfrową. Chcemy dostarczyć obywatelom dokument, w którym można łatwo prześledzić jak zmieniała się sytuacja finansowa posła, a także znaleźć i zestawić interesujące dane.

Poglądy reprezentantów

W trakcie kampanii wyborczej ustalamy poglądy kandydatów za pomocą specjalnie opracowanych kwestionariuszy (czytaj więcej: Kandydaci). Po wyborach parlamentarnych namawiamy do wypełnienia analogicznego kwestionariusza te osoby, którym udało się uzyskać mandat a nie odpowiedziały na pytania jako kandydaci.

Obietnice wyborcze

Obietnice wyborcze to projekt, dzięki któremu deklaracje osób pełniących funkcje publiczne nie znikają. Obietnic polityków szukamy w Internecie, mediach, relacjach ze spotkań przedwyborczych. Pod koniec kadencji Parlamentu spytamy posłów i senatorów co zrobili, by zrealizować swoje postulaty

Co traktujemy jako obietnicę?

Politycy raczej unikają sytuacji, w których deklarują wprost, że coś zrobią. Często jednak stwierdzają, że coś powinno być zrobione albo wskazują ważne cele i priorytety. Uważamy, że jeśli kandydat na posła lub poseł publicznie określa cele konieczne do zrealizowania, my jako wyborcy mamy prawo oczekiwać, że podejmie jakieś działania, żeby je osiągnąć. Dlatego do serwisu z obietnicami zbieramy także ogólne deklaracje i priorytety.

Poniższa tabela pochodzi ze strony internetowej Forum Obywatelskiego Rozwoju (z uzupełnieniami własnymi po 2009 r.[136]) i dość dokładnie pokazuje nastroje wyborcze (czyli też poziom frekwencji) naszych rodaków na wybory oraz referenda, które właśnie są objawem wartości demokratycznych:

WYBORY / REFERENDA	ROK	FREKWENCJA
Parlamentarne	1989	62,70%
Wybory prezydenckie	1990	60,63% (I tura); 53,40% (II tura)
Wybory samorządowe	1990	42%
Wybory parlamentarne	1991	43,20%
Wybory parlamentarne	1993	52,13%

[136] Por.: *Frekwencja wyborcza w Polsce po 1989*, za https://pl.wikipedia.org/wiki/Frekwencja_wyborcza (dostęp: 06.01.2021)

Wybory samorządowe	1994	33,8%
Wybory prezydenckie	1995	64,70% (I tura); 68,23% (II tura)
Referendum "Uwłaszczeniowe"	1996	32,40%
Referendum "Prywatyzacyjne"	1996	32,44%
Referendum konstytucyjne	1997	42,86%
Wybory parlamentarne	1997	47,93%
Wybory samorządowe	1998	45,45%
Wybory prezydenckie	2000	61,12%
Wybory parlamentarne	2001	46,29%
Wybory samorządowe	2002	44,2%
Referendum akcesyjne	2003	58,85%
Wybory do Parlamentu Europejskiego	2004	20,87%
Wybory parlamentarne	2005	40,56%
Wybory prezydenckie	2005	49,74% (I tura); 50,99% (II tura)
Wybory samorządowe	2006	45,99%
Wybory parlamentarne	2007	53,88%
Wybory do Parlamentu Europejskiego	2009	24,53%
Wybory na wójtów, burmistrzów i prezydentów miast	2010	35,31% (II tura)
Wybory do sejmików wojewódzkich	2010	47,26%
Wybory prezydenckie	2010	54,94%
Wybory parlamentarne	2011	48,92%
Wybory do Parlamentu Europejskiego	2014	23,83%
Wybory samorządowe	2014	47,40% (I tura) 39,97% (II tura)
Wybory prezydenckie	2016	48,96% (I tura) 55,34% (II tura)
Referendum o JOWy[137]	2015	7,8%
Wybory parlamentarne	2015	50,92%
Wybory samorządowe	2018	54,90% (I tura)

[137] Jednomandatowe okręgi wyborcze.

		48,83% (II tura)
Wybory do Parlamentu Europejskiego	2019	45,68%
Wybory parlamentarne	2019	61,74%
Wybory prezydenckie	2020	64,51% (I tura) 68,18% (II tura)

BIERNE I CZYNNE PRAWO WYBORCZE

Najprostszą definicją **biernego prawa wyborczego**, czyli prawa wybieralności, jest po prostu prawo do kandydowania. W sumie bierne prawo wyborcze to:

prawo do kandydowania w wyborach określone przez wskazanie warunków, jakim musi odpowiadać osoba fizyczna (obywatel), aby mogła być wybraną do organu przedstawicielskiego (prawo wybieralności) i uzyskać mandat w wyniku wyborów	**prawo do sprawowania mandatu uzyskanego w wyniku niewadliwie przeprowadzonych wyborów**	**także kwestia zaufania, jakim obdarzyli radnego wyborcy w akcie głosowania, gdyż nawet największe zaufanie, jakim można obdarzyć osobę bez biernego prawa wyborczego, nie legitymizuje takiego wyboru**

Na marginesie warto dodać, że w Polsce bierne prawo wyborcze na przykład do Sejmu (***innymi słowy, prawo bycia wybranym na posła RP***), ma każdy obywatel polski, który:

- najpóźniej w dniu wyborów kończy 21 lat,
- ma czynne prawo wyborcze (czyli prawo wybierania).

Co do senatorów, ten próg wiekowy jest aż o 9 lat wyższy i wynosi 30 lat. Wynika to z (raczej teoretycznego) założenia, że Senat ma być tzw. *izbą rozsądku*, czyli senator powinien być osobą mającą określone doświadczenie i wiedzę oraz obycie polityczne. Niestety to jest tylko … teoretyczne założenie.

Jakkolwiek kwestia wieku wyborczego (zarówno biernego, jak i czynnego) jest bardzo znamienna. Wymagania w w/w zakresie w Polsce schematycznie można przedstawić w następujący sposób:

Wybory do organów stanowiących samorządu terytorialnego

- czynne prawo wyborcze - 18

- bierne prawo wyborcze - 18

Wybory do Sejmu i Parlamentu Europejskiego

- czynne prawo wyborcze - 18

- bierne prawo wyborcze - 21

Wybory wójta (burmistrza, prezydenta miasta)

- czynne prawo wyborcze - 18

- bierne prawo wyborcze - 25

Wybory do Senatu

- czynne prawo wyborcze - 18

- bierne prawo wyborcze - 30

Wybory Prezydenta RP

- czynne prawo wyborcze - 18

- bierne prawo wyborcze - 35

Opracowanie: M. Jagielski, Prawo wyborcza - wersja β, za wpia.us.edu.pl/sites/wpia.us.edu.pl/files/addressbook/9212/prawo_wyborcze_wersja_beta.doc (odczyt: 11.04.2014).

Warto uwypuklić ponownie, iż osoba wybierana do Sejmu lub do Senatu nie może być skazana prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego.

W przypadku kandydata na radnego (w wyborach samorządowych) obowiązuje ponadto wymóg stałego zamieszkiwania na obszarze działania danej rady, bowiem w gruncie rzeczy *wpisanie do rejestru wyborców jest formą urzędowego potwierdzenia posiadania praw wyborczych z uwzględnieniem faktu stałego zamieszkiwania na obszarze gminy. Przesłanką decydującą o posiadaniu biernego lub czynnego prawa wyborczego w wyborach samorządowych jest fakt stałego zamieszkiwania - w rozumieniu Kodeksu cywilnego*.

Zależności te prezentuje poniższa tabela.

Wybory	Czynne prawo wyborcze	Bierne prawo wyborcze
do Sejmu, Senatu i Prezydenta RP	tylko obywatel polski	tylko obywatel RP
do Parlamentu Europejskiego	również obywatel innego państwa Unii o ile stale zamieszkuje na terenie Polski	również obywatel innego państwa Unii o ile stale zamieszkuje na terenie Polski lub innego państwa Unii od 5 lat

do organów stanowiących samorządu terytorialnego	również obywatel innego państwa Unii o ile stale zamieszkuje na terenie działania rady	również obywatel innego państwa Unii o ile stale zamieszkuje na terenie działania rady
wójta (burmistrza, prezydenta miasta)	również obywatel innego państwa Unii o ile stale zamieszkuje na terenie gminy	tylko obywatel RP

Szczególny status obywatel innego państwa Unii posiada jedynie, gdy nie jest jednocześnie obywatelem Polski. Posiadanie drugiego obywatelstwa w niczym nie umniejsza praw (ale też obowiązków) obywatela polskiego.

Jak widać sytuacja jest nieco inna w przypadku wyborów do Parlamentu Europejskiego. Prawo wybieralności do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej ma osoba, która:

- ma prawo wybierania posłów do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, najpóźniej w dniu głosowania ukończyła 21 lat,
- nie była karana za przestępstwo popełnione umyślnie, ścigane z oskarżenia publicznego,
- od co najmniej 5 lat zamieszkuje w Polsce lub innym państwie członkowskim Unii Europejskiej.

Czynne prawo wyborcze (prawo wybierania) można scharakteryzować jako:

... prawo przysługujące obywatelom, które zapewnia im możliwość udziału w głosowaniu i oddania głosu na swojego kandydata do organów przedstawicielskich państwa, do organów samorządu terytorialnego bądź w referendum

→

... prawo wybierania, czyli czynne prawo wyborcze rozumiane jest jako możliwość udziału w głosowaniu poprzez oddanie głosu na swobodnie wybranego kandydata. Możliwość czynnego udziału w głosowaniu uzależniona jest od łącznego spełnienia trzech warunków: obywatelstwa, wieku oraz miejsca zamieszkania

W powyższym zakresie sytuacja jest dość zbliżona do biernego prawa wyborczego, bowiem:

... do głosowania w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego uprawnieni są obywatele polscy oraz obywatele Unii Europejskiej niebędący obywatelami polskimi

→

... Ww. prawo przysługuje osobom, które najpóźniej w dniu głosowania ukończyły 18 rok życia (muszą one także zamieszkiwać (nie zaś zameldować się) na obszarze danej, konkretnej gminy / powiatu / województwa

Upraszczając powyższą analizę, można stwierdzić, iż w Polsce:

- czynne prawo wyborcze przysługuje wszystkim obywatelom polskim, którzy ukończyli 18 lat (najpóźniej w dniu głosowania), a którym prawo to nie zostało odebrane prawomocnym wyrokiem sądowym (w szczególności chodzi o pozbawienie praw publicznych) i nie są ubezwłasnowolnieni,
- do Parlamentu Europejskiego (*pod warunkiem stałego zamieszkiwania w Polsce*) oraz w wyborach do rad gmin (*ponownie pod warunkiem stałego zamieszkiwania na obszarze gminy*) – o ile nie zostali pozbawieni praw wyborczych w kraju pochodzenia.

Sprawdzian wiedzy z zakresu[138]

„Biernego i czynnego prawa wyborczego"

1. Jak inaczej określa się prawo do wybierania?
   A. Czynne prawo wyborcze.
   B. Ograniczone prawo wyborcze.
   C. Bierne prawo wyborcze.
   D. Prawo do kandydowania.

2. Prawo do kandydowania, czyli uzyskania mandatu w wyniku wyborów to:
   A. Bierne prawo wyborcze.
   B. Prawo do wybierania.
   C. Czynne prawo wyborcze.
   D. Żadna z powyższych odpowiedzi nie jest prawidłowa.

3. Zasada prawa wyborczego gwarantująca każdemu wyborcy korzystanie z przysługujących mu czynnego i biernego prawa wyborczego w sposób wolny od jakiegokolwiek przymusu fizycznego lub psychicznego i innych wpływów zewnętrznych to zasada:
   A. Wolnych wyborów.
   B. Równości.
   C. Powszechności.
   D. Bezpośredniości.

4. Obywatel polski posiada czynne prawo wyborcze, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończy:
   A. 16 lat
   B. 18 lat.
   C. 19 lat.
   D. 21 lat.

5. Wybrany do Sejmu RP może być obywatel polski posiadający czynne prawo wyborcze, który najpóźniej w dniu głosowania kończy:

[138] *Test dla maturzystów*, za csw.umk.pl/mg/testy.pdf (odczyt 09.06.2017)

A. 18 lat
B. 21 lat.
C. 30 lat.
D. 35 lat.

6. Wybrany do Senatu RP może być obywatel polski posiadający czynne prawo wyborcze, który najpóźniej w dniu głosowania kończy:
   A. 21 lat.
   B. 25 lat.
   C. 30 lat.
   D. 35 lat.

7. Kto, oprócz obywateli polskich, posiada czynne prawo wyborcze w przeprowadzanych w RP wyborach samorządowych?
   A. Obywatele Unii Europejskiej mający ukończone 18 lat, stale zamieszkujący na terenie danej gminy, posiadający czynne prawo wyborcze w państwie członkowskim, którego są obywatelami.
   B. Obywatele państw należących do Rady Europy, mający ukończone 18 lat, stale zamieszkujący na terenie RP.
   C. Obywatele państw skupionych w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, z którymi Rzeczpospolita Polska ratyfikowała umowy partnerskie.
   D. Żadna z powyższych odpowiedzi nie jest prawidłowa.

1. A, 2. A, 3. A, 4. B, 5. B, 6. C, 7. D

O polityce i politykach

I polityka i politycy słono nas kosztują. Za ich byt płacimy … my, czyli każdy obywatel. Za Sejm, Senat, sejmik wojewódzki, radę powiatu lub gminy … itd.

A co to znaczy ***polityka***? Czy to ***rządy***? A może ***władza***? Może być ***powinność*** albo ***obowiązek***? Jednak może to ***praca*** lub ***służba***? Po chwili zastanawiania się możemy śmiało dość do wniosku, że … to „wszystko razem, a nawet … więcej!

Słowo ***polityka*** wywodzi się z greckiego ***politikós, politiké, politikon*** i znaczy ***publiczne, państwowe, obywatelskie, uprzejme***[139] lub ***mnogość, różnorodność, miasto***[140] itd. Jest to pojęcie właściwe naukom społecznym, choć rozumiane na wiele sposobów. Jeszcze Arystoteles ujmował politykę jako rodzaj sztuki rządzenia państwem, której celem jest ***dobro wspólne***[141]. W każdym razie najczęściej (generalnie rzecz biorąc) chodzi o „działalność władz państwowych, rządu, dotyczącą spraw wewnętrznych państwa i jego stosunków z innymi krajami”[142].

Bardziej dokładna ***definicja zakłada***, iż „polityka, aktywność polityczna, instytucje polityczne pojawiają się tam i wtedy, gdzie i kiedy powstają sprzeczności interesów współzależnych grup społecznych, i gdy konieczne dla funkcjonowania organizmu społecznego jest kształtowanie zgodności współzależnych zachowań perswazją i przymusem”[143]. W sumie rzeczywiście polityka obejmuje dość szeroki wachlarz sytuacji, w których ludzie kierujący się odmiennymi interesami działają wspólnie dla osiągnięcia celów, które ich łączą, i konkurują ze sobą, gdy cele są sprzeczne. Zarówno współpraca, jak i konkurencja mogą być przedmiotem rokowań, nakłaniania i przymusu. Sztuka uprawiania polityki polega często na dostrzeganiu możliwości porozumienia zamiast antagonizmów między różnymi grupami[144].

---

[139] Por.: *Polityka – znaczenie terminu*, za sciaga.onet.pl/12581,56,139,111,1,20932,sciaga.html (odczyt 29.05.2012); *Definition of politics*, za dict.die.net (odczyt 20.05.2012); *Politics (definition)*, za everything2.co (odczyt 20.05.2012); *Definition of politics*, za thefreedictionary.com (odczyt 20.05.2012) itd.

[140] Por.: *Polityka*, za pl.wikipedia.org/wiki/Polityka (odczyt 29.05.2012); A. Dauzat, J. Dubois, H. Mitterand, *Nouveau Dictionnaire Etymologique et Historique*, wyd. Larousse, Paris 1971, str. 582; *Definition of* … op. cit.; *Politics (definition)* … op. cit. itd.

[141] Szerzej zob.: Arystoteles, *Polityka*, edycja komputerowa, za katedra.uksw.edu.pl/biblioteka/arystoteles_polityka.pdf (odczyt 29.05.2012)

[142] *Praktyczny Słownik Języka Polskiego*, pod red. H. Zgółkowej, wyd. Kurpisz, Poznań 2001, t. 30, str. 229

[143] M. Gulczyński, *Współczesne systemy polityczne*, wyd. Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2002, str. 14

[144] Szerzej zob. S. D. Tansey, *Nauki polityczne*, wyd. Zysk i S-ka, Poznań 1997

Wiele jest definicji polityki (i zapewne z czasem pojawią się co raz nowe charakterystyki tego terminu), jednak nie jest to celem niniejszego opracowania, więc zadowolimy się powyższym określeniem”[145].

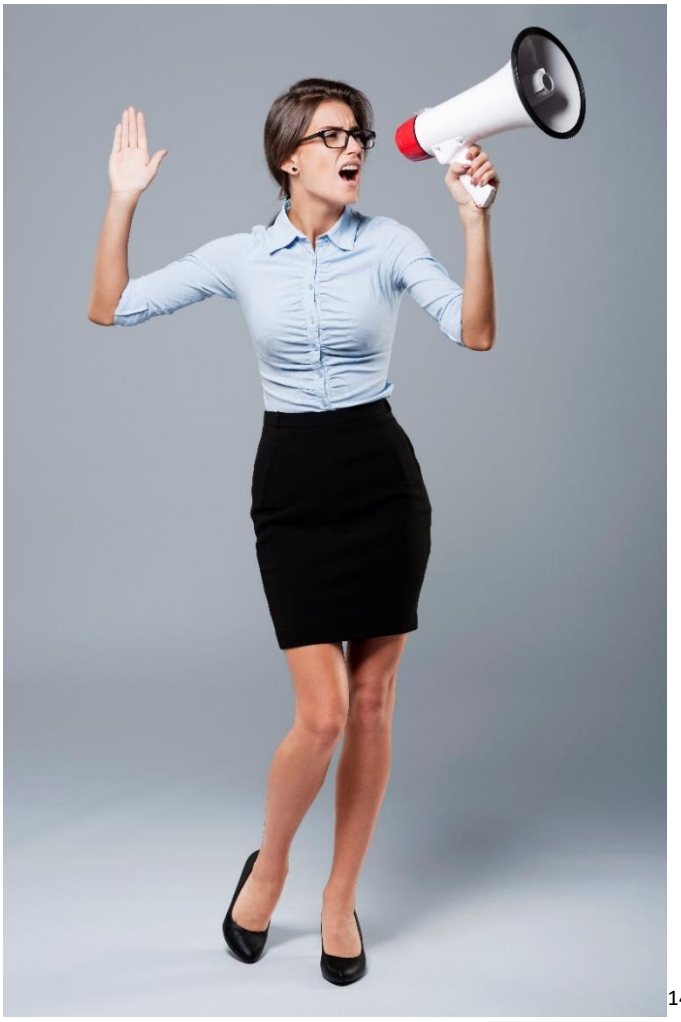
[146]

Wygląda na to, że sprawę polityki prawie wyczerpaliśmy. A w świetle tego jak można rozumieć kim jest ***polityk***? „Najkrótszą i chyba najprostszą definicją jest stwierdzenie, iż jest to osoba zajmująca się polityką, czyli niemalże każdy z nas, bowiem wedle Arystotelesa *człowiek jest z natury stworzony do życia w państwie*[147]. Ale bardziej precyzyjne charakterystyki polityka podkreślają, iż jest to osoba działająca w sferze wyżej zdefiniowanej polityki (w szczególności w sensie zdobywania władzy i rządzenia państwem), przy czym celem tych działań musi być tzw. dobro wspólne. I właśnie to ***dobro wspólne*** powinno zjednoczyć wysiłki polityków, bowiem *człowiek jest istotą społeczną; to znaczy, że pełny rozwój jego osoby może się dokonać jedynie w społeczności. Społeczeństwo zaś tworzą rozmaite i różnorodne grupy ludzi, których łączą wspólne życie i wartości, czyli właśnie dobro wspólne. Wśród tych grup szczególne znaczenie posiada rodzina, przyjaciele, sąsiedzi, ale także naród, państwo oraz - w najszerszym znaczeniu - społeczność światowa. Każda z tych grup we właściwym sobie zakresie kształtuje człowieka i w każdej człowiek*

[145] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego* … op. cit., s. 69-70

[146] Pochodzi z: Biznes zdjęcie utworzone przez gpointstudio - pl.freepik.com

[147] Szerzej zob.: M. A. Krąpiec, *Sens państwa w oczach klasyków – Arystotelesa i Tomasza*, w *Człowiek, jego wolność i prawa a polityka. Tradycja i współczesność*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego*, nr 2085, pod red. A. Hrebenda i W. Kaute, Katowice 2002, str. 9-18, za ptta.pl/krapiec/teksty_filpol_sens.pdf (odczyt 29.05.2012)

może rozwijać swoje zdolności, współtworząc zarazem społeczność, w której uczestniczy[148]. Kolejne stwierdzenie głosi, iż *dobrem wspólnym jest obowiązywanie racjonalnego prawa, umożliwiającego przyjazną interakcję i osiąganie korzyści, tak by sfera publiczna była sferą porozumienia*[149].

Jednak jak wiemy, nie każdy jest na tyle zaangażowany w sprawy społeczne i publiczne, żeby nazwać się politykiem, nawet, jeśli … my sami przypadkiem wybraliśmy go do Sejmu, Rady Gminy itd. Rzecz w tym, iż dużo zależy od rzeczywistej skali zaangażowania politycznego danego polityka”[150].

[151]

Literatura przedmiotu (zarówno teoretycznie jak i praktycznie) wyróżnia aż pięć stopni zaangażowania, jak w tabeli poniżej:

[148] Ks. A. Wuwer, *Zasada dobra wspólnego*, za opoka.org.pl/biblioteka/I/IK/czym_jest_kns7.html (odczyt 25.05.2012)

[149] *Dobro wspólne*, w: *Encyklopedia Liberalizmu*, za demokraci.pl/slownik/d/32-dobro-wspolne- (odczyt 25.05.2012)

[150] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego* … op. cit., s. 70-71

[151] Biznes zdjęcie utworzone przez pressfoto - pl.freepik.com

Znikome zainteresowanie życiem politycznym:

- osoba nie interesuje się polityką, a nawet nie ma jakiejś konkretnej wiedzy o sytuacji politycznej czy o politykach, nawet nie chodzi na wybory;

Ograniczenie się do spełniania podstawowych obowiązków / praw politycznych

- taka osoba co najwyżej uczestniczy w wyborach, posiada bardzo powierzchowną wiedzę o politykach i polityce, jednak niewiele się orientuje w wydarzeniach politycznych;

Członkostwo w organizacjach o charakterze społeczno-politycznym

- jest to już dość aktywna forma zaangażowania, bowiem osoba ta może być członkiem organizacji pozarządowej, partii politycznej, posiada konkretną (a nieraz i wartościową) wiedzę z zakresu polityki;

[152]

[152] Tło zdjęcie utworzone przez rawpixel.com - pl.freepik.com

Społeczne pełnienie ról w organizacjach politycznych

- możemy nazwać tę formę zaangażowania bardzo aktywną, bowiem osoba ta jest o krok od zawodowego uprawiania polityki, czyli w pełni orientuje się w rzeczywistości politycznej, posiada dużą wiedzę, energię i, co jest najważniejsze, chęć udziału w życiu politycznym;

Zawodowe uprawianie polityki

- sytuacja jest jednoznaczna, osoba ta na tyle zaangażowała się w życie polityczne, iż stała się zawodowcem ze wszystkim wynikającymi konsekwencjami; nie oznacza to jednak, że zawsze ma ona poczucie powołania, bowiem czasem może chodzić po prostu o sięganie po władzę, czy dobra materialne.

Por.: Polityk, za wikipedia.wp.pl/wiki/Polityk?ticaid=1eeea (odczyt 25.05.2012); Skala stopnia zaangażowania politycznego według Maxa Webera, z dnia 06.10.2011, za cymanski.pl/skala-stopnia-zaangazowania-politycznego-wedlug-maxa-webera/379 (odczyt 25.05.2012)[153]

Ale dla bardziej wydajnej działalności politycznej trzeba uwzględnić także poniższe materie:

- rozwiązywanie (w miarę możliwości) konkretnych problemów społecznych (niektóre źródła nazywają to alokacją dóbr i wartości[154]);
- wdrażanie programu politycznego, czyli osiągnięcie określonego celu polityczno-ekonomicznego lub społecznego)[155];
- zwiększenie poziomu akceptacji społecznej i status quo dla działań rządu, co bezpośrednio wiąże się z kompromisami nie tylko z wyborcami, lecz też z innymi opcjami politycznymi, a nieraz nawet z ideologicznie całkiem sprzecznymi partiami[156];

---

[153] Pochodzą z: Pieniądze zdjęcie utworzone przez pressfoto - pl.freepik.com; Sztandar zdjęcie utworzone przez standret - pl.freepik.com; Miejsce zdjęcie utworzone przez freepik - pl.freepik.com; Miejsce zdjęcie utworzone przez freepik - pl.freepik.com; Kobieta zdjęcie utworzone przez pressfoto - pl.freepik.com

[154] Szerzej zob.: *Finanse*, za istota-finansow.xcze.pl/6.php (odczyt 25.05.2012); *Polityk*, pl.wikipedia.org/wiki/Polityk itd.

[155] Por.: *Finanse*, za istota-finansow.xcze.pl/6.php (odczyt 25.05.2012); *Polityk*, pl.wikipedia.org/wiki/Polityk itd.

[156] Por.: *Akceptacja społeczna*, za szkolareklamy.edu.pl/encyclopedia-350.html (odczyt 25.05.2012); *Finanse*, za istota-finansow.xcze.pl/6.php (odczyt 25.05.2012); *Polityk*, pl.wikipedia.org/wiki/Polityk itd.

- zaspokojenie własnych ambicji politycznych, innymi słowy chodzi tylko o zdobycie władzy, co może się okazać w konsekwencji klęską nie tylko dla danego ugrupowania politycznego, lecz też gospodarki kraju[157].

Teraz zerknijmy na podział opcji politycznych. Tutaj wydaje się, że sytuacja jest jasna i prosta[158]:

LEWICA

- dążenie do wolności, równości i sprawiedliwości społecznej

PRAWICA

- szacunek do tradycji, autorytetów, religii, istniejącej hierarchii społecznej, wstrzemięźliwości przy dokonywaniu zmian w systemie społeczno-gospodarczym i politycznym.

Ale, bądźmy precyzyjni, jeśli dzielić partie zgodnie z kryterium programowo-ideologicznym, to ich liczba (niestety?) się zmieni. Jak to widzi W. Dzierzęcki, na scenę polityczną wkroczą co najmniej następujące partie:

- monarchistyczna
- konserwatywna
- konserwatywno-liberalna
- liberalna
- libertariańska
- liberalno-demokratyczna
- socjalliberalna
- chrześcijańsko-demokratyczna
- chłopska
- chrześcijańsko-narodowa
- narodowa
- nacjonalistyczna
- protestu
- faszystowska (już nielegalna)
- robotnicza
- socjaldemokratyczna
- zielonych
- feministyczna
- socjalistyczna
- komunistyczna
- islamistyczna[159].

---

[157] Szerzej zob.: *Polityk*, pl.wikipedia.org/wiki/Polityk; *Politics is at the Heart of Stabilisation*, za www.stabilisationunit.gov.uk/attachments/article/523/POLITICS%20IS%20AT%20THE%20HEART%20OF%20STABILISATION.pdf (odczyt 22.03.2012)

[158] Por.: *Lewica*, za pl.wikipedia.org/wiki/Lewica (odczyt 25.05.2012); J. Sapeta, *Geneza partii politycznych*, za wosna5.pl/partie_polityczne_geneza_podzial_funkcje (odczyt 25.05.2012); *Prawica*, za pl.wikipedia.org/wiki/Prawica (odczyt 25.05.2012); *Scena polityczna*, za pl.wikipedia.org/wiki/Scena_polityczna (odczyt 14.02.2012); *Partia polityczna*, za portalwiedzy.onet.pl/27180,,,,partia_polityczna,haslo.html (odczyt 25.05.2012); *Partie polityczne*, za poland.gov.pl/Partie,polityczne,123.html (odczyt 25.05.2012) itd.

[159] Szerzej zob.: W. Dzierzęcki, *Scena polityczna*, za scenapolityczna.friko.pl (odczyt 12.06.2012); *Scena polityczna*, za pl.wikipedia.org/wiki/Scena_polityczna (odczyt 14.02.2012) itd.

Tą listę można dalej uzupełnić, ale … przypomnijmy **ideologie, doktryny i programy polityczne** w dużym skrócie.

„A. Ideologia polityczna

Za ideologię polityczną może zostać przyjęty każda usystematyzowana rodzina poglądów, która sprowadza się do świadomego osiągnięcia określonego celu (celów) politycznego. Poszczególne elementy przytoczonej definicji powinny zostać bliżej zidentyfikowane.

Na ideologię składają się liczne poglądy (racje, przekonania): czy to o charakterze ściśle politycznym czy też religijnym, społecznym, biologicznym etc. Poglądy te nie muszą pochodzić od jednej osoby. Co więcej, jest to raczej rzadkie zjawisko. Ideologie dojrzewają, zmieniają się, obrastając w nowe poglądy. Natrafiając na reformatorów-ideologów, często uzyskują rozpoznawalny wymiar - stąd wiąże się je właśnie z tymi personami. I tak komunizm wiąże się z osobami Karola Marksa i Fryderyka Engelsa, choć powstał on na płaszczyźnie rozwijającego się od początku XIX wieku socjalizmu a osiągnął swoją kwintesencję dopiero pod wpływem Włodzimierza Lenina. Przyjęło się, że ideologia przyświeca grupie społecznej o sprzecznym z innymi grupami światopoglądzie.

Parafrazując Arystotelesa, można by rzec, że na początku ideologii także stoi zdziwienie. Jej genezą jest bowiem zapytanie o sens (istnienia? rządzenia?) a następnie próba jego wytłumaczenia za pomocą posiadanej wiedzy. Za pomocą ideologii jednostki próbują objaśnić prawidła rządzące światem i na tej podstawie zaszczepić je na płaszczyźnie politycznej. Elementami tego przedsięwzięcia są: określenie celu, określenie środków jego osiągnięcia oraz zasięg motywacji.

Cele, jakie przyświecają danej ideologii mogą być różnorakie. Od całkowicie „pobożnych" po skrajnie destrukcyjne. W kontekście politycznym jednak, cele muszą wyznaczać zależność pomiędzy grupą docelową (najczęściej wyznawcami ideologii) a pozostałymi jednostkami. Oczywistym jest, że w takim ujęciu grupa docelowa jest faworyzowana a ideologia zapewnia jej protekcję, wygodę lub decydujący wpływ na władzę. Cele o których mowa

muszą zostać uznane za dopuszczalne. No i oczywiście muszą się tyczyć przyszłości.

Do cech wyróżniających ideologię można zaliczyć m.in. jej kolektywny charakter co znaczy że związana jest z większą grupą jednostek. Jak zostało już wspomniane, ma ona charakter niesprzecznego systemu poglądów i życzeń, z których wynika określony cel, nierzadko przedstawiany w superlatywach. Co odróżnia ją od doktryny i programu to wysoki stopień ogólnikowości poglądów. Ideologia nie zakłada zakończenia i rozwiązania. Po akcie przejęcia władzy pojawiają się nowe wytyczne (realizacja zamierzeń za pomocą władzy, utrzymanie władzy etc.).

W doktrynie wyróżnia się dwie grupy ideologii: wstecznych i postępowych, w zależności do jakich wartości się odnoszą. Podział ten częściowo pokrywa się z wyróżnianiem ideologii prawicowych i lewicowych. Do pierwszej kategorii zalicza się m.in. konserwatyzm, nacjonalizm, społeczną naukę kościoła a do drugiej liberalizm, socjalizm czy komunizm.

B. Doktryna polityczna

Podobnie jak ideologia, doktryna polityczna zakłada uporządkowanie poglądów na życie polityczne (władzę) danej grupy społecznej. Przyjmuje się jednak, że konkretyzuje część przesłanek zawartych w ideologii, zawierając praktyczne i teoretyczne wskazania ich realizacji w określonej płaszczyźnie czasoprzestrzennej. Stąd też nazywa się ją instrumentem ideologii.

Doktryna bardziej szczegółowo traktuje zarówno o celach (zasięgu władzy, ustroju państwa, współżycie obywateli etc.) oraz o dopuszczalnych sposobach ich spełnienia. Jako zbiór, zwierający w sobie teorie i idee, może stanowić fundament koncepcji naukowych. Należy pamiętać jednak, że doktryna (analogicznie do ideologii) nie uzasadniania wszystkich swoich przesłanek (a zatem i wniosków), poprzestając na m.in. doświadczeniach reformatorów etc.

Wyróżnia się wiele doktryn, będących 'przedłużeniem' ideologii (konserwatyzm, rewolucjonizm, liberalizm) oraz ich pochodnych m.in. agraryzm, elitaryzm, egalitaryzm czy wizja utopijna etc.

Od przytoczonego rozumienia terminu 'doktryna polityczna' warto odróżnić ogół założeń politycznych danego państwa, wyrażony przez jednostkę (najczęściej przywódcę państwa) a dotyczący polityki wewnętrznej lub zewnętrznej tego państwa. Takie doktryny polityczne najczęściej nazywane są nazwiskami jednostek, które dokonały ich uzewnętrznienia. W Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (USA), istnieje praktyka, iż w pierwszym orędziu prezydent zawiera wytyczne dla kraju na czas jego kadencji. Hasła te nierzadko uznawane były za doktryny polityczne np. doktryna Reagana.

C. Program polityczny

'Ewolucję' od ideologii przez doktrynę wieńczy pojęcie programu politycznego. Jest to najbardziej konkretny i praktyczny zespół postulatów i planów określonej grupy społecznej lub organizacji (najczęściej partii politycznej) dotyczący zagadnień nie tylko politycznych, ale i społecznych, gospodarczych czy kulturowych. System warunkujących się, planowych działań zakłada sposób przejęcia i utrzymania władzy.

Za pomocą programu politycznego konkretyzuje się założenia ideologii czy doktryny, przenosząc je na realia życia politycznego. W ten sposób program to już nie tylko teoria, ale teoria odnosząca się wprost do praktyki. Przyjęło się, że w ramach programu zawiera się informacje: Co? Kiedy? W jaki sposób należy coś zrobić? Nadal jednak są to tylko punkty programowe a nie zobowiązania.

Program polityczny kierowany jest do określonej grupy docelowej (adresatów) np. osób, które mają głosować na określone ugrupowanie polityczne. Punkty programowe, stanowiąc element gry politycznej, mogą być przejaskrawione lub z założenia nie nadające się do spełnienia. Z racji, ze członkowie partii politycznych nie są związani obietnicami wyborczymi, należy z ostrożnością podchodzić do ich obietnic.

Choć w teorii sposób przejęcia władzy może być zarówno pokojowy jak i 'rewolucyjny' to w praktyce ustawodawstwo państw zwalcza programy o charakterze destruktywnym. W myśl art. 13 Konstytucji RP z 1997 r. zakazane jest istnienie partii politycznych odwołujących się do totalitaryzmu (nazizmu, faszyzmu czy komunizmu), nienawiści rasowej i narodowościowej, stosowania

przemocy w celu osiągnięcia władzy czy zakładających utajnienie struktur lub członkostwa.

Jasność i chwytliwość programu politycznego nierzadko decyduje o wyniku wyborów. Dlatego ugrupowania (i nie tylko) powinny dbać o dostępność ich postulatów, tym bardziej w dobie 'globalnej sieci'. […]"[160].

Polityka nie jest dla politykierów! Tacy tylko dobrze się bawią na koszt naszych podatków! Polityka bez dwóch zdań jest powołaniem i oddaną służbą społeczeństwu. „To nie polityk ma mówić do nas 'Nie pytaj, co twój kraj może zrobić dla ciebie, zapytaj, co ty możesz zrobić dla swojego kraju'[161], lecz my powinniśmy nakazywać takie zachowanie politykom"[162].

MOJE NOTATKI

[160] Zależności pomiędzy ideologią, doktryną, a programem partii politycznej, za https://www.wos.net.pl/zaleznosci-pomiedzy-ideologia-doktryna-a-programem-partii-politycznej.html [dostęp: 30.01.2021]

[161] Tak 20 stycznia 1961, zaprzysiężony na 35 prezydenta USA, powiedział John Fitzgerald Kennedy.

[162] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego* … op. cit., s. 74

Zagrożenia dla demokracji

Czy demokracja jest rzeczywiście zagrożona w Polsce? Odpowiedź jest prawdopodobnie zawarta w sondażu SW Research dla rp.pl. Przyjrzymy się dokładniej artykułowi w Rzeczpospolitej. Otóż ponad 50% respondentów uważa, że demokracja w Polsce rzeczywiście jest zagrożona. Trzech na dziesięciu badanych jest odwrotnego zdania, choć aż 14% ankietowanych po prostu nie ma zdania. Jak czytamy w artykule, zaniepokojeni stanem demokracji w Polsce są przeważnie mężczyźni (57%), osoby o dochodzie w przedziale od 3000 do 5000 zł (65%) oraz mieszkańcy miast do 20 tysięcy mieszkańców (68%).

Autor ww. artykułu przytacza słowa jednego z badaczy – Piotra Zimolzaka, z agencji badawczej SW Research, iż wraz ze wzrostem wieku rośnie odsetek ankietowanych, którzy obawiają się, że demokracja w Polsce jest zagrożona: w grupie do 24 lat to (jedynie?) 44%, podczas gdy w grupie powyżej 50 lat (aż?) 63%. Wraz ze wzrostem wykształcenia, dodaje badacz, widać podobną zależność – wśród najmniej wykształconych obawy ma 42% ankietowanych, podczas gdy wśród osób o wyższym wykształceniu to już 61%.

P. Szaniawski przytacza również opinię prof. Jacka Knopka z Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych UMK w Toruniu, iż mimo coraz liczniej występujących obaw Polaków odnoszących się do zagrożenia demokracji w państwie, w chwili obecnej mówić jedynie możemy o pewnych patologiach życia politycznego i struktur władzy.

Autor artykułu przytacza dalsze, raczej uspakajające, wyjaśnienia profesora: „Jeżeli do takich zmian systemowych dochodziłoby na początku lat 90. XX w., kiedy w odniesieniu do Polski i Europy Środkowej mówić można było o początkującej, niedojrzałej demokracji, sytuacja taka byłaby do przyjęcia zarówno przez społeczeństwo polskie, jak i społeczności europejskie. Teraz, kiedy mówić musimy o demokracji ugruntowanej, skonsolidowanej kwestia ta budzi już dużo więcej emocji i komentarzy europejskich. Dla mnie - jako politologa - prawdziwym testem związanym z zagrożeniem bądź wręcz utratą demokracji może być dopiero zmiana konstytucji i opuszczenie Unii Europejskiej. Dopóki mamy jedno i drugie, dopóty możemy być pewni, iż reżim demokratyczny będzie w państwie respektowany”[163].

Zatem, „żeby ustrój demokratyczny mógł działać jak należy, wszyscy obywatele musieliby być absolutnie uczciwi. Są to jednak wyłącznie czcze życzenia. Rządzący

[163] P. Szaniawski, *Czy demokracja w Polsce jest zagrożona*, 21.07.2017, za https://www.rp.pl/Spoleczenstwo/170729897-Czy-demokracja-w-Polsce-jest-zagrozona.html (dostęp: 12.01.2021)

tworzą prawo, uchwalają ustawy, w tym ustawę antykorupcyjną, jednakże każdą z nich udaje się obejść”[164].

Spróbujmy ww. jakoś zilustrować. Otóż, był pewien wegetarianin – abstynent, który udowodnił, że najlepszą bronią, którą można obalić demokrację, jest sama demokracja, bowiem demokracja w pewnym sensie jest tzw. dyktaturą większości. Ale nie większości społeczeństwa, a większości, która rządzi, korzystając z głosów pewnej części tegoż społeczeństwa. Już wiecie o kogo chodzi? Tak, to prawda, to był ludobójca Adolf Hitler. Rozumiemy, że sytuacja nie jest w żaden sposób porównywalna, ta dyktatura większości rzeczywiście jest poważnym niebezpieczeństwem.

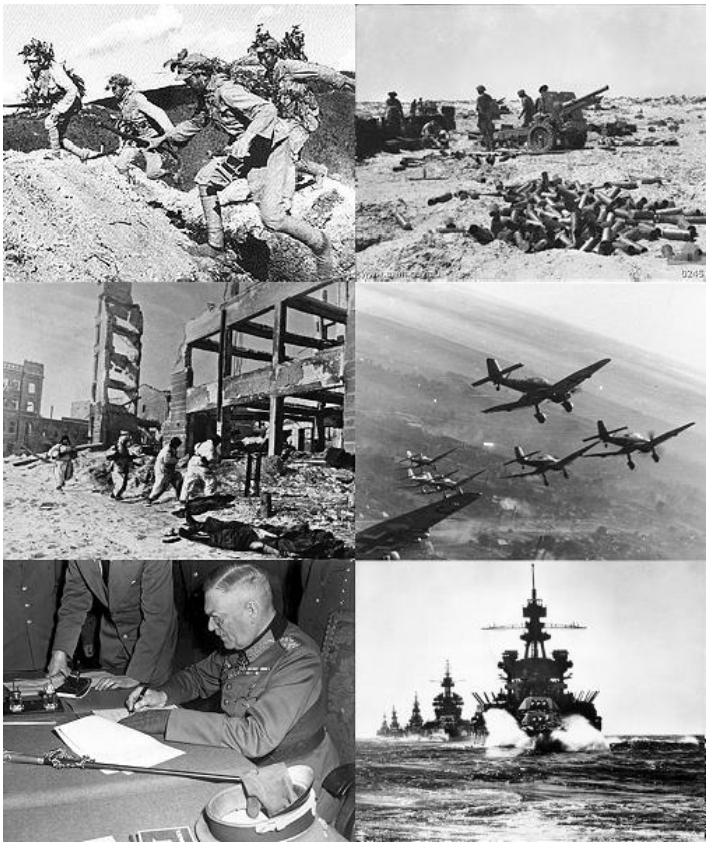

[165]

U nas, w Polsce, jednak pogarsza się szczególnie z innej perspektywy: „Typowym, polskim paradoksem jest to, że ludzie, wykorzystujący swoje stanowiska publiczne, nie są odsuwani od władzy nawet na czas wyjaśnienia wątpliwości. Grupy, zwane powszechnie "grupami trzymającymi władzę", decydują o wielu aspektach życia społecznego. Ci ludzie ustalają też strefy wpływów, mogą decydować o cenach. Coraz częściej przekonujemy się na własnej skórze, że takie sytuacje to nie fikcja”[166].

De facto tych zagrożeń nie brakuje i można przynajmniej część z nich scharakteryzować jako patologie życia publicznego, jak np.:

---

[164] *Zagrożenia dla demokracji we współczesnym świecie*, za https://www.bryk.pl/wypracowania/pozostale/wos/9164-zagrozenia-dla-demokracji-we-wspolczesnym-swiecie.html (dostęp: 12.01.2021)

[165] Pochodzi z: pl.wikipedia.org

[166] *Zagrożenia dla demokracji we współczesnym świecie*, za https://www.bryk.pl/wypracowania/pozostale/wos/9164-zagrozenia-dla-demokracji-we-wspolczesnym-swiecie.html (dostęp: 12.01.2021)

„a. **korupcja**[167] – wykorzystywanie funkcji publicznej w celu bezprawnego uzyskiwania korzyści (majątkowa, osobista, czynna, bierna);

b. **demagogia** (pozyskiwanie poparcia politycznego przez składanie nierealnych obietnic);

[168]

c. **populizm** (wrogie nastawienie do polityki przedstawicielskiej, odwoływanie się do obrazów wyidealizowanej przeszłości, brak własnego systemu wartości, zwykle pojawiają się w reakcji na kryzys);

d. **nepotyzm** (faworyzowanie członków własnej rodziny przy rozdziale dóbr);

e. **klientelizm** (kształtowanie układu nieformalnej zależności, polegającej na roztaczaniu opieki przez decydentów politycznych nad osobami w zamian za poparcie polityczne)”[169].

Szereg ekspertów[170] zakłada jednak, iż przezwyciężyć powyższe i podobne problemy można co najmniej poprzez aktywną ***partycypację obywatelską***, czyli uczestnictwo obywateli w życiu politycznym.

---

[167] *Korupcja*, czyli po łacinie *corruptio*, co oznacza *zepsucie*.

[168] Pochodzi z: Ludzie zdjęcie utworzone przez master1305 - pl.freepik.com

[169] *Problemy i zagrożenia współczesnej demokracji*, za https://www.e-historia.com.pl/43-notatki-z-historii/notatki-z-wiedzy-o-spoleczenstwie-zakres-rozszerzony/modele-demokracji/321-3-5-problemy-i-zagrozenia-wspolczesnej-demokracji (dostęp: 12.02.2021)

[170] *Problemy i zagrożenia współczesnej demokracji*, za https://www.e-historia.com.pl/43-notatki-z-historii/notatki-z-wiedzy-o-spoleczenstwie-zakres-rozszerzony/modele-demokracji/321-3-5-problemy-i-zagrozenia-wspolczesnej-demokracji (dostęp: 12.02.2021); T. Schimanek, *Partycypacja obywatelska w społeczności lokalnej*, wyd. E Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2015; *O partycypacji obywatelskiej*, https://www.batory.org.pl/doc/O_partcypacji_obywatelskiej.pdf (dostęp: 06.02.2021); *Konsultacje społeczne jako narzędzie partycypacji publicznej*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2019; *Partycypacja społeczna*, http://es.rops.rzeszow.pl/partycypacja (dostęp: 19.02.2021); *Co to są konsultacje społeczne?*, https://poradnik.ngo.pl/co-to-sa-konsultacje-spoleczne (dostęp:

Formy partycypacji obywatelskiej mogą być np. następujące:

informowanie
administracja informuje o swoich decyzjach społeczeństwo

konsultowanie
administracja zasięga opinii na temat planowanych decyzji

współdecydowanie
wspólne podejmowanie decyzji przez administrację i społeczeństwo

Warto też brać pod uwagę **narzędzia partycypacji obywatelskiej**, czyli **budżet partycypacyjny** (*angażowanie społeczeństwa w konstruowanie budżetu dla danej jednostki samorządu terytorialnego*), tzw. **otwarta przestrzeń** (*forma otwartych spotkań i konferencji*), **warsztaty przyszłościowe** (*przeprowadzanie warsztatów, których celem jest wspólne zaplanowanie działań*) itd. Ww. eksperci podkreślają również istotne znaczenie **ruchów obywatelskiego sprzeciwu**. Wśród nich można wymienić **antyglobalistów** (głoszących zdecydowany sprzeciw wobec globalizacji), **alterglobalistów** (akceptujących globalizację, ale sprzeciwiających się takim zjawiskom, jak podporządkowywanie państw korporacjom międzynarodowym, **ruchy emancypacyjne**[171] itd.

30.01.2021); *Standardy procesów budżetu partycypacyjnego w Polsce*, Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia", Warszawa 2014; *Budżety obywatelskie (partycypacyjne). Historia instytucji i jej funkcjonowanie w polskich samorządach*, Kancelaria Senatu, Warszawa 2020; A. Michalska-Żyła, K. Brzeziński, *Budżet partycypacyjny jako mechanizm współrządzenia miastem*, w: *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, vol. 24, no 2 (2017), s. 205-223; Dr *Sierakowska: Ruchy emancypacyjne kobiet były najbardziej aktywne w zaborze rosyjskim*, 08.03.2015, za https://dzieje.pl/aktualnosci/dr-sierakowska-ruchy-emancypacyjne-kobiet-byly-najbardziej-aktywne-w-zaborze-rosyjskim (dostęp: 06.03.2021); Entuzjastki, emancypantki, feministki - historia ruchu kobiecego w Polsce, 28.11.2018, za https://noizz.pl/spoleczenstwo/entuzjastki-emancypantki-feministki-historia-ruchu-kobiecego-w-polsce/2prpm5h (dostęp: 12.01.2021) itd.

[171] Szerzej zob.: A. Trzcińska, *Współczesna demokracja w Polsce i na świecie – problemy i zagrożenia*, 05.04.2016, za https://prezi.com/8whoa5f5kpx-/wspoczesna-demokracja-w-polsce-i-na-swiecie-problemy-i-zagr (dostęp: 12.01.2021); *Problemy i zagrożenia …*; T. Schimanek, *Partycypacja obywatelska …*; *O partycypacji obywatelskiej…*; *Konsultacje społeczne jako …*; *Partycypacja społeczna,…*; *Co to są konsultacje …*; *Standardy procesów …*; *Budżety obywatelskie (partycypacyjne)…*; A. Michalska-Żyła, K. Brzeziński, *Budżet …*; Dr *Sierakowska: Ruchy …*; *Entuzjastki, emancypantki…* itd.

A. Trzcińska ostrzega też przed tzw. **demokracją fasadową**. „Jest to forma wadliwie funkcjonującej demokracji, zwana także pozorną. Mamy z nią do czynienia wtedy, gdy instytucje demokratyczne pozornie sprawują władzę, bowiem w rzeczywistości to nieformalne, zakulisowe czynniki wpływają, naciskają na demokratycznie wybrane organy, kontrolując je przy pomocy nie zawsze zgodnych z prawem metod. System taki sprawia wrażenie państwa demokratycznego – nadal naród jest suwerenem, istnieje pluralizm polityczny, przeprowadzane są wybory, jednak faktyczna władza należy do wąskiej grupy wpływów, która decyduje o najistotniejszych dla kraju sprawach w sposób mało demokratyczny[172].

[173]

Może jednak sytuacja w Polsce nie jest taka drastyczna, ale … warto uważać, bowiem „[j]eszcze w XIX wieku John Mill[174] dostrzegł liczne zagrożenia dla demokracji i wolności obywatelskiej ze strony … demokracji. Analiza przykładów historii wskazywała, iż systemy demokratyczne mają tendencję do przekształcania się w *dyktaturę większości*, która z kolei ogranicza możliwość zmian oraz krępuje wyrażanie odmiennych od tzw. większości poglądów. Może to nastąpić, gdy

[172] A. Trzcińska, *Współczesna demokracja w Polsce i na świecie – problemy i zagrożenia*, 05.04.2016, za https://prezi.com/8whoa5f5kpx-/wspoczesna-demokracja-w-polsce-i-na-swiecie-problemy-i-zagr (dostęp: 12.01.2021)

[173] Pochodzi z: Technologia zdjęcie utworzone przez pch.vector - pl.freepik.com

[174] John Stuart Mill (ur. 20 maja 1806 w Pentonville, Londyn, Anglia, zm. 8 maja 1873 w Awinion, Francja) – angielski filozof, politolog i ekonomista (przypis aut.)

a) w ***demokratycznym*** państwie ***demokratycznie*** wybrana ***demokratyczna*** partia długo rządzi, bo ciągle zdobywa większość w parlamencie (wtedy ma ona tendencje do monopolizacji władzy, bowiem kluczowe stanowiska obsadza sowimi działaczami i sympatykami) i

b) powstają przedsiębiorstwa (powiązane z władzą polityczną) o charakterze monopolistycznym i podtrzymują wszelkimi sposobami jeden „słuszny" dla nich rząd (coś w rodzaju demokracji fasadowej).

Z przykrością można stwierdzić, iż te zagrożenia wciąż są aktualne praktycznie w każdym kraju (nawet w najbardziej demokratycznym). Nie można wszak powiedzieć, że od czasów Milla demokracja „bezczynnie" czekała, aż te choroby „pożrą" ją od wewnątrz. Wykształciła ona określone mechanizmy zabezpieczające przed zagrożeniem … dyktaturą demokratycznie działającej większości. W tej materii możemy przedstawić „spełnione marzenia" J. Milla:

- konstytucyjnie zagwarantowane prawa mniejszości,
- ordynacja wyborcza (która już została przez nas opisana)
- procesy legislacyjne, które w gruncie rzeczy eliminują możliwości przyjęcia ustaw naruszających interes mniejszości itd."[175]

No cóż, jak mawiał W. Churchill (przynajmniej tak mówią),

… demokracja jest złym ustrojem, ale nikt dotąd nie wymyślił lepszego …

[176]

MOJE NOTATKI

[175] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego Obywatela*, wyd. Stowarzyszenie ERWIN, Ostrowiec Św. 2012, s. 91

[176] Autor portretu Yousuf Karsh

NGO, jak to się robi

Niestety często piszemy po polsku, ale korzystamy z terminów angielskich. I sprawa NGO właśnie tak wygląda. Zamiast ***Organizacji Pozarządowej*** (czyli OPZ) mamy, jakże modny i marketingowo ładnie brzmiący NGO - ***Non Governmental Organisation***. Zatem jest to ogólna nazwa każdej organizacji pozarządowej czy też organizacji (i znów po angielsku modnie brzmiącej) ***non-profit*** (nie dla zysku), organizacji społecznej, obywatelskiej, charytatywnej, wolontarystycznej itd. Dla ułatwienia wszystkim nam życia też skorzystamy z terminu NGO.

[177]

Poradnik *Co to są organizacje pozarządowe? Czym jest stowarzyszenie, a czym fundacja?*, podkreśla, że „[o]rganizacje pozarządowe to wszystkie podmioty, które nie są organami lub jednostkami podległymi administracji publicznej (rządowej i samorządowej) oraz których działalność nie jest nastawiona na osiąganie zysku. Czasami o organizacjach pozarządowych mówi się jako o „trzecim sektorze", w odróżnieniu od sektora publicznego oraz sektora przedsiębiorstw. Takie rozumienie organizacji pozarządowej jest zbliżone do definicji prawnej, jednakże zakresy tych pojęć się nie pokrywają"[178]. Poradnik zwraca szczególną uwagę na definicję organizacji pozarządowej, którą „można znaleźć w Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. nr 96 poz. 873 z późn. zm.). Jest to definicja uniwersalna, w tym sensie, że inne akty prawne często

[177] Pochodzi z: Biznes zdjęcie utworzone przez standret - pl.freepik.com

[178] *Co to są organizacje pozarządowe? Czym jest stowarzyszenie, a czym fundacja?*, za https://poradnik.ngo.pl/co-to-sa-organizacje-pozarzadowe-czym-jest-stowarzyszenie-a-czym-fundacja (dostęp: 11.01.2021)

odwołują się do pojęcia organizacji pozarządowej w rozumieniu tej ustawy (np. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym – art. 2 pkt 2)"[179].

Definicja ta nadmienia, że „[o]rganizacjami pozarządowymi są:

1) niebędące jednostkami sektora finansów publicznych w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych lub przedsiębiorstwami, instytutami badawczymi, bankami i spółkami prawa handlowego będącymi państwowymi lub samorządowymi osobami prawnymi,

2) niedziałające w celu osiągnięcia zysku

- osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, z zastrzeżeniem ust. 4"[180].

Zatem „[o]rganizacjami pozarządowymi są […] nie tylko podmioty, które mają osobowość prawną, ale także jednostki, które tej osobowości nie mają (np. stowarzyszenia zwykłe, uczelniane organizacje studenckie, koła gospodyń wiejskich)"[181].

Na co dzień z NGO mamy do czynienia najczęściej w dwóch „wydaniach" – jako stowarzyszenia i jako fundacje. Zobaczmy co doświadczeni eksperci z Portalu Organizacji Pozarządowych mówią stowarzyszeniach i fundacjach. „W najszerszym znaczeniu przez stowarzyszenie rozumie się dobrowolne zrzeszenie ludzi w formie organizacji dla osiągnięcia wspólnymi siłami i środkami określonego celu. Innymi słowy: stowarzyszenie to grupa osób (przyjaciół, bliższych i dalszych znajomych, członków rodziny – członków stowarzyszenia), którzy mają wspólne zainteresowania (np. interesują się międzywojennym przemysłem polskim) lub wspólny cel (np. chcą uchronić przed zniszczeniem przedwojenną fabrykę). Razem chcą rozwijać swoje zainteresowania lub osiągnąć wyznaczony sobie cel (np. wpisać zabudowania fabryki do rejestru zabytków, odnowić ją itd). Każdy może założyć stowarzyszenie, może też przystąpić do już istniejącego stowarzyszenia, a także w każdej chwili z niego wystąpić – dlatego mówimy, że **stowarzyszenia są organizacjami dobrowolnymi**. W sensie prawnym stowarzyszenie jest to dobrowolne, samorządne, trwałe zrzeszenie o celach

---

[179] *Co to są organizacje pozarządowe? Czym jest stowarzyszenie, a czym fundacja?*, za https://poradnik.ngo.pl/co-to-sa-organizacje-pozarzadowe-czym-jest-stowarzyszenie-a-czym-fundacja (dostęp: 11.01.2021)

[180] Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, za https://www.lexlege.pl/ustawa-o-dzialalnosci-pozytku-publicznego-i-o-wolontariacie/art-3 (dostęp: 12.02.2021)

[181] *Co to są organizacje pozarządowe? Czym jest stowarzyszenie, a czym fundacja?*, za https://poradnik.ngo.pl/co-to-sa-organizacje-pozarzadowe-czym-jest-stowarzyszenie-a-czym-fundacja (dostęp: 11.01.2021)

niezarobkowych (art. 2 ust 1 Prawo o stowarzyszeniach). Stowarzyszenie istnieje niezależnie od tego, kto jest jego członkiem (**jest trwałe**) – to znaczy członkowie mogą odchodzić ze stowarzyszenia, mogą przystępować do niego także nowi i nie powoduje to konieczności np. ponownej rejestracji organizacji lub jej wyrejestrowania, pod warunkiem wszakże, że w stowarzyszeniu będzie minimum 7 osób. Cele stowarzyszenia muszą być **niezarobkowe**. To znaczy – stowarzyszenie nie może zostać powołane po to, aby przysporzyć korzyści majątkowych jego członkom. Poszczególne osoby decydują się zaś na przystąpienie do stowarzyszenia i działanie w nim nie dla pieniędzy, ale dla idei, czyli po to, aby osiągnąć cel społeczny, zapisany w statucie stowarzyszenia. Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą, lecz dochód z niej powinien służyć wyłącznie osiągnięciu tych właśnie celów społecznych”[182].

[183]

W Polsce w 2017 r., zgodnie z badaniami Stowarzyszenia KLON/JAWOR, działało około124 tys. organizacji pozarządowych i to wcale nie był najgorszy wynik w Europie. Proszę samemu porównywać liczbę NGO – również w USA i Kanadzie.

[182] Por.: *Co to są organizacje pozarządowe? Czym jest stowarzyszenie…* op. cit.

[183] Pochodzi z: Jedzenie zdjęcie utworzone przez freepik - pl.freepik.com

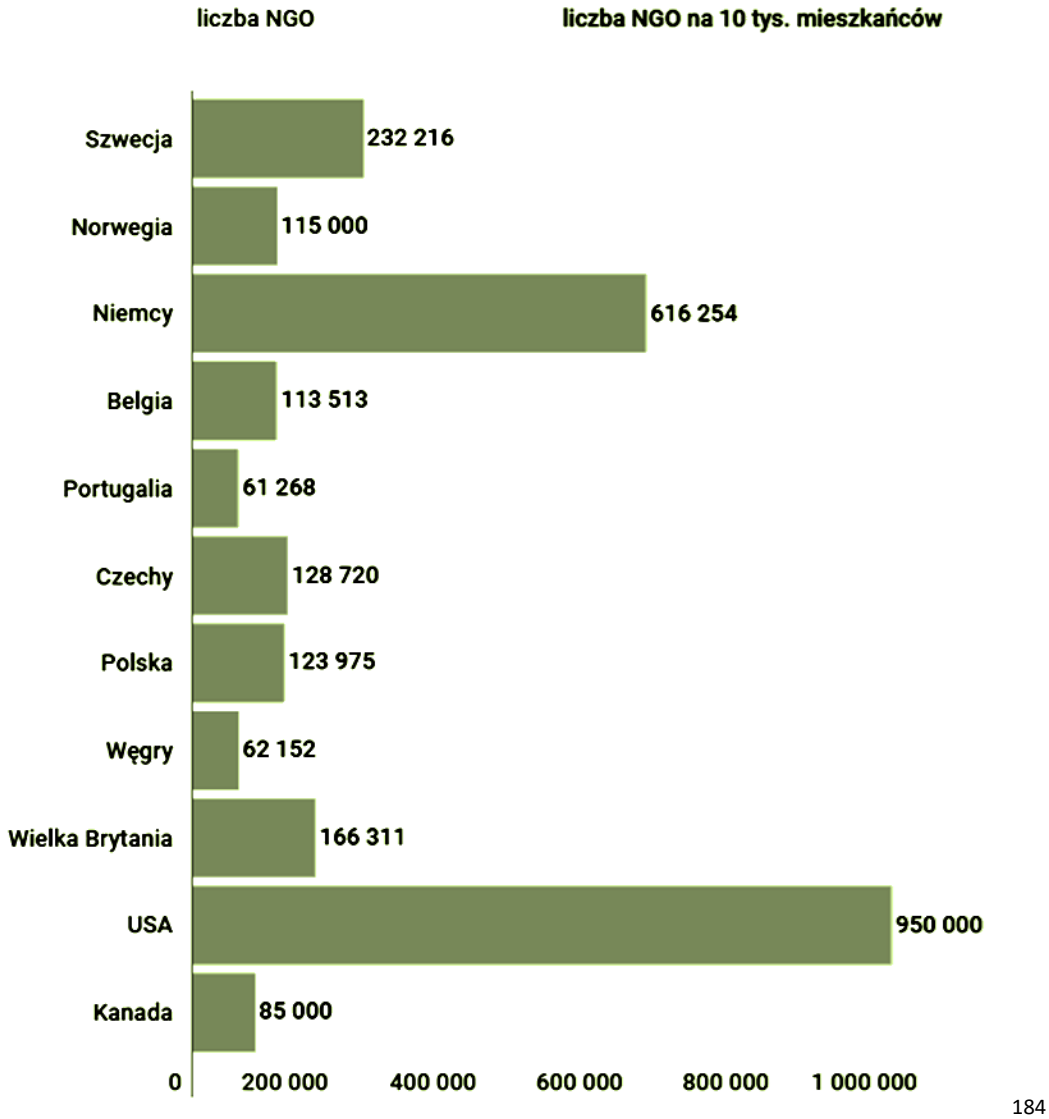

[184]

Nasze społeczeństwo jednak ma duże zaufanie do NGO. Np., „56% Polaków ufa organizacjom społecznym, 54% […] zetknęło się z konkretnymi działaniami organizacji społecznych w ostatnim roku, a 16% uczestniczyło w nich osobiście. 49% dostrzega działania organizacji społecznych w obszarze praw zwierząt, a 45% w zakresie równości płci. Działania organizacji społecznych są lepiej oceniane w porównaniu do działań innych instytucji: w szczególności w obszarze praw zwierząt, równości płci, praw osób LGBT+”[185].

Obejrzyj infografikę i poznaj więcej danych o tym, jak Polki i Polacy postrzegają organizacje społeczne na tle innych podmiotów, takich jak rząd, samorządy czy

[184] M. Gumkowska, *Ile organizacji jest w Polsce i na świecie*, 31.05.2017, za https://publicystyka.ngo.pl/ile-organizacji-jest-w-polsce-i-na-swiecie (dostęp: 11.01.2021)

[185] *Zaufanie i wizerunek NGO. Wyniki sondażu Stowarzyszenia Klon/Jawor i Grupy 4P*, 26.11.2020, za https://fakty.ngo.pl/raporty/zaufanie-i-wizerunek-ngo-2020 (dostęp: 11.01.2021)

biznes[186]. Aby lepiej zdiagnozować kondycję polskich organizacji pozarządowych, przeanalizujmy poniższą infografikę.

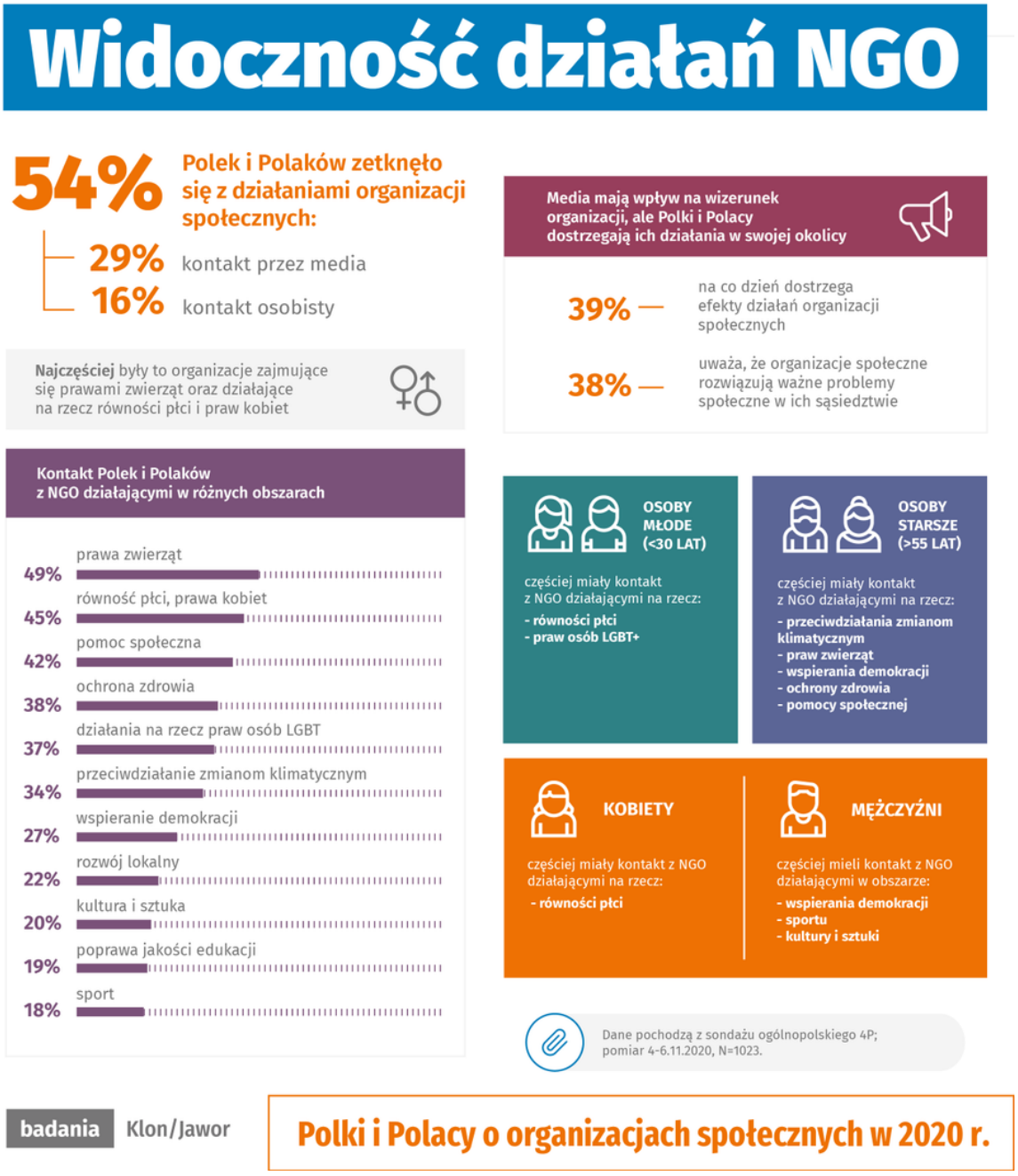

[187]

Jak widać, NGO są oceniane bardzo różnie. W każdym razie członkowie NGO inicjują wspólne zadania statutowe, zaś przynależność do organizacji jest dobrowolna[188]. Jakkolwiek „[w] celu stworzenia warunków do pełnej realizacji

[186] *Zaufanie i wizerunek NGO. Wyniki sondażu Stowarzyszenia Klon/Jawor i Grupy 4P*, 26.11.2020, za https://fakty.ngo.pl/raporty/zaufanie-i-wizerunek-ngo-2020 (dostęp: 11.01.2021)
[187] *Zaufanie i wizerunek NGO. Wyniki sondażu Stowarzyszenia Klon/Jawor i Grupy 4P*, 26.11.2020, za https://fakty.ngo.pl/raporty/zaufanie-i-wizerunek-ngo-2020 (dostęp: 11.01.2021)
[188] Por.: *Funkcje organizacji i stowarzyszeń społecznych w środowisku lokalnym*, za docs9.chomikuj.pl/451039619,0,0,Rozdzia%C5%82-XII--Funkcje.docx (odczyt 25.06.2012)

gwarantowanej przepisami Konstytucji, wolności zrzeszania się zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka i Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych […], umożliwienia obywatelom równego, bez względu na przekonania, prawa czynnego uczestniczenia w życiu publicznym i wyrażania zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań, a także uwzględnia […] tradycje i powszechnie uznawany dorobek ruchu stowarzyszeniowego”[189].

Otóż, mamy zamysł pewnych prospołecznych działań i grupkę osób, która chce razem z nami podjąć te działania i realizować konkretne (raczej) społeczne cele.

Cele te mogą zawierać praktycznie każdy zakres naszego życia. „Państwo nie może być wszędzie i nie może realizować wszystko czego byśmy sobie życzyli. Więc dlaczego nie możemy my się zorganizować, zjednoczyć się z myślącymi podobnie do nas i działać, nie czekając na nic i na nikogo. Jeśli mamy wspólny, konkretny cel, to w wielu okolicznościach łatwiej ten cel realizować razem”[190].

Zatem warto założyć nasze stowarzyszenie.

Jak to można zrobić?

Eksperci zaznaczają, iż „[s]towarzyszenie jest zakładane na zebraniu założycielskim przez co najmniej 7 osób, które stają się członkami założycielami stowarzyszenia. Na zebraniu założycielskim podejmują one uchwały o: powołaniu organizacji, przyjęciu statutu, wyborze władz stowarzyszenia. Następnie zarząd składa wniosek (razem z wymaganymi załącznikami) o rejestrację stowarzyszenia do Krajowego Rejestru Sądowego[191]. Stowarzyszenie uzyskuje osobowość prawną z chwilą wpisania do KRS.[192]” Żeby nieco ułatwić kwestie administracyjne związane z założeniem stowarzyszenia, proponujemy wspólną analizę poniższej infografiki, która pochodzi z portalu specjalistycznego ngo.pl[193]:

[189] Szerzej zob.: *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*, Dz.U. 1989 Nr 20 poz. 104

[190] G. Magakian, M. Magakian, *Poradnik Młodego Obywatela*, wyd. Stowarzyszenie ERWIN, Ostrowiec Św. 2012, s. 83

[191] Krajowy Rejestr Sądowy jest rodzajem rejestru publicznego, prowadzonego przez sądy rejonowe i Ministerstwo Sprawiedliwości (przyp. autorzy)

[192] *Jak założyć stowarzyszenie – krok po kroku*, za https://poradnik.ngo.pl/jak-zalozyc-stowarzyszenie-krok-po-kroku (dostęp: 12.01.2021)

[193] *Jak założyć stowarzyszenie*, za https://poradnik.ngo.pl/jak-zalozyc-stowarzyszenie-infografika (dostęp: 12.01.2021)

Jak założyć stowarzyszenie zarejestrowane w KRS

Na początku: impuls, pomysł, potrzeba.

Wokół nich zbiera się grupa osób.

min. 7 osób

Grupa osób ma pomysł na działalność społeczną.

Krok 1: numer KRS

STATUT

statut

Założyciele (min. 7 osób) tworzą statut.

walne zebranie założycielskie

- podjęcie uchwały o założeniu stowarzyszenia
- uchwalenie statutu
- wybranie zarządu i komisji rewizyjnej

wniosek o rejestrację w KRS

KRS-W20

KRS-WK

załączniki (w 2 egz.)

- statut stowarzyszenia
- lista członków założycieli
- protokół z zebrania założycielskiego
- uchwały z zebrania założycielskiego (o powołaniu stowarzyszenia; o przyjęciu statutu; o wyborze zarządu i wyborze komisji rewizyjnej)
- oświadczenia członków zarządu o adresach do doręczeń (1 egz.)

Kluby sportowe prowadzące działalność gospodarczą rejestrują się w KRS.

Kluby sportowe, uczniowskie kluby sportowe nieprowadzące działalności gospodarczej rejestrują się w ewidencji starosty.

Stowarzyszenie z działalnością gospodarczą – dodatkowo formularz KRS-WM.

[194]

[194] *Jak założyć stowarzyszenie*, za https://poradnik.ngo.pl/jak-zalozyc-stowarzyszenie-infografika (dostęp: 12.01.2021)

[195]

Dla bardziej dociekliwych, w celach ćwiczeniowych, umieściliśmy poniżej przykładowy formularz rejestrowy KRS-W20. Spróbujmy go uzupełnić razem:

[195] *Jak założyć stowarzyszenie*, za https://poradnik.ngo.pl/jak-zalozyc-stowarzyszenie-infografika (dostęp: 12.01.2021)

KRS-W20	Sygnatura akt (wypełnia sąd)
CORS Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych **Krajowy Rejestr Sądowy**	**Wniosek o rejestrację podmiotu w Krajowym Rejestrze Sądowym[1)]** **FUNDACJA, STOWARZYSZENIE, INNA ORGANIZACJA SPOŁECZNA LUB ZAWODOWA**

- *Formularz należy wypełnić w języku polskim, czytelnie, na maszynie, komputerowo lub ręcznie, wielkimi, drukowanymi literami.*
- *Wnioskodawca wypełnia pola jasne.*
- *We wszystkich wypełnianych polach, w których występuje możliwość wyboru, należy wstawić X w jednym odpowiednim kwadracie.*
- *Wszystkie pola, w których nie będą wpisane odpowiednie informacje, należy przekreślić.*
- *Wniosek składa się do sądu rejonowego (sądu gospodarczego) właściwego ze względu na siedzibę podmiotu, którego wpis dotyczy. Wniosek można złożyć w biurze podawczym właściwego sądu lub nadać w urzędzie pocztowym na adres sądu.*
- *Wniosek złożony z naruszeniem przepisu art. 19 ust. 2 ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym lub nieprawidłowo wypełniony podlega zwróceniu, bez wzywania o uzupełnienie braków.*

Miejsce na notatki Sądu	Data wpływu (wypełnia Sąd)

SĄD, DO KTÓREGO SKŁADANY JEST WNIOSEK

1. Nazwa sądu

Sąd Rejonowy .....

SIEDZIBA PODMIOTU, KTÓREGO DOTYCZY WPIS

2. Województwo	3. Powiat
4. Gmina	5. Miejscowość

OKREŚLENIE REJESTRACJI

6. Rejestracja dotyczy:

☐ 1. Nowego podmiotu ☐ 2. Podmiotu uprzednio zarejestrowanego (przerejestrowanie)[2)]

7. Czy podmiot wnosi równocześnie o wpis do Rejestru Przedsiębiorców (zgłoszenie działalności gospodarczej) ? ☐ TAK ☐ NIE

W przypadku zaznaczenia odpowiedzi „TAK" należy wypełnić załącznik „Przedmiot działalności".

Część A

A.1 DANE WNIOSKODAWCY LUB PODMIOTU UZUPEŁNIAJĄCEGO DANE

8. Wnioskodawca:

☐ 1. Komitet założycielski / fundator ☐ 2. Podmiot, którego dotyczy wpis ☐ 3. Inny wnioskodawca

Pola o numerach 9 i 10 należy wypełnić tylko wówczas, gdy w polu o numerze 8 zaznaczono „Inny wnioskodawca". W pozostałych przypadkach pola te należy przekreślić.

9. Nazwa / firma lub nazwa organu lub nazwisko

10. Imię

A.2 DANE ADRESATA KORESPONDENCJI

A.2.1 Oznaczenie adresata korespondencji

11. Nazwa / firma lub nazwa organu lub nazwisko

12. Imię

[1)] Wniosek może być użyty do uzupełnienia danych przez podmiot, który przed dniem 1 stycznia 2001 r. był wpisany w odpowiednim rejestrze sądowym, zgodnie z art. 10 ustawy z 20 sierpnia 1997 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz. U. Nr 121, poz. 770 oraz z 2000r. Nr 114, poz. 1194). Należy wówczas przekreślić tytuł wniosku i wpisać słowa „Uzupełnienie danych".

[2)] Dotyczy podmiotu, który przed dniem 1 stycznia 2001 r. uzyskał wpis w odpowiednim rejestrze sądowym.

A.2.2 Adres do korespondencji

13. Ulica		14. Nr domu	15. Nr lokalu	16. Miejscowość
17. Kod pocztowy	18. Poczta			19. Kraj

A.3 DANE PEŁNOMOCNIKA PROCESOWEGO

A.3.1 Oznaczenie pełnomocnika

20. Nazwa / firma lub nazwisko
21. Imię

A.3.2 Adres pełnomocnika

22. Ulica		23. Nr domu	24. Nr lokalu	25. Miejscowość
26. Kod pocztowy	27. Poczta			28. Kraj

Część B

Wnoszę o dokonanie wpisu zgodnie z informacjami zamieszczonymi we wniosku i na załącznikach:

B.1 DANE PODMIOTU

29. Nazwa

30. Oznaczenie formy prawnej lub rodzaju organizacji

❑ 1. **Fundacja** ❑ 2. **Stowarzyszenie, inna organizacja społeczna lub zawodowa**, jaka?

W przypadku zaznaczenia odpowiedzi 2 należy wpisać odpowiedni rodzaj organizacji zgodny z wykazem w „Objaśnieniach" na str. 5.

Część C

C.1 DANE O WCZEŚNIEJSZEJ REJESTRACJI PODMIOTU

Pola o numerach od 31 do 33 dotyczą wyłącznie podmiotu uprzednio zarejestrowanego. W przypadku zgłoszenia nowego podmiotu pola te należy przekreślić.

31. Nazwa sądu prowadzącego rejestr

32. Nazwa rejestru	33. Numer w rejestrze
34. Numer identyfikacji podatkowej NIP *Numer należy wpisać tylko wówczas, gdy w polu o numerze 7 zaznaczono odpowiedź TAK.*	35. Numer identyfikacyjny REGON

C.2 INFORMACJA O PROWADZENIU DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ Z INNYMI PODMIOTAMI NA PODSTAWIE UMOWY SPÓŁKI CYWILNEJ

36. Czy przedsiębiorca prowadzi działalność gospodarczą z innymi podmiotami na podstawie umowy spółki cywilnej? ❑ TAK ❑ NIE

C.3 SIEDZIBA I ADRES PODMIOTU

37. Województwo		38. Powiat	
39. Gmina		40. Miejscowość	
41. Ulica		42. Nr domu	43. Nr lokalu
44. Kod pocztowy	45. Poczta		
46. Adres strony internetowej			
47. Adres poczty elektronicznej			

C.4 INFORMACJA O STATUCIE PODMIOTU

Dla podmiotu uprzednio zarejestrowanego należy podać informację o statucie stanowiącym podstawę dokonania wpisu do odpowiedniego rejestru oraz o zmianach statutu podmiotu dotychczas niezarejestrowanych.

48. Data sporządzenia statutu (dzień–miesiąc–rok) oraz dla podmiotu uprzednio zarejestrowanego - w przypadku zmiany statutu - numery zmienionych, dodanych, usuniętych paragrafów (innych jednostek redakcyjnych)

C.5 INFORMACJA O CZASIE, NA JAKI UTWORZONY JEST PODMIOT

49. Podmiot utworzony jest na czas:

❑ Oznaczony, jaki ? _____

	❑ Nieoznaczony

C.6	ORGAN SPRAWUJĄCY NADZÓR (organ samorządowy, administracji państwowej lub właściwy minister) *Jeśli wniosek dotyczy związku zawodowego, pole numer 50 należy przekreślić.*
	50. Nazwa organu

C.7	CEL DZIAŁANIA PODMIOTU
	51. Cel działania
	C.d. celu działania

Część D

D.1 INFORMACJA O ZAŁĄCZNIKACH:

1. *Jeśli podmiot posiada oddziały / terenowe jednostki organizacyjne, należy wypełnić załącznik KRS-WA „Oddziały, terenowe jednostki organizacyjne".*
2. *Jeśli podmiot powstał przez połączenie lub podział innych podmiotów, należy wypełnić załącznik KRS-WH „Sposób powstania podmiotu".*
3. *W celu wpisania informacji o osobach wchodzących w skład komitetu założycielskiego lub osób zakładających organizację lub fundatorów należy wypełnić załącznik KRS-WF „Założyciele".*
4. *W celu wpisania informacji na temat organu uprawnionego do reprezentacji podmiotu i osób wchodzących w jego skład oraz sposobu reprezentacji należy wypełnić załącznik KRS-WK „Organy podmiotu / wspólnicy uprawnieni do reprezentowania spółki".*
5. *W celu wpisania informacji na temat organu nadzoru i osób wchodzących w jego skład należy wypełnić załącznik KRS-WK „Organy podmiotu / wspólnicy uprawnieni do reprezentowania spółki".*
6. *Jeśli podmiot rejestrowy zgłasza jednocześnie wpis działalności gospodarczej do rejestru przedsiębiorców, należy wypełnić załącznik KRS-WM „Przedmiot działalności".*
7. *Jeśli razem z niniejszym wnioskiem składane są: roczne sprawozdanie finansowe, opinia biegłego rewidenta, uchwała lub postanowienie o zatwierdzeniu sprawozdania finansowego, należy wypełnić załącznik KRS-ZN „Sprawozdania finansowe i inne dokumenty".*

D.1.1 Lista załączonych formularzy uzupełniających

Lp.	Symbol i nazwa załącznika	Liczba załączników
1	KRS-WA Oddziały, terenowe jednostki organizacyjne	
2	KRS-WH Sposób powstania podmiotu	
3	KRS-WF Założyciele	
4	KRS-WK Organy podmiotu / wspólnicy uprawnieni do reprezentowania spółki	
5	KRS-WM Przedmiot działalności	
6	KRS-ZN Sprawozdania finansowe i inne dokumenty	
7		

D.1.2 Lista załączonych dokumentów

Lp.	Nazwa załączonego dokumentu	Liczba egzemplarzy	Określenie formy dokumentu: *Należy wstawić znak X w odpowiednim polu.*	
			papierowa	elektroniczna
1	Statut			
2	Protokół			
3	Uchwała o powołaniu organizacji			
4	Lista założycieli			
5	Uchwała o wyborze Komitetu Założycielskiego			
6	Uchwała o wyborze organów			
7				

D.2	OSOBY SKŁADAJĄCE WNIOSEK		
	Imię i nazwisko	Data	Podpis

Miejsce na naklejenie znaczków sądowych, potwierdzenie opłaty lub potwierdzenie przelewu

Dla ciekawskich powiemy też, że istnieje możliwość założenia tzw. stowarzyszenia zwykłego. Aby zrozumieć jak to robić, przeanalizujmy poniższą infografikę z portalu ngo.pl[196]:

[196] R. Niecikowska, *Jak założyć stowarzyszenie zwykłe*, 19.05.2016, za https://publicystyka.ngo.pl/jak-zalozyc-stowarzyszenie-zwykle (dostęp: 12.01.2021)

Jak założyć stowarzyszenie zwykłe

min. 3 osoby

Grupa min. 3 osób ma pomysł na działalność społeczną – chce założyć stowarzyszenie zwykłe.

Uwaga! Przepisy obowiązują od 20.05.2016 – nowe stowarzyszenie ma większe możliwości działania, np. może dostawać darowizny, dotacje.

krok 1: zebranie założycielskie

uchwalenie regulaminu

zawiera m.in. nazwę, cel/-e, środki działania (jak będzie realizować cele), siedzibę, kompetencje władz

wybór władz

obowiązkowo: przedstawiciel reprezentujący stowarzyszenie LUB zarząd
można wybrać: organ nadzoru wewnętrznego (np. komisja rewizyjna)

krok 2: wniosek o wpis do ewidencji starosty

wniosek

składa (i podpisuje) przedstawiciel reprezentujący stowarzyszenie lub zarząd (jeśli wybrano go)

bez opłaty

+ załączniki, np. regulamin, lista założycieli, protokół z zebrania

Uwaga! Zapytaj o załączniki w swoim starostwie.

wpis do ewidencji

w ciągu 7 dni od dnia złożenia wniosku

jeśli są braki – 14 dni na ich uzupełnienie

krok 3: numer NIP, REGON, konto bankowe

REGON
w urzędzie statystycznym (na formularzu RG-OP)

NIP
w urzędzie skarbowym (na formularzu NIP-2)

(jeśli potrzebne)

KONTO
w wybranym banku

Warto też pamiętać o statucie stowarzyszenia. Zapoznajmy się wspólnie z jego szczegółami, które na poniższej infografice obrazowo przedstawił R. Wąsowicz:

[198]

[198] R. Wąsowicz, Dlaczego warto założyć stowarzyszenie? 28.11.2018, za https://www.zafirmowani.pl/artykuly-i-wideo/zakladanie-dzialalnosci/dlaczego-warto-zalozyc-stowarzyszenie (dostęp:20.12.2020)

Testy i ćwiczenia

I. **Spróbuj scharakteryzować samodzielnie poniższe cechy społeczeństwa obywatelskiego[199]:**

× **pluralizm**	
× **liczne stowarzyszenia obywatelskie**	
× **stowarzyszenia polityczne**	
× **aktywizm**	
× **wysoka frekwencja wyborcza**	
× **krytycyzm**	
× **innowacyjność**	
× **poczucie współodpowiedzialności za własne państwo i społeczność lokalną**	
× **niski poziom korupcji**	

II. **W poniższych tabelach przedstawione są cechy charakterystyczne społeczeństw funkcjonujących w różnych systemach ustrojowych**

[199] Por.: *Społeczeństwo obywatelskie*, za tomaszewska.com.pl/10.obywatelskie.pdf (odczyt 22.02.2021)

współczesnych państw. Zaznacz znakiem X, w odpowiednim miejscu tabeli, opis dotyczący społeczeństwa obywatelskiego[200]:

a) Społeczeństwo, w którym instytucje oraz różnego typu organizacje, do których wstępują obywatele, są tworzone przez władze.	
b) Społeczeństwo, w którym instytucje oraz dobrowolne, spontaniczne organizacje są podstawą samodzielnej aktywności obywateli.	
c) Społeczeństwo, którego obywatele mają prawny zakaz tworzenia różnego typu instytucji i organizacji.	

Które zdania są prawdziwe, a które fałszywe – wpisz w odpowiednie miejsce w tabeli *Prawda* (zdanie prawdziwe) lub *Fałsz* (zdanie fałszywe)[201]:

	Prawda / Fałsz
a) Jedną z zasad państwa demokratycznego jest zasada państwa socjalistycznego.	
b) Jednym z warunków istnienia społeczeństwa obywatelskiego w państwie demokratycznym jest wolność zrzeszania się i swoboda wypowiedzi.	
c) Jedną z zasad państwa demokratycznego jest zasada wolnych wyborów.	
d) W Polsce Senat ma prawo do kontroli działalności Rady Ministrów.	

Do podanych poniżej przykładów dopisz, jaki to rodzaj normy społecznej? Norma *moralna, prawna* czy *obyczajowa*[202]:

	Norma
a) Nie zdradzamy swoich przyjaciół.	
b) Mówimy prawdę.	
c) Okazujemy szacunek starszym.	
d) Parkujemy w miejscach dozwolonych.	

[200] Źródło: *Informator o egzaminie eksternistycznym od 2007 roku. Wiedza o społeczeństwie, Liceum ogólnokształcące*. Warszawa 2007, str. 20
[201] Na podstawie *Egzamin maturalny z wiedzy o społeczeństwie*, maj 2008, str. 2
[202] Źródło: *Egzamin maturalny z wiedzy o społeczeństwie*, maj 2008, str. 2

III. Znajdź co najmniej 10 słów związanych ze społeczeństwem obywatelskim:

A	S	T	R	A	N	S	P	A	R	E	N	T	N	O	Ś	Ć
W	T	D	F	G	H	G	R	F	C	V	Q	W	E	B	R	T
Y	O	P	P	L	U	R	A	L	I	Z	M	O	I	Y	U	Y
B	W	A	S	D	F	G	W	H	J	K	L	L	M	W	N	B
O	A	P	O	I	U	Y	O	T	R	E	E	W	Q	A	A	S
R	R	D	F	G	L	K	R	L	M	N	B	V	C	T	C	X
Y	Z	D	E	M	O	K	Z	C	Z	O	Ś	Ć	Ą	E	L	J
J	Y	E	R	Z	I	H	Ą	A	S	R	D	F	G	L	O	H
K	S	M	N	D	Z	X	D	E	M	O	K	R	A	C	J	A
R	Z	E	W	I	V	C	N	C	W	Z	A	Ó	J	K	A	L
T	E	G	H	A	H	J	O	Ż	Ę	W	D	W	A	L	L	D
Y	N	W	O	L	N	O	Ś	Ć	H	Ó	N	N	B	F	N	I
U	I	D	F	O	G	H	Ć	J	K	J	L	O	Z	O	O	G
I	E	C	Z	G	L	M	N	A	V	C	Q	Ś	F	G	Ś	M
H	J	K	L	W	M	K	Z	C	Z	O	Ś	Ć	X	H	Ć	Z
O	D	P	O	W	I	E	D	Z	I	A	L	N	O	Ś	Ć	D
P	R	Z	E	D	S	I	Ę	B	O	R	C	Z	O	Ś	Ć	I

A	S	T	R	A	N	S	P	A	R	E	N	T	N	O	Ś	Ć
W	T	D	F	G	H	G	R	F	C	V	Q	W	E	B	R	T
Y	O	P	P	L	U	R	A	L	I	Z	M	O	I	Y	U	Y
B	W	A	S	D	F	G	W	H	J	K	L	L	M	W	N	B
O	A	P	O	I	U	Y	O	T	R	E	E	W	Q	A	A	S
R	R	D	F	G	L	K	R	L	M	N	B	V	C	T	C	X
Y	Z	D	E	M	O	K	Z	C	Z	O	Ś	Ć	Ą	E	L	J
J	Y	E	R	Z	I	H	Ą	A	S	R	D	F	G	L	O	H
K	S	M	N	D	Z	X	D	E	M	O	K	R	A	C	J	A
R	Z	E	W	I	V	C	N	C	W	Z	A	Ó	J	K	A	L
T	E	G	H	A	H	J	O	Ż	Ę	W	D	W	A	L	L	D
Y	N	W	O	L	N	O	Ś	Ć	H	Ó	N	N	B	F	N	I
U	I	D	F	O	G	H	Ć	J	K	J	L	O	Z	O	O	G
I	E	C	Z	G	L	M	N	A	V	C	Q	Ś	F	G	Ś	M
H	J	K	L	W	M	K	Z	C	Z	O	Ś	Ć	X	H	Ć	Z
O	D	P	O	W	I	E	D	Z	I	A	L	N	O	Ś	Ć	D
P	R	Z	E	D	S	I	Ę	B	O	R	C	Z	O	Ś	Ć	I

IV. Uzupełnij proszę następujące stwierdzenie: dobrym obywatelem jest ten, kto (wymień co najmniej 3 cechy)

1.

2.

3.

4.

5.

V. Zdefiniuj następujące wartości ustroju demokratycznego, a następnie wymień i uzasadnij te, które uważasz za najważniejsze dla Ciebie:

a. wolność jednostki (wolność osobista, prawo do posiadania własności)

b. praworządność

c. równość (polityczna, prawna)

d. pluralizm (różnorodność)

e. jawność życia publicznego

f. spokój społeczny

g. sprawiedliwość

h. samorządność (prawo do współuczestniczenia w rządzeniu na szczeblu lokalnym i państwowym)

i. prawdomówność

j. patriotyzm obywatelski

VI. Uważam jednak, iż (z wyżej wymienionych wartości) dla mnie najważniejsze są:

VII. Jakie fakty, wydarzenia czy sytuacje znane Ci z prasy, telewizji, radia czy życia codziennego uważasz za przejawy równości obywateli wobec prawa,

równości demokratycznej, równości szans, a jakie równości materialnej? Uzasadnij swój wybór.

VIII. **W co najmniej 5 punktach przedstaw cechy dobrego obywatela:**

IX. Jakbyś scharakteryzował/a problemy ilustrowane na poniższym (nieco karykaturalnym) obrazku?

[203]

X. Skomentuj swoimi słowami znaczenie poniższych instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz wpływ aktywnego obywatela na ich rozwój:

[203] *Egzamin maturalny z wiedzy o społeczeństwie*, maj 2008, str. 2

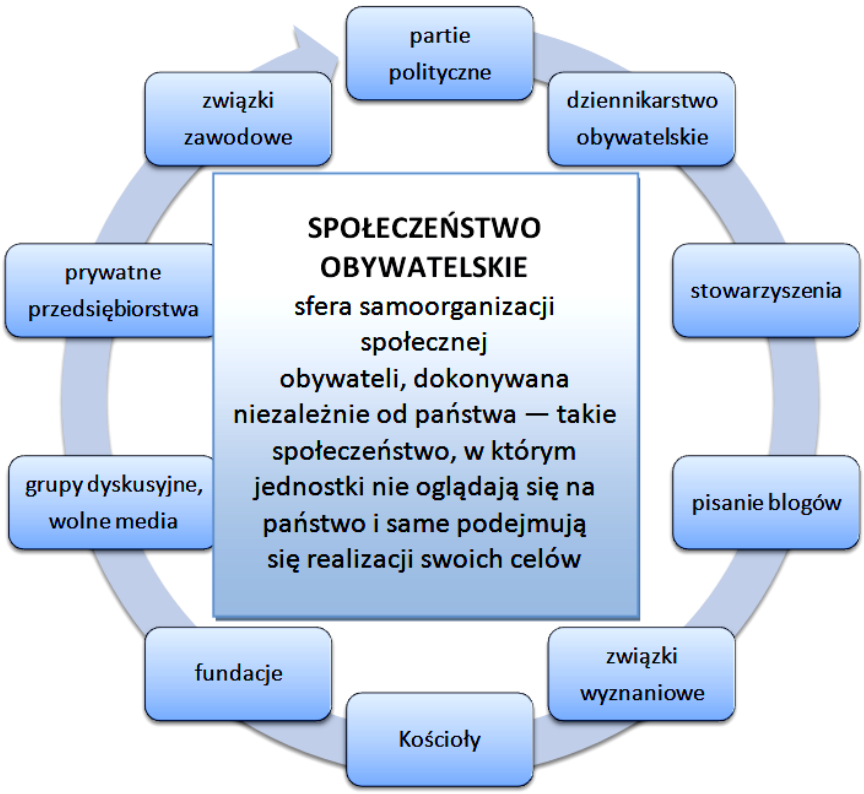

Źródło: Pomocnik Olimpijczyka. Aktywność obywatelska, za edutuba.pl/files/dokument/9740/07_Aktywnosc_obywatelska.pdf (odczyt 22.07.2012), s.1

XI. Zinterpretuje poniższy schemat[204] i wyjaśnij, jak wymienione w nim działania mogą sprzyjać otwartości samorządów?

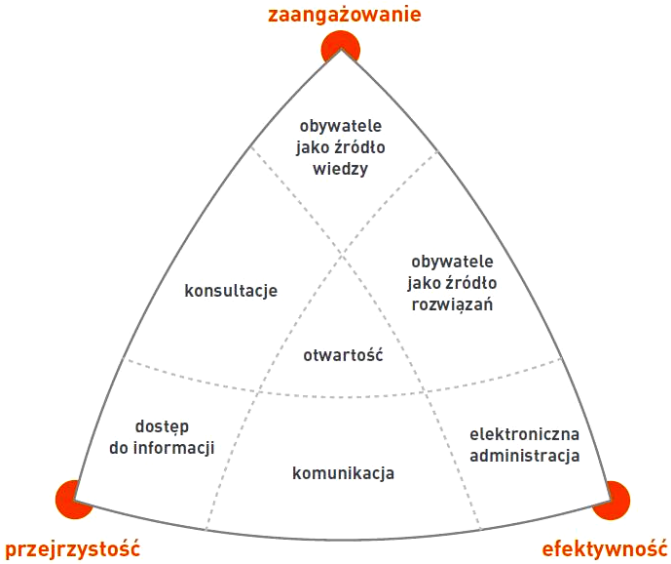

XII. **Spróbuj rozwiązać poniższy test z wiedzy o samorządzie terytorialnym[205]:**

[204] *Mapa drogowa otwartego rządu w Polsce*, wersja z dn. 9.06.2011, str. 3, za Anna Kuliberda, *Rząd 2.0 - czyli co z otwartości będą miały watchdogi*, z dnia 10.06.2011, za watchdog.org.pl/2,359,rzad_20__czyli_co_z_otwartosci_beda_mialy_watchdogi.html

[205] Źródła: O. Bednarska, *Test z wiedzy o społeczeństwie*, za profesor.pl/publikacja,16033,Sprawdziany-i-testy,Samorzad-terytorialny-test-z-wiedzy-o-spoleczenstwie-dla-klasy-I-gimnazjum-Gr-A-i-B (odczyt 22.06.2012); *Samorząd terytorialny*, za testwiedzy.pl/game/3653.html (odczyt 22.06.2012); *Test II Regionalnego Konkursu Wiedzy o Samorządzie Terytorialnym dla uczniów klas III gimnazjum*, za

1. Zaznacz prawidłową odpowiedź.

   Ile województw liczy Polska

   - ☐ 49
   - ☐ 17
   - ☐ 16
   - ☐ 18
   - ☐ 26
   - ☐ 19
   - ☐ 33
   - ☐ 42
   - ☐ 58

2. Uzupełnij strukturę samorządu terytorialnego:

   Organy władzy stanowiące .....

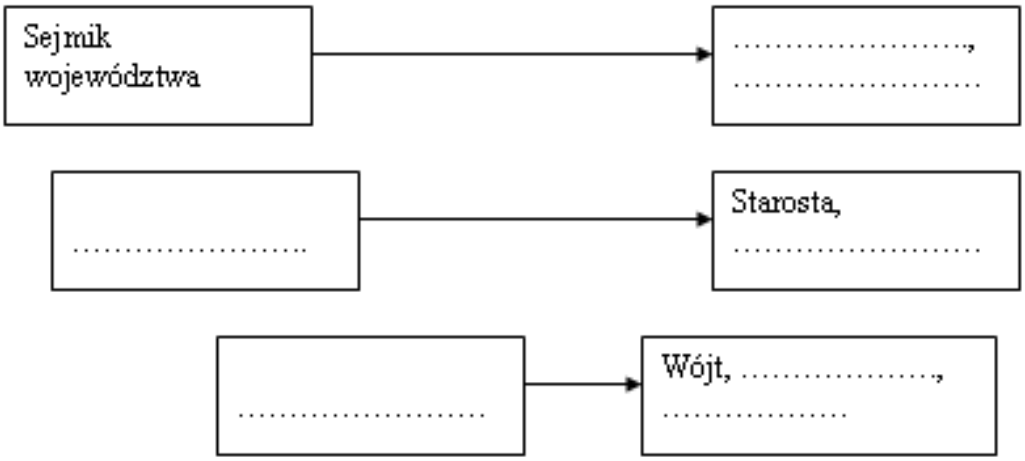

3. Zaznacz prawidłowe odpowiedzi.

   Do zadań rady gminy należy:

   - ☐ powołanie przewodniczącego rady gminy;
   - ☐ wybór i odwołanie zarządu oraz przyjmowanie sprawozdań z jego działalności;
   - ☐ wybór wójta;
   - ☐ stanowienie prawa lokalnego;
   - ☐ uchwalanie statutu gminy.

---

kujawsko-pomorskie.pl/files/sejmik/konkurs/testy/testy_2_etap.pdf (odczyt 10.07.2012); *Wiedza o samorządzie terytorialnym test wiedzy*, za testwiedzy.pl/game/47963.html (odczyt 22.06.2012)

4. Do jakiego urzędu musi udać się obywatel, żeby otrzymać dowód osobisty:
   - ☐ wojewódzkiego;
   - ☐ powiatowego;
   - ☐ gminnego.

5. Podaj nazwisko choć jednego Radnego Powiatowego

   _____

6. Z jakimi powiatami sąsiaduje nasz powiat?

   _____

   _____

7. Czy urząd gminy może odmówić dostępu do informacji publicznej? Jeżeli tak to w jakiej formie?
   - ☐ może, w formie decyzji administracyjnej
   - ☐ nie może
   - ☐ może, ale tylko wtedy, gdy informacja dotyczy budżetu gminy
   - ☐ może, w formie uchwały rady gminy

8. Na sesje rady gminy wstęp mają:
   - ☐ tylko radni,
   - ☐ radni i urzędnicy gminni,
   - ☐ obywatele polscy,
   - ☐ mieszkańcy gminy.

9. Jakie są cechy wyborów (na kandydatów do organów stanowiących samorządu terytorialnego)?
   - ☐ powszechne, pośrednie, tajne
   - ☐ powszechne, jawne, równe
   - ☐ równe, tajne, bezpośrednie

10. Młodzieżowa Rada gminy ma charakter:
    - ☐ rozstrzygający
    - ☐ konsultacyjny
    - ☐ inicjujący

XIII. Zinterpretuj poniższy diagram i powiedz jak Ty uważasz, czy można we współpracy z innymi rozwiązać pewne społeczne, ekonomiczne lub środowiskowe problemy w naszym otoczeniu?

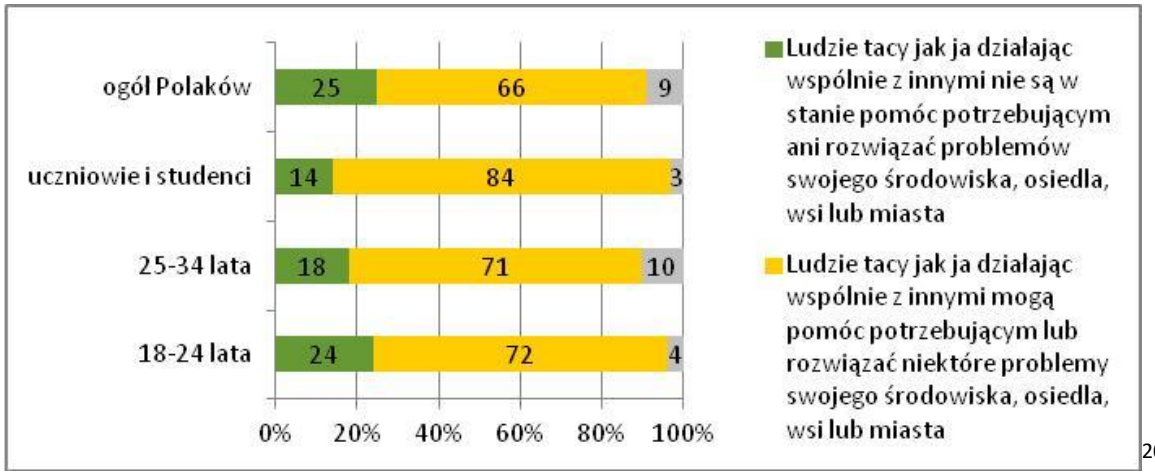

[206]

XIV. **Dokończ w tabeli**[207] (swoimi słowami) treści rozpoczętych zdań:

OBOWIĄZEK	TREŚĆ
▪ Obowiązek wierności RP (art. 82 Konstytucji RP)	Obowiązkiem obywatela polskiego jest
▪ Obowiązek przestrzegania prawa (art. 83 Konstytucji RP)	Każdy obywatel
▪ Obowiązki fiskalne (art. 84 Konstytucji RP)	Każdy jest obowiązany do
▪ Obowiązek dbałości o stan środowiska (art. 86 Konstytucji RP)	Każdy jest obowiązany do

[206] *K. Szafraniec, Jak jest możliwe zaangażowanie „narcystycznego" pokolenia?, w Magazyn Liberte, 23.05.2012, za liberte.pl/jak-jest-mozliwe-zaangazowanie-%E2%80%9Enarcystycznego-pokolenia*
[207] *Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*, za google.pl

▪ Obowiązek obrony ojczyzny (art. 85 Konstytucji RP).	Obowiązkiem obywatela polskiego jest

XV. **Które prawa obywatelskie zostały złamane w niżej opisanych sytuacjach?**[208]

A. Naczelnik policji w miejscowości X zdecydował zmniejszyć przestępczość na swoim terenie, więc aresztował na czas nieokreślony osoby, które, jego zdaniem, mają bezpośrednie lub pośrednie powiązania ze światem przestępczym.

☐ postąpił słusznie, ponieważ _____

_____

_____

☐ postąpił niesłusznie, ponieważ_____

_____

_____

B. Dyrektor szkoły nakazał, aby w trakcie rekolekcji szkolnych wszyscy (uczniowie i nauczyciele), bez względu na wyznanie, obowiązkowo udali się na nabożeństwo.

☐ postąpił słusznie, ponieważ _____

_____

_____

☐ postąpił niesłusznie, ponieważ_____

_____

[208] Na podstawie serwisów: zadane.pl/zadanie/2638619; h-net.org/~eopolska/Ksztalcenie/Roz4/prawa_mniej.htm, zapytaj.onet.pl/Category/002,019/2,4286330,Na_podstawie_podrecznika_quotPrawa_i_obowiazki_obywateliquot_str_189190_odpowiedz_na_pytania.html

_____

C. Władze odmówiły przedstawicielom mniejszości narodowych udziału w międzynarodowym sympozjum na temat praw mniejszości, które odbyło się w Chinach.

- ☐ postąpiły słusznie, ponieważ _____

_____

_____

- ☐ postąpiły niesłusznie, ponieważ_____

_____

_____

D. Właściciel firmy X zauważył, że wywóz śmieci z jego zakładu na utylizację (a nawet na wysypisko) jest zbyt kosztowny. Wydał więc polecenie, aby zatopiono je w pobliskim jeziorze.

- ☐ postąpił słusznie, ponieważ _____

_____

_____

- ☐ postąpił niesłusznie, ponieważ_____

_____

_____

E. Władze miasta zakazały przedstawicielom mniejszości narodowych posługiwania się językiem ojczystym w środkach komunikacji miejskiej, pod groźbą grzywny.

- ☐ postąpiły słusznie, ponieważ _____

_____

_____

☐ postąpiły niesłusznie, ponieważ_____

_____

_____

F. Władze państwa zakazały publikacji pisma w języku ojczystym zamieszkujących w kraju mniejszości narodowych, twierdząc, iż wszyscy obywatele powinni korzystać ze źródeł informacji publikowanych w języku urzędowym.

☐ postąpiły słusznie, ponieważ _____

_____

_____

☐ postąpiły niesłusznie, ponieważ_____

_____

_____

G. Dzieciom obywateli, reprezentujących jedną z mniejszości narodowych, odmówiono prawa uczęszczania do szkoły, w której zajęcia prowadzone są w ich ojczystym języku, stwierdzając, że mogą oni chodzić do szkół dostępnych dla wszystkich obywateli.

☐ postąpiono słusznie, ponieważ _____

_____

_____

☐ postąpiono niesłusznie, ponieważ_____

_____

_____

H. Obywatel zataił przed urzędem skarbowym swoje prawdziwe dochody, unikając płacenia wyższego podatku.

- ☐ postąpił słusznie, ponieważ _____

  _____

  _____

- ☐ postąpił niesłusznie, ponieważ_____

  _____

  _____

I. Sąd okręgowy nie uznał odwołania przedstawicieli mniejszości narodowej i utrzymał w mocy decyzję sądu rejonowego, który odmówił rejestracji organizacji mniejszości. Sąd uznał, że organizacja wyraża interesy narodowe obce większości społeczeństwa.

- ☐ postąpił słusznie, ponieważ _____

  _____

  _____

- ☐ postąpił niesłusznie, ponieważ_____

  _____

  _____

J. Prezydent miasta X wywarł nacisk na dyrektorkę szkoły podstawowej, aby zwolniła z pracy nauczyciela, który reprezentował odmienne poglądy polityczne i publiczne bardzo ostro krytykował działalność władz miejskich.

- ☐ postąpił słusznie, ponieważ _____

  _____

_____

☐ postąpił niesłusznie, ponieważ_____

_____

_____

XVI. Uszereguj następujące prawa i wolności w poniższej tabeli:

A. Prawo do życia – nikt nie może być pozbawiony życia ani przez władze, ani przez innego człowieka

B. Prawo wolności zgromadzeń i stowarzyszeń – żadna władza nie może zabronić ludziom zakładania organizacji, np. partii politycznych, stowarzyszeń itp. oraz swobodnej ich działalności

C. Prawo do posiadania własności – nikt bez prawomocnego wyroku sądu nie może być pozbawiony tego co posiada

D. Prawo do nauki – każdy ma prawo do bezpłatnej nauki przynajmniej na poziomie szkoły podstawowej

E. Prawo do korzystania z biernego i czynnego prawa wyborczego – każdy ma prawo kandydować i wybierać swoich przedstawicieli do parlamentu i samorządu

F. Wolność słowa – każdemu wolno wyrażać swoje opinie, przekazywać informacje

G. Prawo do swobodnego poruszania się w granicach swego kraju oraz jego opuszczania

H. Prawo do dobrobytu – każdy ma prawo do wysokich zarobków, jednakowej płacy za jednakowa pracę.

Prawa			
fundamentalne	**obywatelskie**	**polityczne**	**społ. i ekonomiczne**

XVII. Które z niżej wymienionych praw są łamane w Polsce lub w innych krajach (zaznacz krzyżykiem w odpowiednim polu)?

	Polska	Inne kraje
Prawo do życia		
Prawo do wolności osobistej		
Prawo do bezpieczeństwa		
Zakaz tortur i poniżającego traktowania		
Równość wobec prawa		
Nietykalność osobista		
Prawo do sprawiedliwości, niezależnego i bezstronnego sądu		
Prawo do życia prywatnego		
Zakaz samowolnego aresztowania, zatrzymania lub wygnania z kraju		
Wolność myśli, sumienia i wyznania		
Prawo do swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania		
Wolność słowa		
Prawo do poruszania się po terenie własnego kraju i opuszczania go		
Prawo do posiadania własności		
Prawo do uczestnictwa w życiu publicznym kraju		
Prawo do pracy		
Prawo do udziału w rządzeniu państwem		
Prawo do nauki		

XVIII. **Dopasuj poniższe wartości i postulaty nr 1, 2, 3, i 4 do doktryn politycznych A, B, C oraz D (na rysunku pod tabelami)**[209]:

Nr 1

Najważniejsze wartości	× godność, odpowiedzialność;

[209] Opracowanie własne na podstawie: Pomocnik Olimpijczyka. Aktywność obywatelska, za edutuba.pl/files/dokument/9740/07_Aktywnosc_obywatelska.pdf (odczyt 22.07.2012), s. 7

Kwestie gospodarcze	× społeczna gospodarka rynkowa (wolny rynek i redystrybucja dochodu) × państwo działa zgodnie z zasadą pomocniczości
Kwestie światopoglądowe	× sprzeciw wobec ruchów zaburzających porządek, niszczących spokój × oparcie prawa na wartościach chrześcijańskich

Nr 2

Najważniejsze wartości	× tradycja, wolność gospodarcza, porządek, bezpieczeństwo, religia
Kwestie gospodarcze	× państwo pozostawiające jak najwięcej swobody obywatelom w kwestiach ekonomicznych × niskie podatki × brak ingerencji w działania przedsiębiorstw
Kwestie światopoglądowe	× postulowanie czynnego udziału Kościoła w życiu społecznym × prawo powinno być oparte na tradycji i religii

Nr 3

Najważniejsze wartości	× równość, sprawiedliwość, różnorodność
Kwestie gospodarcze	× państwo opiekuńcze × szeroka redystrybucja dochodu narodowego (wysokie podatki i zasiłki)
Kwestie światopoglądowe	× brak dyskryminacji mniejszości seksualnych, etnicznych, wyznaniowych itd. × bezwzględny rozdział państwa i Kościoła

Nr 4

Najważniejsze wartości	× wolność, indywidualizm
Kwestie gospodarcze	× jak najmniej interwencji państwa w gospodarkę (niskie podatki) × silne państwo, którego rola jest ograniczona do zagwarantowania przestrzegania praw obywateli (państwo – nocny stróż)

Kwestie światopoglądowe	× każdy może być kim chce, robić co zechce (póki nie narusza to wolności innych)

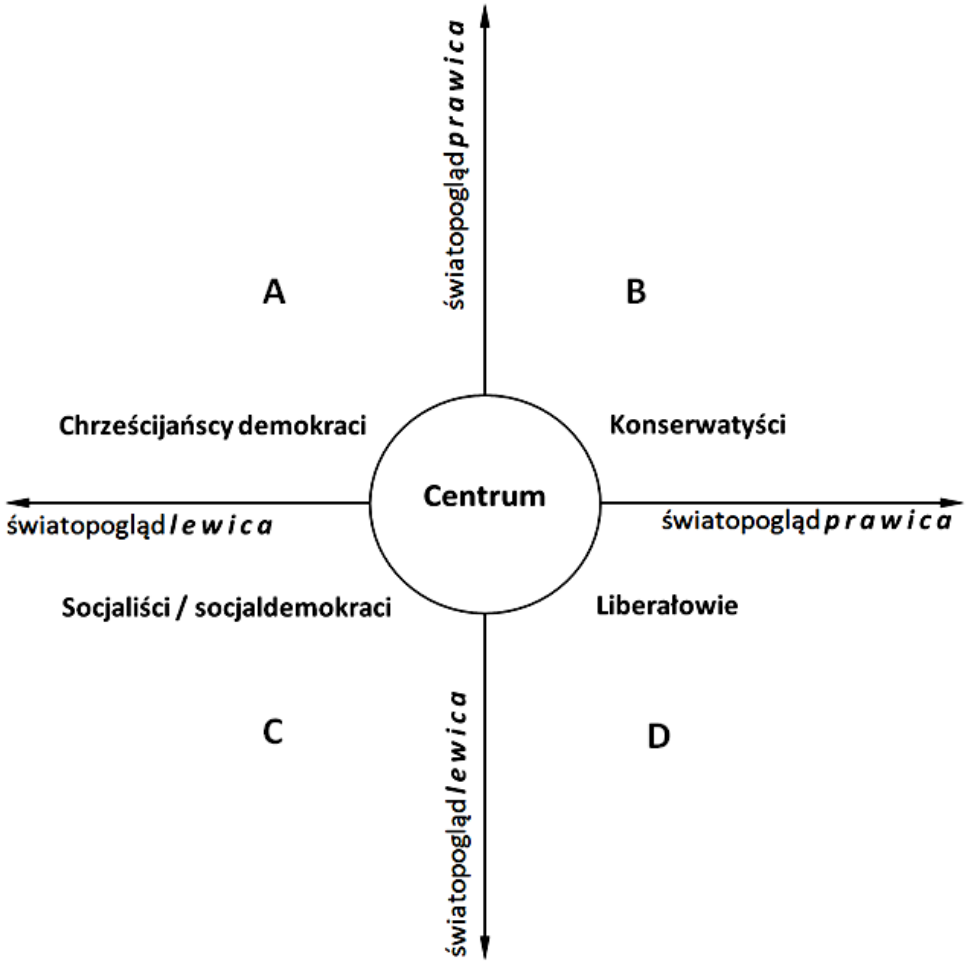

XIX. **Czy w następujących przypadkach, według Ciebie, następuje łamanie praw człowieka. Jeśli tak, to które prawa są łamane?**[210]

Pani Ala chce przekroczyć granicę sąsiedniego państwa, aby odwiedzić córkę, która wyszła za obywatela tego kraju i tam mieszka. Władze imigracyjne uniemożliwiają jej to, twierdząc, że nie stać jej na wynajęcie pokoju w hotelu w państwie, do którego się udaje.

_____

_____

Pan Adam pracuje w myjni samochodowej. Podczas zimy kawałki lodu kaleczą mu ręce. Szef mówi, że nie kupi mu ochronnych rękawic, ponieważ są drogie. Adama nie stać na kupienie sobie takich rękawic, zwraca się więc o pomoc do

[210] Źródło: *First Steps*, opracowania Amnesty International

związku zawodowego, którego jest członkiem. Szef dowiaduje się o tym i zwalnia go z pracy.

_____

_____

Na terenie jedynego zachowanego parku w mieście ma powstać parking. Dziesięć osób mieszkających w pobliżu parku organizuje w nim pokojową demonstrację, domagając się zmiany planów, ponieważ chcą mieć zapewnione miejsce odpoczynku i zabaw dla dzieci. Policja twierdzi, że demonstracja jest nielegalna i nakazuje jej uczestnikom rozejść się. Demonstranci odmawiają i siadają na ziemi. Policjanci usuwają ich siłą - kilka osób odnosi przy tym obrażenia.

_____

_____

[211]

XX. Odpowiedz na poniższe pytania[212]:

[211] Pochodzi z: Biznes zdjęcie utworzone przez pressfoto - pl.freepik.com

[212] Por.: *Organizacje pozarządowe jako obszar zachowań przedsiębiorczych*, za chomikuj.pl/sylvia112/Edukacja/Przedsi*c4*99biorczo*c5*9b*c4*87/sprawdziany/test+32+Organizacje+pozarz*c4*85dowe+jako+obszar+zachowa*c5*84+przedsi*c4*99biorczych,1661459080.doc (odczyt 20.06.2012); Opracowanie na podstawie: *TEST – Konkurs z wiedzy na temat Unii Europejskiej*, za efs.slaskie.pl/zalaczniki/2011/05/04/1304493782.pdf (odczyt 11.06.2012); *Test o Unii Europejskiej*, za interklasa.pl/portal/index/strony?mainSP=subjectpages&mainSRV=wos&methid=644162&page=article&article_id=319782 (odczyt 20.06.2012); *Portal testwiedzy.pl/index.html* (odczyt 20.06.2012); *Fundusze i programy Unijne*, za testy.eduskrypt.pl/fundusze_i_programy_unijne-test-345.html (odczyt 21.06.2012); *Prawo Unii Europejskiej - test 4,* za ue.wyklady.org/wyklad/888_prawo-unii-europejskiej-test-4.html (odczyt 21.06.2012); *Konkurs wiedzy o Unii Europejskiej*, Parlament Europejski, za google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=16&ved=0CFMQFjAFOAo&url=http%3A%2F%2Fjanuszwojciechowski.pl%2Findex.php%3Foption%3Dcom_joomdoc%26task%3Ddoc_download%26gid%3D5%26Itemid%3D58&ei=fUUpULHULIfWsgby3YHACg&usg=AFQjCNH-Hhnx0XxMHRyBRM1Vwa7Ihe4eiA (odczyt 21.06.2012); *Geneza i rozwój UE*, za testy.eduskrypt.pl/geneza_i_rozwoj_unii_europejskiej-test-350.html (odczyt 21.06.2012); *Historia Unii Europejskiej - Test*, za sciaga.pl/tekst/97561-98-historia_unii_europejskiej_test (odczyt 21.06.2012); *Wybrane obszary działalności UE*, za szkolnictwo.pl/test_pdf/3485.pdf (odczyt 5.1.2012);

1. Celem organizacji pozarządowej jest:
   a) osiąganie zysku i dzielenie go pomiędzy swoich pracowników,
   b) gromadzenie funduszy w celu zaspokojenia potrzeb ludzi,
   c) tworzenie miejsc pracy dla bezrobotnych.
2. Wolontariusze to ludzie:
   a) pracujący dorywczo w organizacjach pozarządowych za symboliczne wynagrodzenie,
   b) etatowo zatrudnieni w organizacjach pozarządowych,
   c) działający społecznie (bez wynagrodzenia) w organizacjach pozarządowych.
3. Donatorem, czyli darczyńcą może być:
   a) każdy, kto chce przeznaczyć fundusze na działalność organizacji pozarządowych,
   b) tylko instytucja państwowa,
   c) tylko osoba fizyczna.
4. Świętem UE jest Dzień Unii Europejskiej
   a) 22 marca
   b) 11 listopada
   c) 9 maja
5. Jakie podstawowe wolności zawiera Wspólny Rynek?
   a) swobodny przepływ towarów
   b) swobodny przepływ towarów i swobodny przepływ kapitału
   c) swobodny przepływ towarów, kapitału, osób i usług
6. Język rumuński, który jest oficjalnym językiem Unii Europejskiej, należy do grupy języków:
   a) słowiańskich
   b) romańskich
   c) germańskich

1. b), 2. c), 3 a), 4 c), 5 c), 6 b)

Na podsumowanie kilka pytań i … odpowiedzi![213]

Co wiem o UE, za testy.eduskrypt.pl/co_wiem_o_unii_europejskiej-test-246.html (odczyt 21.06.2012); *Polska w UE*, za testy.eduskrypt.pl/index.php?go=wyniki&id=349 (odczyt 21.06.2012)

[213] Opracowane na podstawie materiałów Ośrodka Informacji ONZ w Warszawie.

1. **Jak brzmi nazwa pierwszej deklaracji na temat praw człowieka przyjętej przez ONZ?**	Powszechna Deklaracja Praw Człowieka.
2. **Kiedy uchwalono Powszechną Deklarację Praw Człowieka?**	10 grudnia 1948 roku.
3. **Gdzie uchwalono Powszechną Deklarację Praw Człowieka?**	W paryskim Palais de Chaillot
4. **Kto odegrał najważniejszą rolę w pracach nad tekstem Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka?**	Eleonora Roosevelt (USA), Rene Cassin (Francja), Charles Malik (Liban), Peng Chung Chang (Chiny), Herman Santa Cruz (Chile), Aleksander Bogomołow i Aleksiej Pawłow (Rosja), Lord Dukeston i Geoffrey Wilson (Wlk.Brytania), William Hodgson (Australia) i John Humphrey (Kanada).
5. **Ile artykułów liczy Powszechna Deklaracja Praw Człowieka?**	30
6. **Kogo dotyczy Powszechna Deklaracja Praw Człowieka?**	Wszystkich ludzi bez względu na płeć, rasę, wyznanie i korzenie kulturowe.
7. **Kiedy obchodzimy Dzień Praw Człowieka?**	10 grudnia każdego roku.
8. **Dlaczego Dzień Praw Człowieka jest obchodzony 10 grudnia?**	Dla upamiętnienia daty uchwalenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.
9. **W którym roku obchodziliśmy Międzynarodowy Rok Praw Człowieka?**	1968
10. **Co składa się na Międzynarodowy Zbiór Praw Człowieka?**	Powszechna Deklaracja Praw Człowieka wraz z Międzynarodowym Paktem

	Praw Człowieka i Obywatela i Międzynarodowym Paktem Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych.
11. Ile państw jest reprezentowanych w Komisji Praw Człowieka?	53 kraje ze wszystkich regionów świata.
12. Która agenda ONZ wybiera Członków Komisji Praw Człowieka i według jakiego kryterium?	Rada Społeczno - Ekonomiczna, według klucza geograficznego.
13. Gdzie i jak długo obraduje co roku Komisja Praw Człowieka ONZ?	W Genewie, przez 6 tygodni w roku.
14. Jakie ważne dokumenty uchwalono na światowej Konferencji Praw Człowieka w Wiedniu w 1993 roku?	Deklaracja Wiedeńska i Program Działań.
15. Jaką nazwą określa się zbiór konwencji poświęconych działaniom humanitarnym w czasie wojny?	Konwencja Genewska.
16. Która z głównych agend ONZ jest powołana do rozpatrywania skarg obywateli w sprawie łamania praw człowieka?	Komitet Praw Człowieka, który monitoruje przestrzeganie postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Człowieka i Obywatela.
17. Czego dotyczy "Procedura 1503"?	Procedura 1503 umożliwia pojedynczym osobom lub grupom osób zgłaszania do ONZ przypadków łamania praw człowieka, nawet jeśli nie są one objęte umowami międzynarodowymi.
18. Podaj nazwy sześciu międzynarodowych porozumień na temat praw człowieka, których	Pakt Praw Człowieka i Obywatela, Pakt Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych, Konwencja Praw Dziecka, Konwencja na temat

przestrzeganie jest monitorowane przez tzw. organy traktatowe?	Zniesienia Wszelkich *Form Dyskryminacji Kobiet; Konwencja na temat Zniesienia Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej, Konwencja w sprawie Zniesienia Tortur i Innych Form Okrutnego, Nieludzkiego i Poniżającego Traktowania i Karania*
19. Czy ofiary łamania praw człowieka mogą kontaktować się bezpośrednio z Biurem Wysokiego Komisarza Praw Człowieka?	Tak. Z czynnej całą dobę "gorącej linii" faksowej (41-22-9170092) mogą korzystać ofiary łamania praw człowieka, członkowie ich rodzin oraz organizacje pozarządowe.
20. Którą z umów dotyczących praw człowieka ratyfikowała największa liczba państw?	Konwencja Praw Dziecka, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne NZ w 1989 roku.
21. Które państwo jako pierwsze wystąpiło z inicjatywą zawarcia międzynarodowej umowy na temat praw dziecka?	Polska
22. W którym roku Zgromadzenie Ogólne uchwaliło Konwencję w sprawie Zniesienia Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet?	W 1979 roku.

Pochodzi z: Tło zdjęcie utworzone przez www.slon.pics - pl.freepik.com

Wzory kart do głosowania

(wybory samorządowe)

Wybory ..... x)
(Wójta, Burmistrza, Prezydenta Miasta)

.....
(nazwa gminy/miasta)

KARTA DO GŁOSOWANIA

w wyborach ..... x)
(Wójta, Burmistrza, Prezydenta Miasta)

w dniu ..... r.

Kandydaci na ..... x)
(Wójta, Burmistrza, Prezydenta Miasta)

1. ☐ .....
(nazwisko i imię - imiona)
zgłoszony przez.....
(nazwa lub skrót nazwy komitetu wyborczego)

2. ☐ .....
zgłoszony przez.....
(nazwa lub skrót nazwy komitetu wyborczego)

3. ☐ .....
zgłoszony przez.....
(nazwa lub skrót nazwy komitetu wyborczego)

4. ☐ .....
zgłoszony przez.....
(nazwa lub skrót nazwy komitetu wyborczego)

... ☐ .....
zgłoszony przez.....
(nazwa lub skrót nazwy komitetu wyborczego)

INFORMACJA
Głosować można tylko na jednego kandydata, stawiając znak „x" w kratce z lewej strony obok jego nazwiska. Postawienie znaku „x" w kratce obok nazwisk dwóch lub więcej kandydatów albo niepostawienie znaku „x" w żadnej kratce powoduje nieważność głosu.

(miejsce na umieszczenie pieczęci obwodowej komisji wyborczej)

(pieczęć gminnej – miejskiej komisji wyborczej)

---

x) – umieścić odpowiednio

Str. 1

Okręg wyborczy nr .....
dla wyboru ..... x)
(Rady Gminy, Rady Miejskiej, Rady m.st., Rady Dzielnicy, Rady Powiatu, Sejmiku Województwa)

.....
(miejscowość - nazwa dzielnicy, sejmiku)

KARTA DO GŁOSOWANIA

w wyborach do ..... x)
(rad gmin, Rady m.st. Warszawy, rad dzielnic w m.st. Warszawie, rad powiatów, sejmików województw)

w dniu ..... r.
Strony od 1 do .....
Listy kandydatów na radnych

Lista nr .....
.....
(oznaczenie listy nazwą lub skrótem nazwy komitetu wyborczego)

1. ☐ .....
(nazwisko i imię - imiona)
2. ☐ .....
3. ☐ .....
... ☐ .....

Lista nr .....
.....
(oznaczenie listy nazwą lub skrótem nazwy komitetu wyborczego)

1. ☐ .....
(nazwisko i imię - imiona)
2. ☐ .....
3. ☐ .....
4. ☐ .....
... ☐ .....

Lista nr .....
.....
(oznaczenie listy nazwą lub skrótem nazwy komitetu wyborczego)

Lista nr .....
.....
(oznaczenie listy nazwą lub skrótem nazwy komitetu wyborczego)

INFORMACJA
Głosować można tylko na jedną listę, stawiając znak „x" w kratce z lewej strony obok nazwiska jednego z kandydatów z tej listy, przez co wskazuje się jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu. Postawienie znaku „x" w kratce obok nazwisk kandydatów z różnych list lub niepostawienie znaku „x" w żadnej kratce powoduje nieważność głosu.

(miejsce na umieszczenie pieczęci obwodowej komisji wyborczej)

(pieczęć gminnej – miejskiej – dzielnicowej - powiatowej- wojewódzkiej komisji wyborczej)

x) – umieścić odpowiednio

KARTA DO GŁOSOWANIA

w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
na okręgowe listy kandydatów na posłów
w dniu .....

Strony od 1 do .....

Lista nr .....

.....

(nazwa lub skrót nazwy statutowego organu partii, organizacji politycznej lub społecznej bądź komitetu wyborczego utworzonego przez wyborców lub komitetu wyborczego koalicji)

Kandydaci na posłów

1. ☐ .....
(nazwisko i imię—imiona)

2. ☐ .....
(nazwisko i imię—imiona)

3. ☐ .....
(nazwisko i imię—imiona)

Lista nr .....

.....

(nazwa lub skrót nazwy statutowego organu partii, organizacji politycznej lub społecznej bądź komitetu wyborczego utworzonego przez wyborców lub komitetu wyborczego koalicji)

Kandydaci na posłów

1. ☐ .....
(nazwisko i imię—imiona)

2. ☐ .....
(nazwisko i imię—imiona)

3. ☐ .....
(nazwisko i imię—imiona)

INFORMACJA
Głosować można tylko na jedną listę, stawiając znak „x" w kratce z lewej strony obok nazwiska jednego z kandydatów z tej listy, przez co wskazuje się jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu. Postawienie znaku „x" w kratce obok nazwisk kandydatów z różnych list lub niepostawienie znaku „x" w żadnej kratce powoduje nieważność głosu.

(miejsce na umieszczenie pieczęci obwodowej komisji wyborczej)

(odcisk pieczęci okręgowej komisji wyborczej)

Okręg wyborczy
województwo .....

KARTA DO GŁOSOWANIA

w wyborach do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
w dniu .....

Kandydaci na senatorów

1. ..... ☐
(nazwisko i imię—imiona)
zgłoszony przez .....
.....
(nazwa statutowego organu partii, organizacji politycznej lub społecznej bądź komitetu wyborczego utworzonego przez wyborców lub komitetu wyborczego koalicji)

2. ..... ☐
zgłoszony przez .....
.....

3. ..... ☐
zgłoszony przez .....
.....

4. ..... ☐
zgłoszony przez .....
.....

5. ..... ☐
zgłoszony przez .....
.....

6. ..... ☐
zgłoszony przez .....
.....

7. ..... ☐
zgłoszony przez .....
.....

INFORMACJA
Głosować można na 2 kandydatów (w województwie warszawskim i w województwie katowickim na 3 kandydatów), stawiając znak „x" w kratce z prawej strony obok nazwiska kandydata.
Postawienie znaku „x" w więcej niż w 2 kratkach (w województwie warszawskim i w wojewodztwie katowickim w więcej niż 3 kratkach) lub niepostawienie znaku „x" w żadnej kratce powoduje nieważność głosu.

(miejsce na umieszczenie pieczęci obwodowej komisji wyborczej

(odcisk pieczęci wojewódzkiej komisji wyborczej)

Dokumenty prawne

KARTA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ

Preambuła

Narody Europy, tworząc coraz ściślejszą unię, są zdecydowane dzielić ze sobą pokojową przyszłość opartą na wspólnych wartościach.

Świadoma swego dziedzictwa duchowego i moralnego, Unia jest zbudowana na niepodzielnych, powszechnych wartościach godności ludzkiej, wolności, równości i solidarności; opiera się na zasadach demokracji i rządów prawa. Poprzez ustanowienie obywatelstwa Unii oraz stworzenie przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości stawia człowieka w centrum swych działań.

Unia przyczynia się do ochrony i rozwoju tych wspólnych wartości, szanując przy tym różnice kultur i tradycji narodów Europy, jak również tożsamość narodową państw członkowskich i organizację ich władz publicznych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym; dąży do wspierania zrównoważonego i trwałego rozwoju oraz zapewnia swobodny przepływ osób, dóbr, usług i kapitału oraz swobodę osiedlania się.

W tym celu, w obliczu zmian w społeczeństwie, postępu społecznego oraz rozwoju naukowego i technologicznego, niezbędne jest wzmocnienie ochrony praw podstawowych poprzez wyszczególnienie tych praw w Karcie i uczynienie ich bardziej oczywistymi.

Niniejsza Karta potwierdza, uwzględniając kompetencje i zadania Wspólnoty i Unii oraz zasadę subsydiarności, prawa wynikające zwłaszcza z tradycji konstytucyjnych i zobowiązań międzynarodowych wspólnych państwom członkowskim, z Traktatu o Unii Europejskiej, Traktatów Wspólnotowych, Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Kart Społecznych przyjętych przez Wspólnotę i Radę Europy oraz orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Korzystanie z tych praw rodzi odpowiedzialność i nakłada obowiązki wobec innych osób, wspólnoty ludzkiej i przyszłych pokoleń.

Unia uznaje zatem prawa, wolności i zasady wymienione poniżej.

Rozdział I

Godność

Artykuł 1

Godność ludzka

Godność ludzka jest nienaruszalna. Musi być szanowana i chroniona.

Artykuł 2

Prawo do życia

1. Każdy ma prawo do życia.
2. Wobec nikogo nie można orzec kary śmierci ani jej wykonać.

Artykuł 3

Prawo do integralności osoby

1. Każdy ma prawo do poszanowania swej integralności fizycznej i psychicznej.
2. W medycynie i biologii muszą być przestrzegane szczególnie następujące zasady:

- dobrowolna i świadoma zgoda osoby zainteresowanej, wyrażona zgodnie z warunkami określonymi przez prawo;
- zakaz praktyk eugenicznych, zwłaszcza tych, których celem jest selekcja osób;
- zakaz wykorzystywania ciała ludzkiego i jego organów, jako takich, jako źródła zysku;
- zakaz reproduktywnego klonowania istot ludzkich.

Artykuł 4

Zakaz tortur i nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania

Nikogo nie można poddawać torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Artykuł 5

Zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej

1. Nikt nie będzie trzymany w niewoli ani w poddaństwie.
2. Od nikogo nie można żądać świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.
3. Handel istotami ludzkimi jest zakazany.

Rozdział II
Wolności

Artykuł 6

Prawo do wolności i bezpieczeństwa

Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego.

Artykuł 7

Poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego

Każdy ma prawo do poszanowania swego życia prywatnego i rodzinnego, domu i korespondencji.

Artykuł 8

Ochrona danych osobowych

1. Każdy ma prawo do ochrony danych osobowych, które go dotyczą.
2. Dane te muszą być przetwarzane rzetelnie, w określonych celach i za zgodą osoby zainteresowanej lub na innej prawnie uzasadnionej podstawie określonej w ustawie. Każdy ma prawo do dostępu do zebranych danych, które go dotyczą, i prawo do ich sprostowania.
3. Przestrzeganie tych zasad podlega kontroli niezależnego organu.

Artykuł 9

Prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny

Prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny są gwarantowane zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tych praw.

Artykuł 10

Wolność myśli, sumienia i wyznania

1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania. Prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania, indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań poprzez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.

2. Uznaje się prawo do odmowy pełnienia służby wojskowej ze względu na przekonania, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa.

Artykuł 11

Wolność wyrażania opinii i informacji

1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe.
2. Wolność i pluralizm mediów są respektowane.

Artykuł 12

Wolność zgromadzania się i stowarzyszania się

1. Każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się i swobodnego stowarzyszania się na wszystkich szczeblach, zwłaszcza w sprawach politycznych, związkowych i obywatelskich, z którego wynika prawo każdego do tworzenia związków zawodowych i do wstępowania do nich w celu obrony swych interesów.
2. Partie polityczne na poziomie Unii przyczyniają się do wyrażania woli politycznej jej obywateli.

Artykuł 13

Wolność sztuki i badań naukowych

Sztuka i badania naukowe są wolne od ograniczeń. Swobody akademickie są respektowane.

Artykuł 14

Prawo do nauki

1. Każdy ma prawo do nauki i dostępu do szkolenia zawodowego i ustawicznego.
2. Prawo to obejmuje możliwość korzystania z bezpłatnego szkolnictwa obowiązkowego.
3. Wolność tworzenia, z poszanowaniem zasad demokratycznych, placówek oświatowych i prawo rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania ich dzieci zgodnie z ich przekonaniami religijnymi, filozoficznymi i pedagogicznymi są przestrzegane zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tej wolności i prawa.

Artykuł 15

Wolność wyboru zawodu i prawo do podejmowania pracy

1. Każdy ma prawo do podejmowania pracy oraz wykonywania swobodnie wybranego lub zaakceptowanego przez siebie zawodu.
2. Każdy obywatel Unii ma swobodę poszukiwania i wykonywania pracy, korzystania z prawa do przedsiębiorczości oraz świadczenia usług w każdym państwie członkowskim.
3. Obywatele krajów trzecich, którzy są uprawnieni do podejmowania pracy na terytorium państw członkowskich, mają prawo do takich samych warunków pracy, z jakich korzystają obywatele Unii.

Artykuł 16

Wolność prowadzenia działalności gospodarczej

Uznaje się swobodę prowadzenia działalności gospodarczej zgodnie z prawem wspólnotowym oraz ustawami i praktyką krajową.

Artykuł 17

Prawo do własności

1. Każdy ma prawo do posiadania mienia nabytego zgodnie z prawem, jego używania, dysponowania nim i zapisania go w testamencie. Nikt nie może być pozbawiony swej własności, chyba że w interesie publicznym i w przypadkach oraz na warunkach przewidzianych w ustawie, za należytym odszkodowaniem za jej utratę wypłaconym we właściwym czasie. Używanie mienia może być regulowane, w stopniu koniecznym ze względu na interes ogólny, przez ustawę.
2. Własność intelektualna jest chroniona.

Artykuł 18

Prawo do azylu

Gwarantuje się prawo do azylu z poszanowaniem przepisów Konwencji genewskiej z 28 lipca 1951 r. i Protokołu z 31 stycznia 1967 r. dotyczących statusu uchodźców oraz zgodnie z Traktatem ustanawiającym Wspólnotę Europejską.

Artykuł 19

Ochrona w przypadku usunięcia, wydalenia lub ekstradycji

1. Wydalenia zbiorowe są zakazane.
2. Nikt nie może być usunięty lub wydalony do państwa, albo wydany państwu, w którym istnieje poważne niebezpieczeństwo skazania go na karę śmierci, poddania go torturom lub innemu nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Rozdział III

Równość

Artykuł 20

Równość wobec prawa

Każdy jest równy wobec prawa.

Artykuł 21

Niedyskryminacja

1. Zakazuje się jakiejkolwiek dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, wyznanie lub przekonania, opinie polityczne lub każde inne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.
2. W zakresie Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską i Traktatu o Unii Europejskiej oraz bez uszczerbku dla szczegółowych postanowień tych Traktatów zakazana jest jakakolwiek dyskryminacja ze względu na obywatelstwo.

Artykuł 22

Zróżnicowanie kulturalne, religijne i językowe

Unia szanuje zróżnicowanie kulturalne, religijne i językowe.

Artykuł 23

Równość mężczyzn i kobiet

Równość mężczyzn i kobiet musi być zapewniona we wszystkich dziedzinach, w tym w sprawach zatrudnienia, pracy i wynagrodzenia.

Zasada równego traktowania nie stanowi przeszkody w utrzymywaniu lub przyjmowaniu środków zapewniających określone ułatwienia na korzyść płci niedostatecznie reprezentowanej.

Artykuł 24

Prawa dziecka

1. Dzieci mają prawo do takiej ochrony i opieki, jaka jest konieczna dla ich dobra. Mogą swobodnie wyrażać swoje poglądy. Poglądy te są uwzględniane w sprawach, które ich dotyczą, stosownie do ich wieku i stopnia ich dojrzałości.
2. Wszystkie działania dotyczące dzieci, zarówno podejmowane przez władze publiczne, jak i instytucje prywatne, należy podporządkować najlepszym interesom dziecka.
3. Każde dziecko ma prawo do utrzymywania stałych związków osobistych i bezpośrednich kontaktów z każdym z jego rodziców, jeśli nie jest to sprzeczne z jego interesami.

Artykuł 25

Prawa osób starszych

Unia uznaje i respektuje prawa osób starszych do życia godnego i samodzielnego oraz uczestniczenia w życiu społecznym i kulturalnym.

Artykuł 26

Integracja osób niepełnosprawnych

Unia uznaje i respektuje prawo osób niepełnosprawnych do korzystania ze środków mających zapewnić im niezależność, integrację społeczną i zawodową oraz udział w życiu społeczności.

Rozdział IV

Solidarność

Artykuł 27

Prawo pracowników do informacji i konsultacji w ramach przedsiębiorstw

Pracownikom lub ich przedstawicielom należy zapewnić, na właściwych szczeblach, informację i konsultacje we właściwym czasie, w przypadkach i na warunkach przewidzianych w prawie wspólnotowym oraz ustawach i praktyce krajowej.

Artykuł 28

Prawo do działań i rokowań zbiorowych

Pracownicy oraz ich pracodawcy, lub ich poszczególne organizacje, mają, stosownie do prawa wspólnotowego oraz ustaw i praktyki krajowej, prawo do negocjowania i zawierania układów zbiorowych na właściwych szczeblach i do podejmowania, w przypadku konfliktu interesów, działań zbiorowych, w tym strajku, w obronie swoich interesów.

Artykuł 29

Prawo do dostępu do służb pośrednictwa pracy

Każdy ma prawo do dostępu do służb pośrednictwa pracy.

Artykuł 30

Ochrona w przypadku nieuzasadnionego zwolnienia z pracy

Każdy pracownik ma prawo do ochrony w przypadku nieuzasadnionego zwolnienia z pracy, zgodnie z prawem wspólnotowym oraz ustawami i praktyką krajową.

Artykuł 31

Należyte i odpowiednie warunki pracy

1. Każdy pracownik ma prawo do warunków pracy uwzględniających jego zdrowie, gwarantujących mu bezpieczeństwo i godność.
2. Każdy pracownik ma prawo do ograniczenia maksymalnej liczby godzin pracy, do codziennych i cotygodniowych przerw w pracy, jak również do corocznego płatnego urlopu.

Artykuł 32

Zakaz pracy dzieci i ochrona młodocianych w pracy

Zatrudnianie dzieci jest zakazane. Minimalny wiek podjęcia pracy nie może być niższy niż minimalny wiek zakończenia obowiązku szkolnego, z zastrzeżeniem uregulowań,

które mogą być bardziej korzystne dla młodocianych i z wyjątkiem ograniczonych uchyleń.

Młodocianym dopuszczonym do podjęcia pracy należy zapewnić warunki pracy stosowne do ich wieku oraz ochronę przed wykorzystywaniem ekonomicznym lub przed jakąkolwiek pracą, która byłaby szkodliwa dla ich bezpieczeństwa, zdrowia lub rozwoju fizycznego, psychicznego, moralnego i społecznego albo kolidowałaby z nauką.

Artykuł 33

Życie rodzinne i zawodowe

1. Rodzina korzysta z ochrony prawnej, ekonomicznej i społecznej.
2. W celu pogodzenia życia rodzinnego z zawodowym każdy ma prawo do ochrony przed zwolnieniem z pracy z powodów związanych z macierzyństwem i prawo do płatnego urlopu macierzyńskiego oraz do urlopu wychowawczego po urodzeniu lub adopcji dziecka.

Artykuł 34

Ubezpieczenie społeczne i pomoc społeczna

1. Unia uznaje i respektuje uprawnienie do świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz usług socjalnych zapewniających ochronę w takich przypadkach, jak: macierzyństwo, choroba, wypadki przy pracy, zależność lub podeszły wiek oraz w przypadku utraty pracy, zgodnie z warunkami określonymi w prawie wspólnotowym, ustawach i praktyce krajowej.
2. Każdy, kto przebywa lub przemieszcza się legalnie w obszarze Unii Europejskiej ma prawo do świadczeń z ubezpieczenia społecznego i udogodnień socjalnych zgodnie z prawem wspólnotowym, ustawami i praktyką krajową.
3. W celu zwalczania wykluczenia społecznego i ubóstwa Unia uznaje i respektuje prawo do pomocy społecznej i pomocy mieszkaniowej mających zapewnić godną egzystencję osobom pozbawionym wystarczających środków, zgodnie z warunkami ustanowionymi w prawie wspólnotowym oraz ustawami i praktyką krajową.

Artykuł 35

Ochrona zdrowia

Każdy ma prawo do dostępu do profilaktycznej opieki zdrowotnej i prawo do korzystania z opieki medycznej na warunkach ustalonych w ustawach i praktyce krajowej. Wyższy poziom ochrony zdrowia człowieka będzie zapewniony poprzez określenie i realizację wszystkich polityk i działań Unii.

Artykuł 36

Dostęp do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym

Unia uznaje i respektuje dostęp do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym na podstawie ustaw i praktyki krajowej, zgodnie z Traktatem ustanawiającym Wspólnotę Europejską, w celu wspierania spójności społecznej i terytorialnej Unii.

Artykuł 37

Ochrona środowiska

Wysoki poziom ochrony środowiska i poprawa jego jakości muszą być zintegrowane z polityką Unii i zapewnione zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Artykuł 38

Ochrona konsumentów

Polityki Unii zapewniają wysoki poziom ochrony konsumentów.

Rozdział V

Prawa obywateli

Artykuł 39

Prawo do głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego

1. Każdy obywatel Unii ma prawo do głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego w państwie członkowskim, w którym mieszka, na takich samych zasadach, jak obywatele tego państwa.
2. Członkowie Parlamentu Europejskiego są wybierani w wyborach powszechnych i bezpośrednich, w głosowaniu wolnym i tajnym.

Artykuł 40

Prawo do głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych

Każdy obywatel Unii ma prawo do głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych w państwie członkowskim, w którym mieszka, na takich samych zasadach, jak obywatele tego państwa.

Artykuł 41

Prawo do dobrej administracji

1. Każdy ma prawo, aby jego sprawy były załatwiane przez instytucje i organy Unii bezstronnie, rzetelnie i w rozsądnym terminie.
2. Prawo to obejmuje:

- prawo każdej osoby do osobistego przedstawienia sprawy, zanim zostanie wydana indywidualna decyzja mogąca negatywnie wpłynąć na jej sytuację;
- prawo każdej osoby do dostępu do akt swej sprawy, z zastrzeżeniem poszanowania uprawnionych interesów poufności oraz tajemnicy zawodowej i handlowej;
- obowiązek organu administracji uzasadnienia swojej decyzji.

3. Każda osoba ma prawo domagania się od Wspólnoty naprawienia, zgodnie z ogólnymi zasadami wspólnymi dla prawa państw członkowskich, wszelkich szkód wyrządzonych przez jej instytucje lub funkcjonariuszy wykonujących swe obowiązki.
4. Każda osoba może zwracać się pisemnie do instytucji Unii w jednym z języków oficjalnych Traktatów oraz musi otrzymać odpowiedź w tym samym języku.

Artykuł 42

Prawo do dostępu do dokumentów

Każdy obywatel Unii i każda osoba fizyczna lub prawna mieszkająca lub mająca swoją siedzibę statutową w państwie członkowskim ma prawo do dostępu do dokumentów Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji.

Artykuł 43

Rzecznik Praw Obywatelskich

Każdy obywatel Unii i każda osoba fizyczna lub prawna mieszkająca lub mająca swą siedzibę statutową w państwie członkowskim ma prawo zwracać się do Rzecznika Praw Obywatelskich Unii w przypadku nieprawidłowości w działaniach instytucji lub

organów Wspólnoty, z wyjątkiem Trybunału Sprawiedliwości i Trybunału Pierwszej Instancji wykonujących funkcje sądowe.

Artykuł 44

Prawo do składania petycji

Każdy obywatel Unii i każda osoba fizyczna lub prawna mieszkająca lub mająca swoją siedzibę statutową w państwie członkowskim ma prawo do składania petycji do Parlamentu Europejskiego.

Artykuł 45

Wolność poruszania się i zamieszkania

1. Każdy obywatel Unii ma prawo do swobodnego poruszania się po terytorium państw członkowskich i zamieszkania na nim.
2. Wolność poruszania się i zamieszkania może być przyznana, zgodnie z Traktatem ustanawiającym Wspólnotę Europejską, obywatelom krajów trzecich mieszkającym legalnie na terytorium państwa członkowskiego.

Artykuł 46

Opieka dyplomatyczna i konsularna

Każdy obywatel Unii korzysta na terytorium państwa trzeciego, w którym państwo członkowskie, którego jest on obywatelem, nie ma swojego przedstawicielstwa, z opieki służb dyplomatycznych i konsularnych każdego innego państwa członkowskiego, na takich samych zasadach, jak obywatele tego państwa.

Rozdział VI

Wymiar sprawiedliwości

Artykuł 47

Prawo do skutecznego środka odwoławczego i do rzetelnego procesu sądowego

Każdy, którego prawa i wolności gwarantowane przez prawo Unii zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego przed sądem z zastrzeżeniem warunków przewidzianych w tym artykule.

Każdy jest uprawniony do rzetelnego i publicznego procesu w rozsądnym terminie przed niezawisłym i bezstronnym sądem ustanowionym wcześniej na mocy ustawy. Każdy ma możliwość uzyskania porady prawnej, obrony i reprezentacji prawnej.

Pomoc prawna jest przyznawana tym, którzy nie posiadają wystarczających środków, w stopniu, w jakim jest ona konieczna dla zapewnienia skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

Artykuł 48

Domniemanie niewinności i prawo do obrony

1. Każdy oskarżony jest uznawany za niewinnego dopóty, dopóki nie zostanie mu udowodniona, zgodnie z ustawą, wina.
2. Każdemu oskarżonemu gwarantuje się respektowanie prawa do obrony.

Artykuł 49

Zasady legalności oraz proporcjonalności czynów zagrożonych karą i kar

1. Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu lub jego zaniechania, który - według prawa krajowego lub prawa międzynarodowego - nie stanowił przestępstwa w czasie, w którym został popełniony. Nie będzie też wymierzona kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w czasie, w którym został popełniony czyn zagrożony karą. W przypadku, gdy prawo obowiązujące po popełnieniu czynu zagrożonego karą przewiduje karę łagodniejszą aniżeli prawo dotychczasowe, stosuje się prawo późniejsze.
2. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w sądzeniu i karaniu każdej osoby za jakiekolwiek działanie lub zaniechanie, które w czasie, gdy zostało popełnione stanowiło, zgodnie z ogólnymi zasadami uznawanymi przez wspólnotę narodów, czyn zagrożony karą.
3. Surowość kar musi być proporcjonalna do wagi czynu zagrożonego karą.

Artykuł 50

Zakaz ponownego sądzenia lub karania w sprawach karnych dotyczących tego samego czynu zagrożonego karą

1. Nikt nie może być ponownie sądzony lub ukarany w postępowaniu karnym za ten sam czyn zagrożony karą, od którego został uprzednio uniewinniony lub za który

został uprzednio skazany na terenie Unii prawomocnym wyrokiem wydanym zgodnie z prawem.

Rozdział VII

Postanowienia ogólne

Artykuł 51

Zakres stosowania

1. Postanowienia niniejszej Karty mają zastosowanie do instytucji i organów Unii z uwzględnieniem zasady subsydiarności oraz do państw członkowskich w takim zakresie, w jakim stosują one prawo Unii. Państwa te mają zatem szanować te prawa, przestrzegać zasady i wspierać je zgodnie ze swymi uprawnieniami.
2. Niniejsza Karta nie ustanawia żadnego nowego uprawnienia ani zadania dla Wspólnoty lub Unii ani nie zmienia uprawnień i zadań określonych w Traktatach.

Artykuł 52

Zakres praw gwarantowanych

1. Każde ograniczenie w korzystaniu z praw i wolności uznanych w niniejszej Karcie musi być przewidziane w ustawie i przestrzegać istoty tych praw i wolności. Z zastrzeżeniem poszanowania zasady proporcjonalności, ograniczenia mogą być wprowadzone jedynie wtedy, kiedy są konieczne i odpowiadają istotnie celom interesu ogólnego uznawanym przez Unię lub potrzebie ochrony praw i wolności innych osób.
2. Prawa uznane w niniejszej Karcie, które wynikają z Traktatów Wspólnoty lub z Traktatu o Unii Europejskiej, są wykonywane na warunkach i w granicach określonych w tych Traktatach.
3. W zakresie, w jakim niniejsza Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom gwarantowanym przez Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, ich znaczenie i zakres są zgodne z nadanymi im przez tę Konwencję. Przepis ten nie stanowi przeszkody w ustanowieniu przez prawo Unii szerszej ochrony.

Artykuł 53

Poziom ochrony

Żadne z postanowień niniejszej Karty nie będzie interpretowane jako ograniczające lub podważające prawa człowieka i podstawowe wolności uznane, we właściwych im obszarach zastosowania, przez prawo Unii i prawo międzynarodowe oraz umowy międzynarodowe, których Unia, Wspólnota lub wszystkie państwa członkowskie są stronami, łącznie z europejską Konwencją o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, oraz przez konstytucje państw członkowskich.

Artykuł 54

Zakaz nadużycia praw

Żadne z postanowień niniejszej Karty nie będzie interpretowane jako przyznające jakiekolwiek prawo do podejmowania jakiejkolwiek działalności lub dokonywania jakichkolwiek czynów mających na celu zniweczenie któregokolwiek z praw i wolności uznanych w niniejszej Karcie lub ich ograniczenia w większym stopniu, aniżeli jest to w niej przewidziane.

WZÓR SKARGI

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

Rada Europy

Strasburg, Francja

SKARGA

na podstawie Artykułu 34 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

oraz Artykułu 45-47 Regulaminu Trybunału

Adres pocztowy na który należy wysyłać skargę:

The Registrar

Europan Court of Human Rights

Council of Europe

F-67075 Strasbourg – Cedex

France

I. STRONY

A. SKARŻĄCY / SKARŻĄCA

(Należy przedstawić informacje dotyczące skarżącego / skarżącej i ewentualnie jego / jej reprezentanta / reprezentantki)

1. Nazwisko .....

2. Imię (imiona) .....

Płeć: mężczyzna / kobieta (podkreślić)

3. Narodowość .....

4. Zawód .....

5. Data i miejsce urodzenia .....

6. Stały adres zamieszkania .....

7. Telefon nr..... Fax nr .....

8. Aktualny adres (jeśli inny niż podany w pkt.6) .....

9. Imię i nazwisko reprezentanta / reprezentantki[214] .....

10. Zawód reprezentanta / reprezentantki .....

11. Adres reprezentanta / reprezentantki .....

12. Telefon nr ..... Fax nr .....

B. WYSOKA UKŁADAJĄCA SIĘ STRONA

(Należy podać nazwę Państwa / Państw, przeciwko któremu / którym skierowana jest skarga)

13.....

II. OŚWIADCZENIE DOTYCZĄCE STANU FAKTYCZNEGO

(Zob. Informacja wyjaśniająca, Część II)

[214] Jeśli skarżący / skarżąca ustanowił(a) adwokata lub inną osobę do reprezentowania go / jej, należy załączyć podpisany formularz pełnomocnictwa

14.....

III. OŚWIADCZENIE O DOMNIEMANYCH NARUSZENIACH KONWENCJI I / LUB PROTOKOŁÓW WRAZ Z UZASADNIENIEM

(Zob. Informacja wyjaśniająca, Część III)

15.....

IV. OŚWIADCZENIE DOTYCZĄCE ART. 35 PAR. 1 KONWENCJI

(Zob. Informacja wyjaśniająca, Część IV. Jeśli jest to konieczne, informacje wymienione w pkt. 16-18 można przedstawić na odrębnej kartce dla każdego zarzutu z osobna)

16. Ostateczne orzeczenie (data; nazwa sądu lub organu, który wydał orzeczenie; rodzaj orzeczenia) .....

17. Inne orzeczenia (proszę je wymienić w porządku chronologicznym podając dla każdego z nich datę, nazwę sądu lub organu, który je wydał, oraz rodzaj orzeczenia) .....

18. Czy istnieją lub istniały inne możliwości odwołania się lub skuteczne środki prawne, które nie zostały wykorzystane? Jeśli tak, proszę wyjaśnić, dlaczego nie zostały wykorzystane .....

V. OŚWIADCZENIE DOTYCZĄCE TEGO, CZEGO DOMAGA

SIĘ SKARŻĄCY

(Zob. Informacja wyjaśniająca, Część V)

VI. OŚWIADCZENIE DOTYCZĄCE POSTĘPOWANIA PRZED INNYMI ORGANAMI MIĘDZYNARODOWYMI

(Zob. Informacja wyjaśniająca, Część VI)

20. Czy przedstawiał Pan/ przedstawiała Pani powyższe zarzuty innym organom międzynarodowym w celu zbadania lub rozstrzygnięcia? Jeśli tak, należy przedstawić wszystkie szczegóły dotyczące takiego postępowania .

.....

VII. WYKAZ DOKUMENTÓW

(NALEŻY DOŁĄCZYĆ WYŁĄCZNIE KOPIE DOKUMENTÓW, NIE ORYGINAŁY**)**

(Zob. Informacja wyjaśniająca, Część VII. Należy załączyć kopie wszystkich orzeczeń, o których mowa wyżej w Części IV i VI. Jeśli nie posiada Pan / Pani kopii, należy je wykonać. Jeśli uzyskanie kopii nie jest możliwe, proszę wyjaśnić dlaczego. Żadne dokumenty nie będą Panu / Pani zwrócone)

21. a) .....
    b) .....
    c) .....

VIII. DEKLARACJA I PODPIS

(Zob. Informacja wyjaśniająca, Część VIII)

22. Niniejszym oświadczam, że informacje podane w niniejszym formularzu skargi, zgodnie z moją wiedza i przekonaniem, są prawdziwe

Miejsce .....

Data .....

(podpis skarżącego / skarżącej lub reprezentanta / reprezentantki)

INFORMACJA WYJAŚNIAJĄCA

przeznaczona dla osób wypełniających formularz skargi na podstawie art. 34 Konwencji

WSTĘP

Zawarte tu informacje mają na calu ułatwienie sporządzenia skargi do Trybunału. Proszę przeczytać je uważnie przed wypełnieniem formularza, a następnie sięgnąć do nich podczas wypełniania każdej kolejnej jego części.

Wypełniony formularz będzie stanowić Pana / Pani skargę do Trybunału na podstawie art. 34 Konwencji. Będzie on dla Trybunału podstawą do zbadania sprawy. Dlatego też tak ważne jest wypełnienie go wyczerpująco i dokładnie, nawet jeśli oznacza to konieczność powtórzenia informacji, które zostały przekazane Kancelarii Trybunału w poprzedniej korespondencji.

Formularz złożony jest, jak można zauważyć, z ośmiu części. Każdą z nich należy wypełnić w taki sposób, aby skarga zawierała wszystkie informacje wymagane na podstawie Regulaminu Trybunału. Poniżej znajdują się informacje wyjaśniające do każdej z części formularza. Na zakończenie Informacji Wyjaśniającej załączamy tekst art. 45 i 47 Regulaminu Trybunału.

INFORMACJE DOTYCZĄCE FORMULARZA SKARGI

I. STRONY – Art. 47 par. 1(a), (b) i (c)
(1 – 13)

Jeśli skarżących jest więcej niż jeden, należy przedstawić wymagane informacje osobno o każdym z nich; jeśli jest to konieczne, na oddzielnej kartce.

Skarżący może ustanowić osobę do reprezentowania go. Taki przedstawiciel musi być adwokatem uprawnionym do prowadzenia praktyki w którymkolwiek z Państw-Stron oraz musi być mieszkańcem jednego z nich; może to być też każda inna osoba dopuszczona przez Trybunał do reprezentowania skarżącego. W przypadku gdy skarżący jest reprezentowany przez inną osobę, odpowiednie informacje z tym związane powinny być zawarte w tej części formularza skargi. Kancelaria będzie prowadzić korespondencję wyłącznie z przedstawicielem ustanowionym przez skarżącego.

II. OŚWIADCZENIE DOTYCZĄCE STANU FAKTYCZNEGO – Art. 47 par. 1(d)
(14)

Informacje dotyczące faktów związanych ze skargą powinny być przedstawione w sposób jasny i zwięzły. Należy starać się opisywać wydarzenia w takiej kolejności, w jakiej one nastąpiły z podaniem dokładnych dat. W przypadku gdy stawiane zarzuty dotyczą wielu różnych spraw (np. różnych postępowań sądowych), należy każdą z nich opisać osobno.

III. OŚWIADCZENIE O DOMNIEMANYCH NARUSZENIACH KONWENCJI WRAZ Z UZASADNIENIEM – Art. 47 par. 1(e)
(15)

W tej części formularza należy w sposób możliwie najbardziej precyzyjny wyjaśnić, jakie przepisy Konwencji stanowią podstawę zarzutów stawianych przez Pana / Panią oraz

wyjaśnić dlaczego, zdaniem Pana/Pani, fakty przedstawione w części II formularza wskazują na naruszenie tych przepisów.

Należy zauważyć, że niektóre artykuły Konwencji pozwalają w pewnych okolicznościach na ingerencję w prawa, które one gwarantują (patrz np. pkt a) do f) art. 5 ust. 1 oraz ust. 2 artykułów od 8 do 11). Jeśli Pana/Pani zarzut jest oparty na takim artykule, należy wyjaśnić, dlaczego Pan/Pani uważa, iż ingerencja będąca przedmiotem skargi nie była usprawiedliwiona.

IV. OŚWIADCZENIE DOTYCZĄCE ART. 35 par.1 KONWENCJI – Art.47 par. 2(a)
(16 –18)

W tym rozdziale należy przedstawić informacje dotyczące środków odwoławczych podjętych przed władzami państwowymi. Należy wypełnić każdą z trzech części tej rubryki i podać informację dotyczącą wykorzystania środków odwoławczych osobno dla każdego zarzutu stawianego w oparciu o postanowienia Konwencji. W pkt. 18 należy wypowiedzieć się, czy w związku ze stawianymi zarzutami istniały jeszcze inne możliwości odwołania się lub skuteczne środki prawne, które nie zostały wykorzystane. w przypadku, gdy takie środki istniały, lecz nie zostały wykorzystane, należy je określić (np. podając nazwę sądu lub innych organów, do których można było złożyć odwołanie) oraz wyjaśnić, dlaczego ich nie użyto.

V. OŚWIADCZENIE DOTYCZĄCE TEGO, CZEGO DOMAGA SIĘ SKARŻĄCY – Art. 47 par. 1(g)
(19)

W tym miejscu należy krótko stwierdzić, co Pan/Pani chce osiągnąć przy pomocy skargi do Trybunału. Należy określić ogólnie swoje roszczenia co do zadośćuczynienia, które Pan/Pani chce wnieść zgodnie z art. 41 Konwencji.

VI. OŚWIADCZENIE DOTYCZĄCE POSTĘPOWANIA PRZED INNYMI ORGANAMI MIĘDZYNARDOWYMI – Art. 47 par. 2(b)
(20)

W tym rozdziale należy podać informacje, czy Pan/Pani przedstawiał kiedykolwiek zarzuty zawarte w tej skardze innym organom międzynarodowym w celu zbadania lub rozstrzygnięcia. Jeśli tak, należy przedstawić wszystkie szczegóły, włącznie z nazwa organu, do którego zarzuty były kierowane, datami oraz informacjami dotyczącymi

postępowania, które toczyło się przed nimi oraz informacje dotyczące podjętych decyzji. Należy dołączyć kopie stosownych decyzji i innych dokumentów.

VII. WYKAZ DOKUMENTÓW – **Art. 47 par. 1(h)**

(21)

NALEŻY DOŁĄCZYĆ KOPIE DOKUMENTÓW, NIE ORYGINAŁY!

Nie należy zapomnieć o załączeniu do skargi kopii wszystkich wyroków i decyzji wspomnianych w Części IV i VI, jak również kopii wszelkich innych dokumentów, które chciałby Pan/Pani przedstawić Trybunałowi jako dowody (nagrania magnetofonowe, oświadczenia świadków itd.). Należy także wymienić w wykazie wszelkie wyroki i decyzje wydane w sprawie. Załączone kopie wyroków i decyzji powinny zawierać uzasadnienia, a nie tylko samą sentencję orzeczenia. Należy załączyć wyłącznie dokumenty związane z zarzutami przedstawionymi do rozpatrzenia przez Trybunał.

VIII. DEKLARACJA I PODPIS – **Art. 45 par. 3**

(22)

W przypadku, gdy skarga jest podpisana przez przedstawiciela skarżącego, należy dołączyć do niej odpowiedni dokument pełnomocnictwa podpisany osobiście przez skarżącego (chyba że został on dołączony już wcześniej).

Wzór skargi do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich[215]

[215] W jaki sposób złożyć skargę? Napisz do Rzecznika w dowolnym języku Traktatu, podaj swoje dokładne dane oraz wskaż, przeciw jakiej instytucji UE skierowana jest skarga i z jakich powodów jest składana.

- ☐ Skargę należy złożyć w ciągu dwóch lat od daty powzięcia wiadomości o faktach będących przedmiotem skargi.
- ☐ Składając skargę nie trzeba być osobiście dotkniętym działaniem niewłaściwego administrowania.
- ☐ Przed złożeniem skargi należy skontaktować się z przedmiotową instytucją lub organem, na przykład pisemnie.
- ☐ Rzecznik nie zajmuje się sprawami obecnie rozpatrywanymi lub już rozpatrzonymi przez sąd.

Po rozpatrzeniu skargi Rzecznik informuje skarżącego o wyniku dochodzenia.

Skargę można złożyć wysyłając pismo do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich lub też wykorzystując załączony formularz. Elektroniczna wersja formularza dostępna jest na stronie internetowej Rzecznika pod adresem: http://www.ombudsman.europa.eu

SKARGA DOTYCZY

1.

Imię: .....

Nazwisko: .....

W imieniu: .....

Adres linia 1: .....

Adres linia 2: .....

Miejscowość: .....

Województwo: .....

Kod pocztowy: .....

Państwo: .....

Tel.: .....

Faks: .....

E-mail: .....

2.

Przeciwko jakiej instytucji lub organowi UE składana jest skarga?

- ❑ Parlament Europejski
- ❑ Rada Unii Europejskiej
- ❑ Komisja Europejska
- ❑ Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich(*)
- ❑ Europejski Trybunał Obrachunkowy
- ❑ Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny
- ❑ Komitet Regionów Unii Europejskiej
- ❑ Europejski Bank Inwestycyjny
- ❑ Europejski Bank Centralny

* Z wyłączeniem jego funkcji sądowniczych

- ❑ Europejskie Biuro Naboru Kadr (EPSO)
- ❑ Europejski Urząd ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych (OLAF)
- ❑ Europejskie Biuro Policji (Europol)
- ❑ Inne organy Unii (proszę określić jaki)

3.

Przeciwko jakiej decyzji lub ze względu na jaką sprawę składana jest skarga? Kiedy dowiedział(a) się Pan / Pani o tej sprawie?

.....

.....

.....

.....

4.

Na czym Pana / Pani zdaniem polegało nieodpowiednie działanie instytucji?

.....

.....

.....

.....

5.

Co Pana / Pani zdaniem powinna uczynić instytucja lub organ w celu naprawienia zaistniałej sytuacji?

.....

.....

.....

.....

6.

Czy skontaktował(a) się już Pan / Pani z instytucją lub organem UE, których skarga dotyczy, aby uzyskać zmianę decyzji?

- ❑ Tak (proszę podać szczegóły) ❑ Nie

7.

Jeżeli skarga dotyczy stosunku pracy z instytucjami i organami UE: czy wyczerpał(a) Pan / Pani wszystkie wewnętrzne

możliwości składania odwołań i skarg przewidziane w Regulaminie Pracowniczym? Jeżeli tak, to czy upłynął już termin

udzielenia odpowiedzi przez organ lub instytucję?

- ❑ Tak (proszę podać szczegóły) ❑ Nie

8.

Czy przedmiotowa sprawa była już rozpatrywana lub też jest aktualnie rozpatrywana przez sąd?

- ❑ Tak (proszę podać szczegóły) ❑ Nie

9.

Po przeczytaniu informacji umieszczonej w ramce poniżej wybierz **jedną** z następujących opcji:

- ❑ Wyrażam zgodę na publiczny dostęp do mojej skargi
- ❑ Wnioskuję o zakwalifikowanie mojej skargi jako poufnej

10.

Czy zgadza się Pan / Pani na przekazanie skargi do innej instytucji (europejskiej lub krajowej), jeżeli Europejski Rzecznik

Praw Obywatelskich zdecyduje, iż nie jest uprawniony do rozpatrzenia tej skargi?

- ❑ Tak ❑ Nie

Data i podpis:

Skargi składane do Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich (i wszelkie dołączane dokumenty) są w normalnych przypadkach traktowane jak dokumenty dostępne publicznie.

Traktowanie ich jak „dokumentów publicznych" oznacza, iż każdy obywatel może uzyskać dostęp do skargi i jej załączników. W momencie wszczęcia dochodzenia przez Rzecznika dokumentami dostępnymi publicznie stają się również uwagi instytucji lub organu dotyczące skargi, wszelkie uwagi skarżącego dotyczące opinii instytucji, jak również inne dokumenty wymienione w art. 13 przepisów wykonawczych (zamieszczonych na stronie internetowej Rzecznika) a dostępu do nich może zażądać każdy obywatel. Decyzje Rzecznika dotyczące skarg są publikowane na jego stronie internetowej, po usunięciu wszystkich informacji pozwalających na ustalenie tożsamości skarżącego. Niektóre są również publikowane w całości, lub w streszczonej formie, w druku lub w formacie elektronicznym. Publikacje te nie zawierają danych osobowych i adresu skarżącego.

Skarżący ma prawo do złożenia wniosku o potraktowanie skargi jako poufnej. Jeżeli złożono wniosek o poufność, nie ma publicznego dostępu do skargi i innych, wymienionych powyżej dokumentów. Jednak nawet poufna skarga musi być wysłana do przedmiotowej instytucji lub organu unijnego, jeżeli Rzecznik rozpoczyna dochodzenie. Decyzje Rzecznika dotyczące skarg poufnych są publikowane na jego stronie internetowej, po uprzednim usunięciu informacji, które mogłyby przyczynić się do zidentyfikowania skarżącego. Informacje te są również usunięte z decyzji publikowanych w całości lub w formie streszczenia, w druku lub w formacie elektronicznym.

Skargi złożone do Rzecznika mogą zawierać dane osobowe dotyczące skarżącego lub osób trzecich. Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich postępuje z danymi osobowymi zgodnie z Rozporządzeniem (WE) nr 45/2001[216]. O ile skarżący nie złoży wniosku o zakwalifikowanie skargi jako poufnej, rozumie się, iż akceptuje postanowienia art. 5 (d) rozporządzenia (WE) nr 45/2001 dotyczące publikowania przez Rzecznika wszelkich danych osobowych zawartych w skardze.

Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich — 1 Avenue du Président Robert Schuman — B.P. 403 — FR- 67001 Strasbourg Cedex — Francja

[216] Rozporządzenie (WE) nr 45/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2000 r. w sprawie ochrony osób prywatnych w odniesieniu do postępowania z danymi osobowymi przez instytucje i organy wspólnotowe oraz w sprawie swobodnego przepływu tych danych Dziennik Urzędowy L 8/1 12/01/2001.

Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej[217]

(Dz. U. Nr 112, poz. 1198)

Rozdział 1

Przepisy ogólne

Art. 1.

1. Każda informacja o sprawach publicznych stanowi informację publiczną w rozumieniu ustawy i podlega udostępnieniu na zasadach i w trybie określonych w niniejszej ustawie.

2. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów innych ustaw określających odmienne zasady i tryb dostępu do informacji będących informacjami publicznymi.

Art. 2.

1. Każdemu przysługuje, z zastrzeżeniem art. 5, prawo dostępu do informacji publicznej, zwane dalej "prawem do informacji publicznej".

2. Od osoby wykonującej prawo do informacji publicznej nie wolno żądać wykazania interesu prawnego lub faktycznego.

Art. 3.

1. Prawo do informacji publicznej obejmuje uprawnienia do:

1) uzyskania informacji publicznej, w tym uzyskania informacji przetworzonej w takim zakresie, w jakim jest to szczególnie istotne dla interesu publicznego,

2) wglądu do dokumentów urzędowych,

3) dostępu do posiedzeń kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów.

2. Prawo do informacji publicznej obejmuje uprawnienie do niezwłocznego uzyskania informacji publicznej zawierającej aktualną wiedzę o sprawach publicznych.

Art. 4.

[217] Źródło: *Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej*, za https://www.umolecko.bip.doc.pl/index.php?wiad=215 lub http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20011121198/U/D20011198Lj.pdf

1. Obowiązane do udostępniania informacji publicznej są władze publiczne oraz inne podmioty wykonujące zadania publiczne, w szczególności:

1) organy władzy publicznej,

2) organy samorządów gospodarczych i zawodowych,

3) podmioty reprezentujące zgodnie z odrębnymi przepisami Skarb Państwa,

4) podmioty reprezentujące państwowe osoby prawne albo osoby prawne samorządu terytorialnego oraz podmioty reprezentujące inne państwowe jednostki organizacyjne albo jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego,

5) podmioty reprezentujące inne osoby lub jednostki organizacyjne, które wykonują zadania publiczne lub dysponują majątkiem publicznym, oraz osoby prawne, w których Skarb Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub samorządu gospodarczego albo zawodowego mają pozycję dominującą w rozumieniu przepisów o ochronie konkurencji i konsumentów.

2. Obowiązane do udostępniania informacji publicznej są związki zawodowe i ich organizacje oraz partie polityczne.

3. Obowiązane do udostępniania informacji publicznej są podmioty, o których mowa w ust. 1 i 2, będące w posiadaniu takich informacji.

Art. 5.

1. Prawo do informacji publicznej podlega ograniczeniu w zakresie i na zasadach określonych w przepisach o ochronie informacji niejawnych oraz o ochronie innych tajemnic ustawowo chronionych.

2. Prawo do informacji publicznej podlega ograniczeniu ze względu na prywatność osoby fizycznej lub tajemnicę przedsiębiorcy. Ograniczenie to nie dotyczy informacji o osobach pełniących funkcje publiczne, mających związek z pełnieniem tych funkcji, w tym o warunkach powierzenia i wykonywania funkcji, oraz przypadku, gdy osoba fizyczna lub przedsiębiorca rezygnują z przysługującego im prawa.

3. Nie można, z zastrzeżeniem ust. 1 i 2, ograniczać dostępu do informacji o sprawach rozstrzyganych w postępowaniu przed organami państwa, w szczególności w postępowaniu administracyjnym, karnym lub cywilnym, ze względu na ochronę interesu strony, jeżeli postępowanie dotyczy władz publicznych lub innych podmiotów wykonujących zadania publiczne albo osób pełniących funkcje publiczne - w zakresie tych zadań lub funkcji.

4. Ograniczenia dostępu do informacji w sprawach, o których mowa w ust. 3, nie naruszają prawa do informacji o organizacji i pracy organów prowadzących

postępowania, w szczególności o czasie, trybie i miejscu oraz kolejności rozpatrywania spraw.

Rozdział 2

Dostęp do informacji publicznej

Art. 6.

1. Udostępnieniu podlega informacja publiczna, w szczególności o:

1) polityce wewnętrznej i zagranicznej, w tym o:

a) zamierzeniach działań władzy ustawodawczej oraz wykonawczej,

b) projektowaniu aktów normatywnych,

c) programach w zakresie realizacji zadań publicznych, sposobie ich realizacji, wykonywaniu i skutkach realizacji tych zadań,

2) podmiotach, o których mowa w art. 4 ust. 1, w tym o:

a) statusie prawnym lub formie prawnej,

b) organizacji,

c) przedmiocie działalności i kompetencjach,

d) organach i osobach sprawujących w nich funkcje i ich kompetencjach,

e) strukturze własnościowej podmiotów, o których mowa w art. 4 ust. 1 pkt 3-5,

f) majątku, którym dysponują,

3) zasadach funkcjonowania podmiotów, o których mowa w art. 4 ust. 1, w tym o:

a) trybie działania władz publicznych i ich jednostek organizacyjnych,

b) trybie działania państwowych osób prawnych i osób prawnych samorządu terytorialnego w zakresie wykonywania zadań publicznych i ich działalności w ramach gospodarki budżetowej i pozabudżetowej,

c) sposobach stanowienia aktów publicznoprawnych,

d) sposobach przyjmowania i załatwiania spraw,

e) stanie przyjmowanych spraw, kolejności ich załatwiania lub rozstrzygania,

f) prowadzonych rejestrach, ewidencjach i archiwach oraz o sposobach i zasadach udostępniania danych w nich zawartych,

4) danych publicznych, w tym:

a) treść i postać dokumentów urzędowych, w szczególności:

- treść aktów administracyjnych i innych rozstrzygnięć,

- dokumentacja przebiegu i efektów kontroli oraz wystąpienia, stanowiska, wnioski i opinie podmiotów ją przeprowadzających,

b) stanowiska w sprawach publicznych zajęte przez organy władzy publicznej i przez funkcjonariuszy publicznych w rozumieniu przepisów Kodeksu karnego,

c) treść innych wystąpień i ocen dokonywanych przez organy władzy publicznej,

d) informacja o stanie państwa, samorządów i ich jednostek organizacyjnych,

5) majątku publicznym, w tym o:

a) majątku Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych,

b) innych prawach majątkowych przysługujących państwu i jego długach,

c) majątku jednostek samorządu terytorialnego oraz samorządów zawodowych i gospodarczych oraz majątku osób prawnych samorządu terytorialnego, a także kas chorych,

d) majątku podmiotów, o których mowa w art. 4 ust. 1 pkt 5, pochodzącym z zadysponowania majątkiem, o którym mowa w lit. a)-c), oraz pożytkach z tego majątku i jego obciążeniach,

e) dochodach i stratach spółek handlowych, w których podmioty, o których mowa w lit. a)-c), mają pozycję dominującą w rozumieniu przepisów Kodeksu spółek handlowych, oraz dysponowaniu tymi dochodami i sposobie pokrywania strat,

f) długu publicznym,

g) pomocy publicznej,

h) ciężarach publicznych.

2. Dokumentem urzędowym w rozumieniu ustawy jest treść oświadczenia woli lub wiedzy, utrwalona i podpisana w dowolnej formie przez funkcjonariusza publicznego w rozumieniu przepisów Kodeksu karnego, w ramach jego kompetencji, skierowana do innego podmiotu lub złożona do akt sprawy.

Art. 7.

1. Udostępnianie informacji publicznych następuje w drodze:

1) ogłaszania informacji publicznych, w tym dokumentów urzędowych, w Biuletynie Informacji Publicznej, o którym mowa w art. 8,

2) udostępniania, o którym mowa w art. 10 i 11,

3) wstępu na posiedzenia organów, o których mowa w art. 3 ust. 1 pkt 3, i udostępniania materiałów, w tym audiowizualnych i teleinformatycznych, dokumentujących te posiedzenia.

2. Dostęp do informacji publicznej jest bezpłatny, z zastrzeżeniem art. 15.

Art. 8.

1. Tworzy się urzędowy publikator teleinformatyczny - Biuletyn Informacji Publicznej - w celu powszechnego udostępniania informacji publicznej, w postaci ujednoliconego systemu stron w sieci teleinformatycznej, zwany dalej "Biuletynem Informacji Publicznej".

2. Informacje publiczne są udostępniane w Biuletynie Informacji Publicznej przez podmioty, o których mowa w art. 4 ust. 1 i 2.

3. Podmioty, o których mowa w art. 4 ust. 1 i 2, obowiązane są do udostępniania w Biuletynie Informacji Publicznej informacji publicznych, o których mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1-3, pkt 4 lit. a) tiret drugie, lit. c) i d) i pkt 5. Podmioty, o których mowa w zdaniu pierwszym, mogą udostępniać w Biuletynie Informacji Publicznej również inne informacje publiczne.

4. Podmioty, o których mowa w art. 4 ust. 1 i 2, są obowiązane do udostępniania w Biuletynie Informacji Publicznej informacji dotyczących sposobu dostępu do informacji publicznych będących w ich posiadaniu i nieudostępnionych w Biuletynie Informacji Publicznej.

5. W przypadku wyłączenia jawności informacji publicznej, w Biuletynie Informacji Publicznej podaje się zakres wyłączenia, podstawę prawną wyłączenia jawności oraz wskazuje się organ lub osobę, które dokonały wyłączenia, a w przypadku, o którym mowa w art. 5 ust. 2, podmiot, w interesie którego dokonano wyłączenia jawności.

6. Podmioty udostępniające informacje publiczne w Biuletynie Informacji Publicznej są obowiązane do:

1) oznaczenia informacji danymi określającymi podmiot udostępniający informację,

2) podania w informacji danych określających tożsamość osoby, która wytworzyła informację lub odpowiada za treść informacji,

3) dołączenia do informacji danych określających tożsamość osoby, która wprowadziła informację do Biuletynu Informacji Publicznej,

4) oznaczenia czasu wytworzenia informacji i czasu jej udostępnienia,

5) zabezpieczenia możliwości identyfikacji czasu rzeczywistego udostępnienia informacji.

Art. 9.

1. Minister właściwy do spraw administracji publicznej tworzy stronę główną Biuletynu Informacji Publicznej zawierającą wykaz podmiotów, o których mowa w art. 4 ust. 1 i 2, wraz z odnośnikami umożliwiającymi połączenie z ich stronami.

2. Podmioty, o których mowa w art. 4 ust. 1 i 2, tworzą własne strony Biuletynu Informacji Publicznej, na których udostępniają informacje podlegające udostępnieniu w tej drodze.

3. Podmioty, o których mowa w art. 4 ust. 1 i 2, są obowiązane przekazać ministrowi właściwemu do spraw administracji publicznej informacje niezbędne do zamieszczenia na stronie, o której mowa w ust. 1.

4. Minister właściwy do spraw administracji publicznej określi w drodze rozporządzenia:

1) szczegółowe standardy ujednoliconego systemu stron Biuletynu Informacji Publicznej, w szczególności:

a) strukturę strony głównej, o której mowa w ust. 1,

b) standardy struktury stron, o których mowa w ust. 2,

2) zakres i tryb przekazywania informacji, o których mowa w ust. 3,

3) standardy zabezpieczania treści informacji publicznych udostępnianych w Biuletynie Informacji Publicznej

- mając na względzie sprawność i jednolitość działania systemu stron Biuletynu Informacji Publicznej.

Art. 10.

1. Informacja publiczna, która nie została udostępniona w Biuletynie Informacji Publicznej, jest udostępniana na wniosek.

2. Informacja publiczna, która może być niezwłocznie udostępniona, jest udostępniana w formie ustnej lub pisemnej bez pisemnego wniosku.

Art. 11.

Informacja publiczna może być udostępniana:

1) w drodze wyłożenia lub wywieszenia w miejscach ogólnie dostępnych,

2) przez zainstalowane w miejscach, o których mowa w pkt 1, urządzenia umożliwiające zapoznanie się z tą informacją.

Art. 12.

1. Informacje publiczne udostępniane w sposób, o którym mowa w art. 10 i 11, są oznaczane danymi określającymi podmiot udostępniający informację, danymi określającymi tożsamość osoby, która wytworzyła informację lub odpowiada za treść informacji, danymi określającymi tożsamość osoby, która udostępniła informację, oraz datą udostępnienia.

2. Podmiot udostępniający informację publiczną jest obowiązany zapewnić możliwość:

1) kopiowania informacji publicznej albo jej wydruk lub

2) przesłania informacji publicznej albo przeniesienia jej na odpowiedni, powszechnie stosowany nośnik informacji.

Art. 13.

1. Udostępnianie informacji publicznej na wniosek następuje bez zbędnej zwłoki, nie później jednak niż w terminie 14 dni od dnia złożenia wniosku, z zastrzeżeniem ust. 2 i art. 15 ust. 2.

2. Jeżeli informacja publiczna nie może być udostępniona w terminie określonym w ust. 1, podmiot obowiązany do jej udostępnienia powiadamia w tym terminie o powodach opóźnienia oraz o terminie, w jakim udostępni informację, nie dłuższym jednak niż 2 miesiące od dnia złożenia wniosku.

Art. 14.

1. Udostępnianie informacji publicznej na wniosek następuje w sposób i w formie zgodnych z wnioskiem, chyba że środki techniczne, którymi dysponuje podmiot obowiązany do udostępnienia, nie umożliwiają udostępnienia informacji w sposób i w formie określonych we wniosku.

2. Jeżeli informacja publiczna nie może być udostępniona w sposób lub w formie określonych we wniosku, podmiot obowiązany do udostępnienia powiadamia

pisemnie wnioskodawcę o przyczynach braku możliwości udostępnienia informacji zgodnie z wnioskiem i wskazuje, w jaki sposób lub w jakiej formie informacja może być udostępniona niezwłocznie. W takim przypadku, jeżeli w terminie 14 dni od powiadomienia wnioskodawca nie złoży wniosku o udostępnienie informacji w sposób lub w formie wskazanych w powiadomieniu, postępowanie o udostępnienie informacji umarza się.

Art. 15.

1. Jeżeli w wyniku udostępnienia informacji publicznej na wniosek, o którym mowa w art. 10 ust. 1, podmiot obowiązany do udostępnienia ma ponieść dodatkowe koszty związane ze wskazanym we wniosku sposobem udostępnienia lub koniecznością przekształcenia informacji w formę wskazaną we wniosku, podmiot ten może pobrać od wnioskodawcy opłatę w wysokości odpowiadającej tym kosztom.

2. Podmiot, o którym mowa w ust. 1, w terminie 14 dni od dnia złożenia wniosku, powiadomi wnioskodawcę o wysokości opłaty. Udostępnienie informacji zgodnie z wnioskiem następuje po upływie 14 dni od dnia powiadomienia wnioskodawcy, chyba że wnioskodawca dokona w tym terminie zmiany wniosku w zakresie sposobu lub formy udostępnienia informacji albo wycofa wniosek.

Art. 16.

1. Odmowa udostępnienia informacji publicznej oraz umorzenie postępowania o udostępnienie informacji w przypadku określonym w art. 14 ust. 2 przez organ władzy publicznej następują w drodze decyzji.

2. Do decyzji, o których mowa w ust. 1, stosuje się przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, z tym że:

1) odwołanie od decyzji rozpoznaje się w terminie 14 dni,

2) uzasadnienie decyzji o odmowie udostępnienia informacji zawiera także imiona, nazwiska i funkcje osób, które zajęły stanowisko w toku postępowania o udostępnienie informacji, oraz oznaczenie podmiotów, ze względu na których dobra, o których mowa w art. 5 ust. 2, wydano decyzję o odmowie udostępnienia informacji.

Art. 17.

1. Do rozstrzygnięć podmiotów obowiązanych do udostępnienia informacji, niebędących organami władzy publicznej, o odmowie udostępnienia informacji oraz o umorzeniu postępowania o udostępnienie informacji przepisy art. 16 stosuje się odpowiednio.

2. Wnioskodawca może wystąpić do podmiotu, o którym mowa w ust. 1, o ponowne rozpatrzenie sprawy. Do wniosku stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące odwołania.

Art. 18.

1. Posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów są jawne i dostępne.

2. Posiedzenia kolegialnych organów pomocniczych organów, o których mowa w ust. 1, są jawne i dostępne, o ile stanowią tak przepisy ustaw albo akty wydane na ich podstawie lub gdy organ pomocniczy tak postanowi.

3. Organy, o których mowa w ust. 1 i 2, są obowiązane zapewnić lokalowe lub techniczne środki umożliwiające wykonywanie prawa, o którym mowa w art. 3 ust. 1 pkt 3. W miarę potrzeby zapewnia się transmisję audiowizualną lub teleinformatyczną z posiedzeń organów, o których mowa w ust. 1.

4. Ograniczenie dostępu do posiedzeń organów, o których mowa w ust. 1 i 2, z przyczyn lokalowych lub technicznych nie może prowadzić do nieuzasadnionego zapewnienia dostępu tylko wybranym podmiotom.

Art. 19.

Organy, o których mowa w art. 18 ust. 1 i 2, sporządzają i udostępniają protokoły lub stenogramy swoich obrad, chyba że sporządzą i udostępnią materiały audiowizualne lub teleinformatyczne rejestrujące w pełni te obrady.

Art. 20.

Przepisy art. 18 i 19 stosuje się odpowiednio do pochodzących z powszechnych wyborów kolegialnych organów jednostek pomocniczych jednostek samorządu terytorialnego i ich kolegialnych organów pomocniczych.

Art. 21.

Do skarg rozpatrywanych w postępowaniu o udostępnienie informacji publicznej stosuje się, z zastrzeżeniem przypadku, o którym mowa w art. 22, przepisy o Naczelnym Sądzie Administracyjnym, z tym że:

1) przekazanie akt i odpowiedzi na skargę następuje w terminie 15 dni od dnia otrzymania skargi,

2) skargę rozpatruje się w terminie 30 dni od dnia otrzymania akt wraz z odpowiedzią na skargę.

Art. 22.

1. Podmiotowi, któremu odmówiono prawa dostępu do informacji publicznej ze względu na wyłączenie jej jawności z powołaniem się na ochronę danych osobowych, prawo do prywatności oraz tajemnicę inną niż państwowa, służbowa, skarbowa lub statystyczna, przysługuje prawo wniesienia powództwa do sądu powszechnego o udostępnienie takiej informacji.

2. Podmiot, którego dotyczy wyłączenie informacji publicznej, ma interes prawny w przystąpieniu w charakterze interwenienta ubocznego po stronie pozwanej.

3. Sądem właściwym do orzekania w sprawach, o których mowa w ust. 1, jest sąd rejonowy właściwy ze względu na siedzibę podmiotu, który odmówił udostępnienia informacji publicznej.

Art. 23.

Kto, wbrew ciążącemu na nim obowiązkowi, nie udostępnia informacji publicznej, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Rozdział 3

Przepisy o zmianie przepisów obowiązujących, przepisy przejściowe i końcowe

Art. 24.

W ustawie z dnia 26 stycznia 1984 r. - Prawo prasowe (Dz. U. Nr 5, poz. 24, z 1988 r. Nr 41, poz. 324, z 1989 r. Nr 34, poz. 187, z 1990 r. Nr 29, poz. 173, z 1991 r. Nr 100, poz. 442, z 1996 r. Nr 114, poz. 542, z 1997 r. Nr 88, poz. 554 i Nr 121, poz. 770 oraz z 1999 r. Nr 90, poz. 999) wprowadza się następujące zmiany:

1) dodaje się art. 3a w brzmieniu:

"Art. 3a.

W zakresie prawa dostępu prasy do informacji publicznej stosuje się przepisy ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. Nr 112, poz. 1198).";

2) w art. 4:

a) ust. 1 otrzymuje brzmienie:

"1. Przedsiębiorcy i podmioty niezaliczone do sektora finansów publicznych oraz niedziałające w celu osiągnięcia zysku są obowiązane do udzielenia prasie informacji o swojej działalności, o ile na podstawie odrębnych przepisów informacja nie jest objęta tajemnicą lub nie narusza prawa do prywatności.",

b) skreśla się ust. 2,

c) w ust. 3 wyrazy "Na żądanie redaktora naczelnego" zastępuje się wyrazami "W przypadku odmowy udzielenia informacji, na żądanie redaktora naczelnego,"

d) skreśla się ust. 5 i 6;

3) w art. 11 ust. 4 otrzymuje brzmienie:

"4. Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, określa organizację i zadania rzeczników prasowych w urzędach organów administracji rządowej."

Art. 25.

1. Do spraw z zakresu dostępu do informacji publicznej, niezakończonych w dniu wejścia w życie ustawy ostatecznym albo prawomocnym rozstrzygnięciem, stosuje się przepisy niniejszej ustawy.

2. Podmioty są obowiązane w sprawach, o których mowa w ust. 1, w terminie 14 dni od dnia wejścia w życie ustawy, udostępnić informację publiczną albo wydać decyzję o odmowie udostępnienia informacji.

Art. 26.

Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2002 r., z wyjątkiem przepisu art. 8 ust. 3, który odnośnie do nałożonego obowiązku udostępniania w Biuletynie Informacji Publicznej informacji publicznych w zakresie, o którym mowa w:

1) art. 6 ust. 1 pkt 1 i pkt 3 lit. e) oraz pkt 4 lit. a) tiret drugie, lit. c) i d) - wchodzi w życie po upływie 24 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy,

2) art. 6 ust. 1 pkt 2 i pkt 3 lit. a)-d) i lit. f) - wchodzi w życie po upływie 18 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy,

3) art. 6 ust. 1 pkt 5 - wchodzi w życie po upływie 36 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej: A. Kwaśniewski

Zakończenie

Dziękujemy za zapoznanie się z treścią tego opracowania. Żywymi nadzieję, że wiedza tu przekazana pomoże zrozumieć, ocenić i dać impuls do aktywnego współtworzenia społeczeństwa obywatelskiego.

Powodzenia.

Realizatorzy projektu *Vademecum Aktywności Obywatelskiej.*

Bibliografia

1. *Akademia Dialogu Społecznego*, za dialogspoleczny.krakow.pl/Akademia_Dialogu_Spo%C5%82ecznego/definicje/17-DIALOG_SPO%C5%81ECZNY.html (odczyt 11.06.2012)
2. *Akceptacja społeczna*, za szkolareklamy.edu.pl/encyclopedia-350.html (odczyt 25.05.2012)
3. *Analiza funkcjonowania urzędów pracy po ich włączeniu do administracji samorządowej*, praca zbior., MPiPS, Warszawa 2008
4. Andrejczuk M., *Społeczna odpowiedzialność biznesu jako element społeczeństwa obywatelskiego?*, za odpowiedzialnybiznes.pl/pl/baza-wiedzy/publikacje/artykuly/spoleczna-odpowiedzialnosc-biznesu-jako-element-spoleczenstwa-obywatelskiego,5044.html (odczyt 19.06.2012)
5. Aptacy P., *Meandry Cyberdemokracji*, za fil.us.edu.pl/film-i-media/aptacy/cyberdemo.htm (odczyt 30.05.2012)
6. Arnstein S. R., *A Ladder of Citizen Participation* (Originally published as Arnstein, Sherry R. "A Ladder of Citizen Participation," JAIP, Vol. 35, No. 4, July 1969, p. 216-224, za ithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.pdf oraz www2.eastwestcenter.org/environment/CBFM/2_Arnstein.pdf
7. Arystoteles, *Polityka*, edycja komputerowa, za katedra.uksw.edu.pl/biblioteka/arystoteles_polityka.pdf (odczyt 29.05.2012)
8. Baczko A., Ogrocka A., *Wolontariat, filantropia, 1%. Raport z badań 2007*, Warszawa 2008
9. Bednarska O., *Test z wiedzy o społeczeństwie*, za profesor.pl/publikacja,16033,Sprawdziany-i-testy,Samorzad-terytorialny-test-z-wiedzy-o-spoleczenstwie-dla-klasy-I-gimnazjum-Gr-A-i-B (odczyt 22.06.2012)
10. Blewąska J., *Czy jesteśmy społeczeństwem obywatelskim?*, w *Gazeta Wyborcza* (Łódź) z dnia 11.08.2005
11. Blewąska J., *Czy jesteśmy społeczeństwem obywatelskim?*, w *Gazeta Wyborcza* (Łódź), 06.02.2008
12. Borzaga C., *Nowe trendy w partycypacji obywatelskiej: rosnąca rola zachowań społecznie odpowiedzialnych w konsumpcji, oszczędzaniu i produkcji*, w *Gospodarka Społeczna i Przedsiębiorstwo społeczne. Wprowadzenie do problematyki*, pod red. nauk. E. Leś, Warszawa 2008
13. CBOS, BS/4/2006, Warszawa 2006 r.

14. *Centrum Edukacji obywatelskiej*, za ceo.org.pl/portal/b_koss_materialy_edukacyjne_doc?docId=44446 (odczyt 19.06.2011)
15. *Centrum wolontariatu*, za wolontariat.org.pl/strona.php?p=92
16. *Charakterystyka praw człowieka*, za odn.zce.szczecin.pl/ju/eduobyw/pliki/stronywo/praw/prab1.pdf (odczyt 21.04.2012)
17. Chmaj M., Żmigrodzki M., *Wprowadzanie do teorii polityki*, wyd. UMCS, Lublin 1996
18. Chmielewski A., *Społeczeństwo otwarte czy wspólnota,* Wrocław 2001
19. *Chronologia integracji europejskiej (1950-2009)*, *Europejski Bank Centralny*, za ecb.int/ecb/history/ec/html/index.pl.html (odczyt 21.01.2012)
20. *Chronologia*, za elblag.2lo.elblag.pl/miasto/ue/hro.html (odczyt 16.12.2011)
21. Ciszek M. (INS AP Siedlce), *Postulat czwartej generacji praw człowieka w politycznym systemie międzynarodowej ochrony - próba filozoficznego uzasadnienia z perspektywy personalizmu etycznego*, za seib.uksw.edu.pl/sites/default/files/Mariusz%20Ciszek,%20Postulat%20czwartej%20generacji%20praw%20cz%C5%82owieka%20w%20politycznym%20systemie%20mi%C4%99dzynarodowej%20ochrony%20-%20pr%C3%B3ba%20filozoficznego%20uzasadnienia%20z%20perspektywy%20personalizmu%20etycznego.pdf (odczyt 11.06.2012)
22. *Co to znaczy „standaryzować współpracę międzysektorową?”*, za wszechnica.org.pl/?p=20&topic_id=14 (odczyt 22.07.2012)
23. *Cyberdemokracja*, za pl.wikipedia.org/wiki/Cyberdemokracja#cite_note-0 (odczyt 30.05.2012)
24. Czaplicka M., *Zagrożenia demokracji*, za monikaczaplicka.wordpress.com/2008/02/29/zagrozenia-demokracji (odczyt 11.06.2012)
25. Czerep J., *Międzynarodowy Trybunał Karny – sukces czy porażka?*, z dnia 10 listopada 2011, za geopolityka.org/analizy/1154-miedzynarodowy-trybunal-karny-sukces-czy-porazka (odczyt 25.04.2012)
26. *Czy masz zaufanie do rządu?*, za wiadomosci.wp.pl/pid,11231298,ankieta.html?ticaid=1866e
27. *Czym jest demokracja parlamentarna?*, z dnia 31.01.2012, za edukateria.pl/praca/czym-jest-demokracja-parlamentarna (odczyt 15.05.2012)

28. Czyż K., *Społeczeństwo obywatelskie jako wyznacznik państwa demokratycznego*, w ZNZE WSIiZ 1/2007 (3), ISSN 1689-9229, za znze.wsiz.rzeszow.pl/z03/8_Kamil_Czyz_Spoleczenstwo.pdf (odczyt 19.06.2012)
29. Dahl R., *Who Governs? Democracy and Power in an American City*, Yale 1961
30. Dauzat A., Dubois J., Mitterand H., *Nouveau Dictionnaire Etymologique et Historique*, wyd. Larousse, Paris 1971
31. *Decyzja Rady 2011/168/WPZiB z dnia 21 marca 2011 r. w sprawie Międzynarodowego Trybunału Karnego, uchylająca wspólne stanowisko 2003/444/WPZiB*, za europa.eu/legislation_summaries/human_rights/human_rights_in_third_countries/dh0005_pl.htm (odczyt 13.06.2012)
32. *Definition of politics*, za dict.die.net oraz za thefreedictionary.com (odczyt 20.05.2012)
33. *Demokracja bezpośrednia*, za politologia.wyklady.org/wyklad/806_demokracja-bezposrednia.html (08.06.2012)
34. *Demokracja lokalna i partycypacja obywatelska w rozwoju lokalnym, za ips.uw.edu.pl/mtheiss/pliki/rozwoj_lokalny_Vr/8_partcyp.ppt*
35. *Demokracja parlamentarna*, za pl.wikipedia.org/wiki/Demokracja_parlamentarna (odczyt 05.04.2012)
36. *Demokracja*, za pl.wikipedia.org/wiki/Demokracja (odczyt 22.05.2012)
37. *Diagnoza Społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków, Raport*, pod red. J. Czapińskiego, T. Panka, Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego, za diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2011.pdf (odczyt 19.06.2012)
38. *Dlaczego warto brać udział w wyborach?*, Forum Obywatelskiego Rozwoju, za for.org.pl/pl/wybory (odczyt 29.04.2012)
39. Długosz D., Wygnański J. J., *Obywatele współdecydują. Przewodnik po partycypacji społecznej*, Warszawa 2005
40. *Dobro wspólne*, w *Encyklopedia Liberalizmu*, za demokraci.pl/slownik/d/32-dobro-wspolne- (odczyt 25.05.2012)
41. *Dokument urzędowy*, za pl.wikipedia.org/wiki/Dokument_urz%C4%99dowy, odczyt 12.07.2012)
42. Duda A., *Demokracja bezpośrednia*, w *Prologos*, za adamduda.pl/2012/03/10/demokracja-bezposrednia (08.06.2012)
43. Dziura W., Ledwoń P., *Moja Gmina Tyczyn*, Program zajęć edukacji obywatelskiej w PG im. Jana Pawła II w Tyczynie.

44. *Europejska inicjatywa obywatelska. Przewodnik*, wyd. Komisja Europejska, Luksemburg 2011
45. *Europejska Konwencja Praw Człowieka*, za portalwiedzy.onet.pl/24953,,,,europejska_konwencja_praw_czlowieka,haslo.html (odczyt 30.07.2011)
46. *Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich w skrócie*, za ombudsman.europa.eu (odczyt 05.05.2012)
47. *Finanse*, za istota-finansow.xcze.pl/6.php (odczyt 25.05.2012)
48. *Funkcje organizacji i stowarzyszeń społecznych w środowisku lokalnym*, za docs9.chomikuj.pl/451039619,0,0,Rozdzia%C5%82-XII--Funkcje.docx (odczyt 25.06.2012)
49. *Funkcje prawa*, za wosna5.pl/funkcje_prawa (odczyt 21.04.2012)
50. *Główne zasady demokracji*, za bryk.pl/teksty/studia/pozosta%C5%82e/filozofia/15074-g%C5%82%C3%B3wne_zasady_demokracji.html (odczyt 22.03.2012)
51. *Gmina, powiat, województwo - pojęcie, zadania i struktura*, za sciaga.pl/tekst/33316-34-gmina_powiat_wojewodztwo_pojecie_zadania_i_struktura)
52. Góra M., Burek W., Filipek P., *Europejska inicjatywa obywatelska*, wyd. MSZ, Warszawa 2011
53. Greszta M., *Zaangażowanie społeczne*, za csrconsulting.pl/docs/zasobnik_plik_20110119211346_723.pdf (odczyt 22.05.2012)
54. Gromada Z., *Samorządność – niezbędny warunek wolności i niezależności*, za prawica.net/node/13938 (odczyt 10.06.2011)
55. Grubich B., *Demokracja bez fikcji*, w *Magazyn Obywatel*, nr 3/50/2010, za myobywatele.org/baza-wiedzy/demokracja-bez-fikcji (odczyt 30.04.2012)
56. Gryszczyńska A., *Biuletyn Informacji Publicznej a centralne repozytorium informacji publicznej*, za ncpi.org.pl/wp-content/uploads/2012/konf_apddip/Gryszczynska_BIP_a_centralne_repozytorium.pdf (odczyt 01.06.2012)
57. Grządziel M., *Definicja i geneza społeczeństwa obywatelskiego*, za wosna5.pl/spoleczenstwo_obywatelskie
58. Gulczyńska M., *Prawa obywatela Unii Europejskiej*, za sciaga.pl/tekst/zalacznik/8034 (odczyt 22.05.2012)

59. Gulczyński M., *Współczesne systemy polityczne*, wyd. Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2002
60. Gumkowska M., *Ile aktywności obywatelskiej w Polsce?* 18.09.2008 r., za civicpedia.ngo.pl/ngo/395890.html# (odczyt 19.01.2011)
61. Gursztyn P., *Przymus głosowania. Czy to w Polsce możliwe?*, za blog.rp.pl/blog/2010/06/18/przymus-glosowania-czy-to-w-polsce-mozliwe/
62. Hartman J., *O wadach demokracji*, za iphils.uj.edu.pl/~j.hartman/pu.php?c=filozofia_polityczna,_etyka&p=o_wadach_demokracji (odczyt 30.05.2012)
63. *Helsińska Fundacja Praw Człowieka* - hfhr.pl/prawa-czlowieka/dokumenty
64. *Historia praw człowieka*, za unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/pcz_historia.php (odczyt 05.06.2012)
65. Huntington S., *Wielki uskok przed skokiem,* FORUM 51/52, 20.12.2004 - 2.01.2005
66. Imiołczyk B. i inni, *Raport nr 2/2007, Samorządność i Demokracja lokalna*, Warszawa 2007
67. *Inicjatywa Obywatelska*, za riot.tczew.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=97:inicjatywa-obywatelska&catid=41:inicjatywa-obywatelska&Itemid=94 (odczyt 22.06.2012)
68. *Inwestycje społeczne – filantropia czy program strategiczny?*, z dnia 14.09.2010, za 4sfery.pl/?p=463 (odczyt 22.05.2012)
69. *IV Sprawozdanie z realizacji postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych za okres od 1 stycznia 1995 r. do 31 grudnia 1998 r. zostało opracowane przez Ministerstwo Gospodarki*, za bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/onz-i-prawa-czlowieka/konwencje/miedzynarodowy-pakt-praw-gospodarczych-spolecznych-i-kulturalnych (odczyt 22.05.2012)
70. Jagielski J., (Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego), *Tezy wykładu nt. „Obywatelstwo dziś: modele i praktyka”*, za wne.uw.edu.pl/studia_podyplomowe/mm/ii/materialy2007/ODMP.pdf (odczyt 30.05.2012)
71. Jaros B. (Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych), *Mierniki rozwoju trwałego i zrównoważonego,* Katowice, 20 marzec 2008, za ietu.katowice.pl/aktual/Seminaria_IETU/20_03_2008/prezentacja_marzec_2008.pdf (odczyt 15.07.2012)

72. Jędrzejewski L., *Gospodarka finansowa samorządu terytorialnego w Polsce*, Bydgoszcz 2007
73. Jędrzejowska K., *Gmina i urząd – jeden podatnik*, Fiskus 4/2006 VAT, za e-podatnik.pl/artykul/fiskus/6750/Gmina_i_urzad_8211_jeden_podatnik.html
74. *Kampania społeczna- definicja Fundacji Komunikacji Społecznej*, sierpień 2010, za kampaniespoleczne.pl/wiedza_definicje,2324,kampania_spoleczna_definicja_fundacji_komunikacji_spolecznej (odczyt 30.06.2012)
75. *Karta Narodów Zjednoczonych*, za unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php (odczyt 22.05.2012)
76. *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2010/C 83/02)*, w Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dnia 30.03.2010
77. *Kategorie praw człowieka*, Amnesty International, za lodzprawczlowieka.pl/kategorie-praw-czlowieka (odczyt 22.03.2012)
78. Kaufmann B., *Podręcznik europejskiej inicjatywy obywatelskiej. Przewodnik po zasadach pierwszego ponadnarodowego narzędzia demokracji bezpośredniej na świecie*, wyd. Green European Foundation, Bruksela 2010
79. *Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego*. Wspólne działania na rzecz wzrostu i zatrudnienia: Wspólnotowy program lizboński, {SEC(2005) 981}, Bruksela, dnia 20.7.2005, COM(2005) 330 końcowy
80. *Koncepcja trwałego i zrównoważonego rozwoju. Ekonomia* rozwoju, za tposkrobko.pl/student/files/ZZR_koncepcja_ZR.pdf (odczyt 15.07.2012)
81. *Koncepcja zrównoważonego zagospodarowania terenu byłej kopalni "Saturn" w Czeladzi*, Mogilany - Czeladź 2008
82. Kondratowicz-Pozorska J., *Rola władz samorządowych we wspieraniu przedsiębiorczości i rozwoju regionalnego* (na przykładzie gminy i miasta Goleniów), Akademia Rolnicza w Szczecinie, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Katedra Polityki Agrarnej i Marketingu, Prace Naukowe nr 40, Zrównoważony i trwały rozwój wsi i rolnictwa
83. *Konstytucja RP*
84. *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r.*, Dz. U. z dnia 20 maja 2002 r., za lex.pl/du-akt/-/akt/dz-u-02-59-543 (odczyt 22.04.2012)
85. Koral J., *Organizacje pozarządowe*, Warszawa 2008
86. *Podstawowe pojęcia dotyczące III sektora*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, za pozytek.gov.pl/Organizacje,pozarzadowe,376.html

87. Kowalczuk K., *Opinia publiczna o korupcji i lobbingu w Polsce*, CBOS, Warszawa, maj 2010, za cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_063_10.PDF (odczyt 02.12.2011)
88. Kozak W., *Społeczeństwo obywatelskie rośnie w siłę!?*, 25 kwietnia 2007, za wojciech-kozak.blog.onet.pl/Spoleczenstwo-obywatelskie-ros,2,ID201687034,n, (odczyt 30.07.2008)
89. Krąpiec M. A., *Sens państwa w oczach klasyków – Arystotelesa i Tomasza*, w *Człowiek, jego wolność i prawa a polityka. Tradycja i współczesność*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego*, nr 2085, pod red. A. Hrebenda i W. Kaute, Katowice 2002, za ptta.pl/krapiec/teksty_filpol_sens.pdf (odczyt 29.05.2012)
90. Król M., *Aktywność obywateli*, Tygodnik Powszechny, za tygodnik.com.pl/numer/278749/krol-felieton.html
91. Król M., *Biurokracja zżera demokrację*, w *Wprost*, nr 31/2010, za wprost.com.pl/ar/203318/Biurokracja-zzera-demokracje/?I=1434 (odczyt 21.01.2012)
92. Kwiatkowski J., *Partycypacja społeczna i rozwój społeczny*, Warszawa 2003
93. Rozlatowska L., *Czy w Polsce jest możliwe społeczeństwo obywatelskie?*, 22.09.2007, za wiadomosci24.pl
94. Lachowski T., *III generacja praw człowieka*, w *Liberte*, nr 6/2009, za liberte.pl/iii-generacja-praw-czlowieka (odczyt 27.12.2011)
95. Lampart M., *Społeczeństwo obywatelskie*, za racjonalista.pl
96. *Lewica*, za pl.wikipedia.org/wiki/Lewica (odczyt 25.05.2012)
97. M. Grządziel, *Definicja i geneza społeczeństwa obywatelskiego*, za wosna5.pl/spoleczenstwo_obywatelskie
98. Makowski G., *Biuletyn Kompas - Czy obywatelska inicjatywa uchwałodawcza może być po prostu wnioskiem?*, z dnia 23.02.2012, za isp.org.pl/aktualnosci,1,959.html (odczyt 22.06.2012)
99. *Mapa drogowa otwartego rządu w Polsce*, wersja z dn. 9.06.2011, str. 3, za A. Kuliberda, *Rząd 2.0 - czyli co z otwartości będą miały watchdogi*, z dnia 10.06.2011, za watchdog.org.pl/2,359,rzad_20__czyli_co_z_otwartosci_beda_mialy_watchdogi.html
100. Marczyński M., *Od prawa do rozwoju do pomocy rozwojowej*, za igo.org.pl/pobierz/kwartalnik/01/prawo-do-rozwoju_marczynski.pdf (odczyt 16.05.2012)

101. Matyja T., *Charakterystyka Samorządu Terytorialnego w Polsce: główne założenia, samorząd gminny, powiatowy i wojewódzki*, za matura-exit.pl/upload/1233569905.pdf
102. *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.*, Dz. U. z dnia 29 grudnia 1977 r.
103. *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r.* (Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167)
104. Musiał A., *Dylematy społeczeństwa obywatelskiego*, za racjonalista.pl
105. *Najważniejsze historyczne i współczesne dokumenty dotyczące praw człowieka* - wos.net.pl/najwazniejsze-historyczne-i-wspolczesne-dokumenty-dotyczace-praw-czlowieka.html
106. Neuhoff J., *Jaka demokracja?*, za racjonalista.pl/kk.php/s,7485 (odczyt 03.05.2012)
107. Niecikowska R., Skiba R., *Jak założyć Stowarzyszenie*, Warszawa 2002
108. Niedbała H., *Czy jesteśmy społeczeństwem obywatelskim?*, z dnia 25.11.2011, za hej.mielec.pl/opinie/stali-komentataorzy/henryk-niedbala/art2,czy-jestesmy-spoleczenstwem-obywatelskim.html
109. *Notatka: "Obywatel - kto to taki?"*, z dnia 16.05.2010, za zadane.pl/wypracowanie/Notatka_Obywatel_kto_to_taki_-37473 (odczyt 19.08.2011)
110. Nowicki M. A., *Prawa człowieka*, za Encyklopedia.PWN.pl/haslo.php?id=3961793 (odczyt 19.05.2012)
111. *Obowiązki i cnoty obywatelskie*, za tomaszewska.com.pl/11.%20cnoty%20obywatelskie.pdf (odczyt 29.06.2012)
112. *Obywatel – kto to taki?*, za ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/r5l1strony_odscenkoss-pod-7.pdf (odczyt 30.06.2012)
113. *Obywatelska inicjatywa ustawodawcza - ważne narzędzie demokracji*, z dnia 29.06.2012, za obywateledecyduja.pl/2012/06/obywatelska-inicjatywa-ustawodawcza-wazne-narzedzie-demokracji (odczyt 22.06.2012)
114. *Obywatelstwo*, za pl.wikipedia.org/wiki/Obywatelstwo (odczyt 30.06.2012)
115. *Ochrona konsumenta w UE*, za ec.europa.eu/consumers/ecc/index_pl.htm (odczyt 11.06.2012)
116. *Ochrona środowiska naturalnego*, za poland.gov.pl/Ochrona,srodowiska,naturalnego,6322.html (odczyt 13.05.2012)

117. *Organizacja i zasady działania administracji publicznej we współczesnej Polsce*, za sciaga.pl
118. *Organizacje pozarządowe - podstawowe fakty*, za bezrobocie.org.pl
119. *Organizacje pozarządowe*, sciaga.pl/tekst/45658-46-organizacje_pozarzadowe
120. Osiatyński W., *Wprowadzenie do praw człowieka*, za hfhrpol.waw.pl/pliki/WOsiatynski_HistIFilo.pdf (odczyt 15.04.2012)
121. *Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie* - unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/?dok1=1
122. Pac ks. W., *Dynamika przeobrażeń samorządowych w aspekcie kreowania podmiotowości jednostek i grup społecznych*, Seminare, 23, 2006, za seminare.pl/23/Pac.pdf (odczyt 10.06.2011)
123. Pacewicz A., *Skąd wziąć aktywnych obywateli?* Centrum Edukacji Obywatelskiej (z materiałów V Ogólnopolskie Forum Inicjatyw Pozarządowych), Warszawa 2007 r.
124. *Panele obywatelskie program i metodologia dla nowej Europy obywateli*, za alda-europe.eu/alda/upload/brochures/Polnisch.pdf
125. *Partia polityczna*, za portalwiedzy.onet.pl/27180,,,,partia_polityczna,haslo.html (odczyt 25.05.2012)
126. *Partie polityczne*, za poland.gov.pl/Partie,polityczne,123.html (odczyt 25.05.2012)
127. *Partnerska polityka publiczna na poziomie lokalnym, za cpsdialog.pl/files/polityka%20lokalna_PSwianiewicz_po%20autor.doc*
128. *Petycje*, za Europarl.europa.eu/aboutparliament/pl/00533cec74/Petitions.html (odczyt 22.06.2012)
129. Piechota G., *Wpływ komunikacji politycznej na budowanie społeczeństwa obywatelskiego w demokracji lokalnej (na przykładzie miasta Katowice)*, Katowice 2007, za sbc.org.pl/Content/4448/doktorat.pdf (odczyt 22.07.2012)
130. Pietrowski D., Skiba R*, Jak zgodnie z prawem współpracować z wolontariuszami*, Warszawa 2003
131. Płaza A., *Zagrożenia demokracji*, za wos.org.pl/demokracja/zagrozenia-demokracji.html (odczyt 22.05.2012)
132. *Podstawowe dokumenty międzynarodowej ochrony praw człowieka* - wosna5.pl/podstawowe_dokumenty_miedzynarodowej_ochrony_praw_czlowieka
133. *Polacy o demokracji*, w *Gazeta Wyborcza* z dnia 05.10.2011, za wyborcza.pl/1,75478,10409401,Polacy_o_demokracji.html (odczyt 31.12.2011)
134. Polinceusz Ł., *Idea demokracji: wady i zalety*, za ibap.pl/publikacje/idea-demokracji-wady-i-zalety.html (odczyt 30.05.2012)

135. *Politics (definition)*, za everything2.co (odczyt 20.05.2012)
136. *Politics is at the Heart of Stabilisation*, za stabilisationunit.gov.uk/attachments/article/523/POLITICS%20IS%20AT%20THE%20HEART%20OF%20STABILISATION.pdf (odczyt 22.03.2012)
137. *Politologia*, pl.wikipedia.org/wiki/Politologia (odczyt 15.03.2012)
138. *Polityk*, za wikipedia.wp.pl/wiki/Polityk?ticaid=1eeea (odczyt 25.05.2012)
139. *Polityka – znaczenie terminu*, za sciaga.onet.pl/12581,56,139,111,1,20932,sciaga.html (odczyt 29.05.2012)
140. *Polityka*, za pl.wikipedia.org/wiki/Polityka (odczyt 29.05.2012)
141. Popkin R., Stroll A., *Filozofia*, Poznań, 1994
142. *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka*, za unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/dok_powszechna_deklaracja.php
143. *Praktyczny Słownik Języka Polskiego*, pod red. H. Zgółkowej, wyd. Kurpisz, Poznań 2001, t. 30
144. *Prawa człowieka trzeciej generacji*, Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, za unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/pcz_trzecia_generacja.php (odczyt 16.05.2012)
145. *Prawa człowieka*, za wos.net.pl/prawa-czlowieka.htm (odczyt 29.03.2012)
146. *Prawa człowieka. Charakterystyka praw człowieka*, za odn.zce.szczecin.pl/ju/eduobyw/pliki/stronywo/praw/prab1.pdf (odczyt 19.05.2012)
147. *Prawica*, za pl.wikipedia.org/wiki/Prawica (odczyt 25.05.2012)
148. *Prawo do czystego środowiska w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, w *Ingremio*, nr 9/41/2007, za ingremio.org/IG41.pdf (odczyt 29.10.2011)
149. *Prawo do kultury prawem do rozwoju* (z J. Hausnerem rozmawia M. Ducj), w *Miesięcznik Znak*, za miesiecznik.znak.com.pl/index.php?tekst=2745&p=all (odczyt 16.05.2012)
150. *Prawo do rozwoju w świecie ograniczonym klimatem*. Raport sporządzony przez Paula Baera i Toma Athanasiou z EcoEquity oraz Sivana Kartha'y ze Sztokholmskiego Instytutu Środowiskowego, przy wsparciu Christian Aid i Fundacji im. Heinricha Bölla, za pl.boell.org/alt/download_pl/Prawo_do_rozwoju_w_swiecie_ograniczonym_klimatem.pdf (odczyt 17.05.2012)
151. *Prawo wyborcze*, za wyborydosejmu.pl/wybory-2011/zasady-prawa-wyborczego (odczyt 22.05.2012)

152. *Problemy z UE? Kto może Ci pomóc?*, wyd. Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich, Luksemburg 2011
153. *Proces legislacyjny*, za zgapa.pl/zgapedia/Proces_legislacyjny.html (odczyt 14.06.2012)
154. *Proces ustawodawczy opisowo*, za edukacja.sejm.gov.pl/sejm-i-poslowie/proces-ustawodawczy/opisowo.html (odczyt 30.05.2012)
155. *Proces ustawodawczy*, za opis.sejm.gov.pl/pl/procesustawodawczy.php (odczyt 30.05.2012)
156. *Przymus wyborczy*, portalwiedzy.onet.pl/88303,,,,przymus_wyborczy,haslo.html (odczyt 22.05.2012)
157. Raczyoski K., *Prawo do rozwoju*, za ceo.org.pl/sites/default/files/news-files/prawo_do_rozwoju_kamil_raczynski.pdf (odczyt 16.05.2012)
158. *Reforma Administracji Publicznej. Nowa Konstrukcja w Prawie Administracyjnym – Zespolenie Administracji Rządowej*, za student.lex.pl/materialy/o_wship150107.doc
159. *Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 6 sierpnia 2004 r. w sprawie określenia zadań samorządu województwa, które mogą być dofinansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych; Zadania samorządu województwa na rzecz osób niepełnosprawnych* za mpips.gov.pl/index.php?gid=22
160. *Rozporządzenie MPiPS z dnia 2.01.08 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia rodzajów zadań powiatu, które mogą być finansowane ze środków PFRON,* Dz. U. 2008 r., Nr 3, poz. 15
161. *Rozporządzenie MSWiA z dnia 16 sierpnia 2001 r. w sprawie rejestru wyborców*, za Dz. U. z dnia 27 sierpnia 2001
162. *Rozwój gospodarczy*, za pl.wikipedia.org/wiki/Rozw%C3%B3j_gospodarczy, odczyt 19.06.2012)
163. Rutkowski P., *Cyberdemokracja*, z dnia 01.04.2008, za computerworld.pl/artykuly/323580/Cyberdemokracja.html (odczyt 30.05.2012)
164. Rybiński J. J., *Finanse publiczne – środki specjalnego przeznaczenia i nadzoru*, Warszawa 2008
165. *Rys historyczny wolontariatu w Polsce*, za wolontariat.ngo.pl
166. Samuel Phillips Huntington, za *wikipedia.org/wiki/Samuel_Huntington*
167. Sapeta J., *Demokracja parlamentarna*, za wosna5.pl/demokracja_parlamentarna (odczyt 12.06.2012)

168. Sapeta J., *Droga legislacyjna ustawy*, za wosna5.pl/droga_legislacyjna_ustawy (odczyt 16.03.2012)
169. Sapeta J., *Geneza partii politycznych*, za wosna5.pl/partie_polityczne_geneza_podzial_funkcje (odczyt 25.05.2012)
170. *Scena polityczna*, za pl.wikipedia.org/wiki/Scena_polityczna (odczyt 14.02.2012)
171. Siciński A., *O idei Społeczeństwa obywatelskiego*, w *Wiedzy i Życia*, nr 6/1996 r.
172. *Skala stopnia zaangażowania politycznego według Maxa Webera*, z dnia 06.10.2011, za cymanski.pl/skala-stopnia-zaangazowania-politycznego-wedlug-maxa-webera/379 (odczyt 25.05.2012)
173. Skarżyńska K., *Aktywność i bierność polityczna*, w: *Podstawy psychologii politycznej*, K. Skarżyńska (red.), Poznań 2002
174. Skąpska E. (Katedra Ekonomii i Nauk Społecznych, Politechnika Białostocka), *Aktywność gospodarcza i obywatelska w zakresie usług jako determinanta rozwoju gospodarczego*, za ae.katowice.pl/images/user/File/katedra_ekonomii/E._Skapska_Aktywnosc_gospodarcza_i_obywatelska_w_zakresie_uslug_jako_determinanta_rozwoju_gospoda.pdf (odczyt 10.06.2011)
175. Skiba R., *Jak napisać statut fundacji*, Warszawa 2002
176. Skiba R., *Jak napisać statut stowarzyszenia*, Warszawa 2002
177. Skiba R., *Zakończenie działalności stowarzyszenia*, Warszawa 2002
178. *Społeczeństwa obywatelskiego mamy w nadmiarze, czegoś innego i ważniejszego nam brakuje*, za kontrowersje.net/node/1517
179. *Społeczeństwo obywatelskie*, wos.org.pl/spoleczenstwo-obywatelskie.html (odczyt 22.07.2012)
180. *Społeczeństwo obywatelskie*, za tomaszewska.com.pl/10.obywatelskie.pdf (odczyt 22.07.2012)
181. *Strategia Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego* na lata 2009 – 2015. Załącznik do uchwały nr 240/2008 Rady Ministrów z dnia 4 listopada 2008 r.
182. *Student Prawa. Materiały prawne dla studentów prawa i administracji*, za studentprawa.com.pl/prawo-wyborcze-ma-dwa-znaczenia.html (odczyt 30.03.2012)
183. Syrek M., *Prawa człowieka "trzeciej generacji" - Prawo do rozwoju*, za prawaczlowieka.edu.pl/index.php?dok=1e7b95c5614637fdcde70eb7f2d109134c95c6bf-d3 (odczyt 16.05.2012)

184. Szkopowski R., *Demokracja??*, z dnia 20.01.2012, za wirtualnapolonia.com/2012/01/20/ryszard-szkopowski-demokracja (odczyt 30.04.2012)
185. Szydło M., *Ustawa o gospodarce komunalnej*, Wolters Kluwer 2008
186. Śmietana T., *Historia praw człowieka*, za tolerancja.pl/?kat=6&id=1 (odczyt 10.03.2012)
187. *Środowisko Europy 2010 – Stan i Prognozy. Synteza*., wyd. Europejska Agencja Środowiska, Kopenhaga 2010
188. Świeca J., *Współczesne demokracje. Analiza instytucjonalna*, za sbc.org.pl/Content/10184/swieca.pdf (odczyt 21.05.2012)
189. Tansey S. D., *Nauki polityczne*, wyd. Zysk i S-ka, Poznań 1997
190. Testwiedzy.pl/print/print_test/52647.html
191. Tocqueville A. de, *O Demokracji w Ameryce*, wyd. PIW, Warszawa1976
192. *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony)*, za arslege.pl/traktat-o-funkcjonowaniu-unii-europejskiej/k40/s2136 (odczyt 12.06.2012)
193. *Traktaty UE*, za europa.eu/about-eu/basic-information/decision-making/treaties/index_pl.htm (odczyt 25.05.2012)
194. *Transparentność procesu legislacyjnego w RP*, Instytut Badań i Analiz Politologicznych, za ibap.pl/publikacje/transparentnosc-procesu-legislacyjnego-w-rp.html (odczyt 30.05.2012)
195. *Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej*, za europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-justice/index_pl.htm (odczyt 05.05.2012)
196. *Udział w wyborach to przywilej*, z dnia 09.10.2011, za ekai.pl/diecezje/warszawska/x46831/udzial-w-wyborach-to-przywilej (odczyt 20.03.2012)
197. *Urząd ds. Promowania Demokracji Parlamentarnej*, za europarl.europa.eu/aboutparliament/pl/0094641612/Office-for-Promotion-of-Parliamentary-Democracy.html (odczyt 13.06.2012)
198. *Ustawa Kodeks wyborczy z dnia 5 stycznia 2011 r.*, Dz. U. z 2011 nr 21 poz. 112
199. *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r.*, Dz. U. z 2010 nr 234 poz. 1536
200. *Ustawa o samorządzie gminnym* z dnia 8 marca 1990 r.
201. *Ustawa o wykonywaniu inicjatywy ustawodawczej przez obywateli z dnia 24 czerwca 1999 r.*, Dz. U. z dnia 23 lipca 1999 r.

202. *Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*
203. *Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw*
204. *Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim*, Dz. U. z dnia 14 lutego 2012 r., poz. 161
205. *Ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta*
206. *Ustawa z dnia 23 stycznia 2004 r. Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego*, Dz. U.
207. *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, Dz. U. z dnia 29 maja 2003
208. Ustawa z dnia 27 września 1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
209. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 1998 r. Nr 91, poz. 576)
210. *Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej*
211. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*, Dz.U. 1989 Nr 20 poz. 104
212. *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*, Dz. U. z 1990 r. Nr 16, poz. 95
213. Uziębło P., *Demokracja bezpośrednia i semibezpośrednia*, za pedrou.w.interia.pl/demokracja.htm (odczyt 01.06.2012)
214. W. Dzierzęcki, *Scena polityczna*, za scenapolityczna.friko.pl (odczyt 12.06.2012)
215. *Wady i Zalety Demokracji*, za sciaga.pl/tekst/56349-57-wady_i_zalety_demokracji (odczyt 30.05.2012)
216. Wejcman Z., *Wprowadzenie do Struktur Samorządu Terytorialnego. BORIS - materiały szkoleniowe programu CELODIN*, za odl.celodin.org/cd/pl/pdf/1_4.pdf
217. *Wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, w *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, C 83/47, z dnia 30.3.2010
218. Witkowska M., Wierzbicki A., *Społeczeństwo obywatelskie*, Warszawa 2005
219. *Wolontariat*, za pl.wikipedia.org/wiki/Wolontariat (odczyt 19,06,2012)
220. *Wspólne dziedzictwo ludzkości*, za portalwiedzy.onet.pl/84916,,,,wspolne_dziedzictwo_ludzkosci,haslo.html (odczyt 06.05.2012)

221. Wuwer ks. A., *Zasada dobra wspólnego*, za opoka.org.pl/biblioteka/I/IK/czym_jest_kns7.html (odczyt 25.05.2012)
222. *Wyniki wyborów*, za wybory2011.pkw.gov.pl/wsw/pl/000000.html#tabs-1, odczyt 22.09.2011
223. Wytrążek W., *Decentralizacja Administracji Publicznej*, za kul.lublin.pl/files/42/Decentralizacja.pdf, odczyt 10.06.2011)
224. Zadane.pl/zadanie/2638619; h-net.org/~eopolska/Ksztalcenie/Roz4/prawa_mniej.htm
225. *Zadania i struktura jednostek samorządu terytorialnego – gminy, powiatu, województwa*, za bryk.pl
226. *Zadania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego* (stan prawny na dzień 30 kwietnia 2004 r.), Materiał został przygotowany przez: Departament Porządku Publicznego MSWiA, Departament Administracji Publicznej MSWiA, Komendę Główną Policji
227. *Zadania publiczne JST*, za mfiles.pl
228. *Zadania samorządu województwa*, za mps.gov.pl/indextxt.php?gid=493
229. *Zagrożenia dla demokracji we współczesnym świecie*, za bryk.pl/teksty/liceum/pozosta%C5%82e/wos/9164-zagro%C5%BCenia_dla_demokracji_we_wsp%C3%B3%C5%82czesnym_%C5%9Bwiecie.html (odczyt 22.05.2012)
230. *Zagrożenia dla współczesnej demokracji*, za sciaga.pl/tekst/69769-70-zagrozenia_dla_wspolczesnej_demokracji (odczyt 06.05.2012)
231. *Zagrożenia i bolączki demokracji. Systemy niedemokratyczne*, za wszechnica.org.pl/repository/0190/zagrozenia_demokracji.pdf (odczyt 30.04.2012)
232. *Zagrożenia współczesnej demokracji*, za lawliterature.eu/polityczne-nowosci/zagrozenia-wspolczesnej-demokracji (odczyt 11.06.2012)
233. *Zagrożenie dla demokracji*, za kontrowersje.net/tresc/zagrozenie_dla_demokracji (odczyt 11.06.2012)
234. *Zalety i wady demokracji*, z dnia 16.11.2011, za edukateria.pl/praca/zalety-i-wady-demokracji albo enter.chip.pl/viewtopic.php?p=278426&sid=ba3b68a063e605952714479b6249d623 (odczyt 30.04.2012)
235. *Zapytaj.onet.pl/Category/002,019/2,4286330,Na_podstawie_podrecznika_quotPrawa_i_obowiazki_obywateliquot_str_189190_odpowiedz_na_pytania.html*

236. *Zasady dialogu społecznego*. Dokument programowy rządu przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 22.10.02 r., Rada Ministrów, Warszawa, 22 października 2002
237. *Zasady prawa wyborczego*, za wosna5.pl/prawo_wyborcze (odczyt 01.02.2012)
238. *Zestaw wskaźników. Respektowanie praw człowieka (HR)*, za globalreporting.org/resourcelibrary/Polish-G3-Human-Rights-Indicator-Protocols.pdf (odczyt 19.5.2012)
239. *Zintegrowane Wytyczne na rzecz wzrostu i zatrudnienia na lata 2005 - 2008*, przyjęte przez Radę w dniu 12 lipca 2005 r.
240. Żyłka K. (III klasa Gimnazjum im. Janusza Korczaka w Blachowni), *Dlaczego warto brać udział w wyborach?*, z dnia 20.09.2011, za ceo.org.pl/mlodzi/news/dlaczego-warto-brac-udzial-w-wyborach (odczyt 30.12.2011)